Šimek, Emanuel

Archeologie

In: Šimek, Emanuel. *Chebsko v staré době : dnešní nejzápadnější slovanské území.* Vyd. 1. Brno: Masarykova universita s podporou Ministerstva školství, 1955, pp. [49]-230

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/118919
Access Date: 28. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

III

ARCHEOLOGIE

Počet archeologických dokladů o dávné minulosti horního Poohří není tak velký, jak bychom při významu prastaré cesty, jež jím od západu k východu procházela, mohli právem očekávati.

Pokud se týká doby slovanského osídlení, byl tento stav ovšem zaviněn záměrným zanedbáváním nejen za Rakouska, nýbrž i za shovívavé vlády první republiky. Je však s podivem, že z Chebska a ostatního kdysi sedličanského území není dosud více nálezů ani z jiných starších dob, kromě mladší doby bronzové. S podivem proto, že stará obchodní cesta, o níž jsem se zmínil[1], musila být v předhistorických dobách značně frekventována, neboť po ní cestovali nejenom obchodníci, nýbrž i jiní cizinci, kteří hledali uzdravení u našich severočeských horkých pramenů. Podle analogických zkušeností z jiných končin myslím, že příčinu bude asi třeba hledati nikoli ve skutečném nedostatku památek po starém obyvatelstvu těch končin, nýbrž spíše v nedostatečném počtu místních badatelů, kteří by se byli s láskou k věci a zároveň i s potřebnými odbornými znalostmi a s náležitou objektivností věnovali nezbytnému výzkumu a sbírání náhodných nálezů.

Na Chebsku samotném bylo ovšem také již několik sběratelů, kteří se zájmem shromažďovali předhistorické památky. K nim patřil především pastor Dr. A. Martius (1794—1876). Byl to člověk, jak se zdá, značně dobrodružných sklonů. V letech 1818—1847 byl evangelickým farářem v saském Schönberku (severozápadně od Vildštejna). Již tehdy horlivě sbíral nerosty a zkameněliny a zajímal se o předhistorické

---

[1] Srov. také již str. 41 a d.

památky. Roku 1847 se vzdal svého duchovního úřadu a stal se výhradně jen sběratelem. Své sběry prodal r. 1872 baronovi Korb-Weidenheimovi a stal se kustodem jeho sbírek na zámku Wernsdorfu u Kadaně[2]. Již roku 1829 napsal do ‚Variscie' zprávu o svých nálezech ‚obětního oltáře' a jiných památek z římské doby u Rommersreutu nedaleko tehdejšího svého působiště[3]. Rommersreut překřtil ve svých zprávách na Römersreut. Své nálezy poslal museu starožitnického spolku v Hohenleubenu v saském Vogtlandě. Tyto nálezy a zprávy o nich budily dlouho velkou pozornost a byly považovány za doklad pobytu Římanů na Chebsku. Faráře Ungra v Plesné podnítily dokonce k vydání knihy, v níž rozvinul fantastickou theorii o pobytu Drusa staršího s římským vojskem roku 9 př. n. l. na Chebsku a o založení množství chebských osad Římany (Martiova Römersreutu; Ermetu — z lat. *arma*, zbraně; Fonsau — Vonšova — z lat. *fons*, pramen; Milessen — Milhostova — z lat. *miles*, vojín; v Třebni — Trebendorfu — prý byl velitelem Říman *Trebius, v Knöbě* — Hněvíně — *Cnaeus*, v Seikenreutu — Serchenreutu *Sergius. Drusus* prý obsadil především dva vrcholy — *culmina* —, odtud názvy Kulmerberg a Maria-Kulm, sám se usadil na pahorku v Drüsen-hofu a nad přechodem přes Ohři postavil chebskou Černou věž, atd.)[4]. Výklady Ungrovy byly sice pro svoji přílišnou fantastič-

---

[2] M. Eggersberg(ová), Kaadner Zeitung I (1907), č. 1 a d., A. John, Unser Egerland XI (1907), 110, XIII (1909), 35.

[3] Martius, Variscia I (Greiz 1829), 128; srov. také tamže II (1830), 137 a d., kde je zpráva, že Martius poslal museu v Hohenleubenu několik římských památek, dříve již u Rommersreutu nalezených: hliněnou lampičku a konvici, a římskou bronzovou minci, snad z doby Marka Aurelia (tato mince se později ztratila). Vyobrazení těchto předmětů v. F. Kropp, Römische Funde aus Rommersreut im Egerlande, UE XIII. 37, R. Sandner, Zur Besiedelung des Egerlandes in vor- u. frühgeschichtl. Zeit, UE XXXIII (1929), 114; oba autoři zobrazují také ještě třetí prov.-římskou nádobu jako domnělý nález Martiův u Rommersreutu.

[4] J. Unger, Vorurkundliche Geschichte d. böhmischen Kronlehensgüter Asch u. Fleissen u. ihrer Umgebung, Cheb 1841; srov. k tomu A. John, UE XIII. 35 a d.

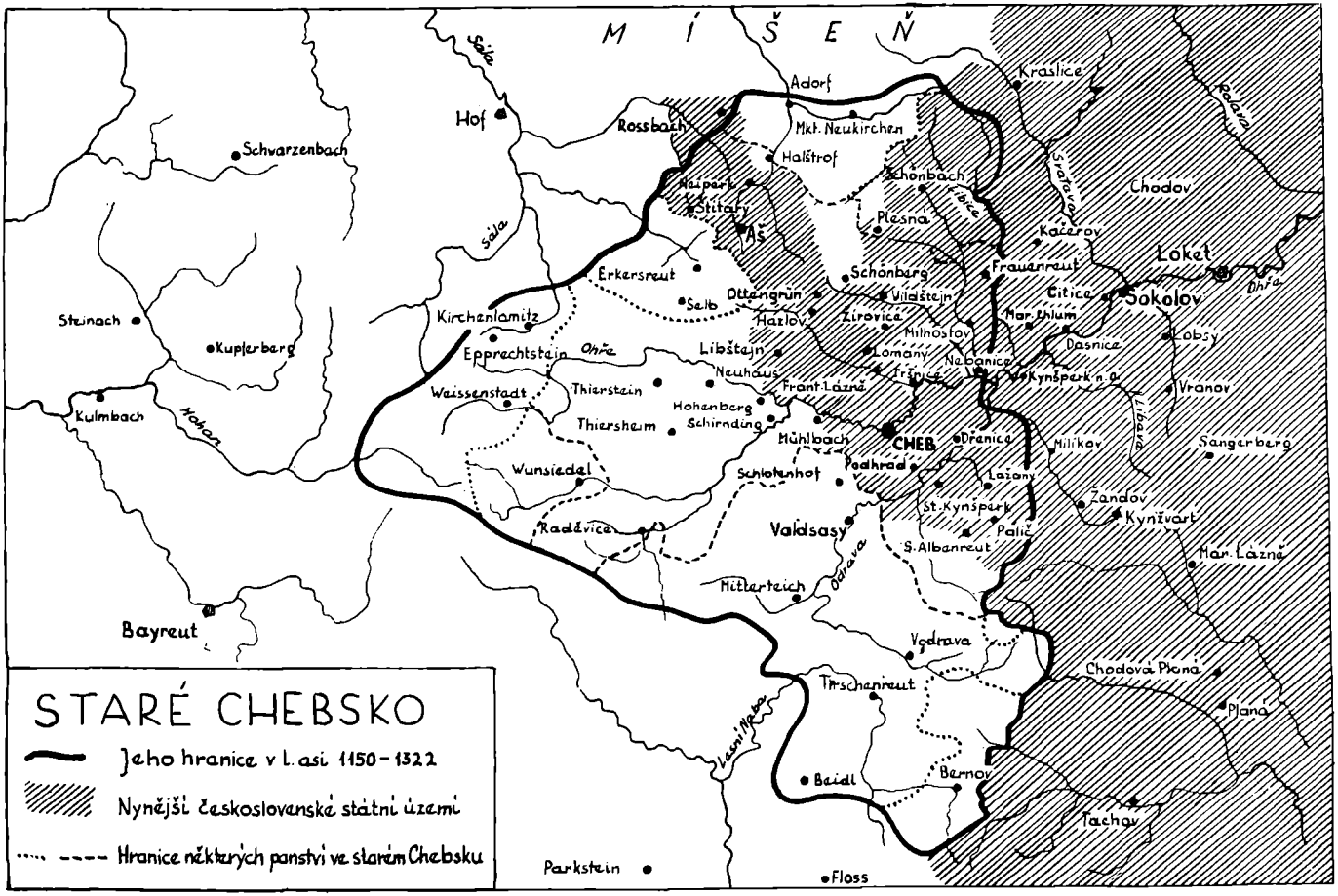

II. Staré Chebsko (podle prací Gradlových a Čelakovského).

nost přijímány s reservou nebo odmítány, ale nálezy Martiovy v Rommersreutu byly spojovány s Tacitovou zprávou o římských kupcích na dvoře markomanského krále Marobuda[5], a poněvadž v Chebsku byla ochota věřit, že Marobudova residence byla v západních Čechách a snad i přímo v Chebu (městě; Tacitovo *castellum iuxta situm,* v němž byla Marobudova vojska, bylo ztotožňováno s chebským hradem, bez ohledu na to, že by se do něho 70.000 pěšáků a 4.000 jezdců sotva vešlo), soudilo se, že tyto Martiovy nálezy, jejichž pravost potvrdil jenský soukromý učenec Filip Kropp[6], jsou dokladem výměnného obchodu, který ti římští kupci na Chebsku konali[7]. Teprve v poslední době nastal obrat v nazírání na význam Martiových ‚nálezů', když vystoupil drážďanský Dr. J. Leipoldt s důkazem z Martiovy korespondence, že jeho údaje o nálezech rommersreutských nejsou dosti spolehlivé[8], a když tento názor potvrdil dokonce i vlastní prasynovec Martiův ředitel K. Alberti, který svého prastrýce obvinil z nevěrohodnosti. Alberti poukázal na to, že již chebský archivář Jindřich Gradl r. 1893 vyslovil své pochybnosti o Martiových nálezech, a napsal dále doslovně: „Jako prasynovec faráře Martia mohu podle rodinné tradice potvrditi námitky Dr. Leipoldta. Že t. zv. rommersreutské nálezy jsou římského původu, nikdo nepochybuje, ale že byly nalezeny v Rommersreutu, je právě tak nepravděpodobné, jako ‚tažení Drusovo Rommersreutem', o němž vypravuje J. Unger ... Kdo poněkud zná úřadování mého prastrýce, na př. jeho záznamy ve farních matrikách v Schönberku, bude lehko ochoten pochybovati také o jeho svědomitosti jako badatele-starožitníka. V životním obraze E. H. Wohlraba ‚Der alte Martius, Pfarrer und Steinklopfer in Schön-

---

[5] Tacitus, Annales II. 62, Velleius Paterculus II. 109.

[6] Kropp, v. výše str. 50 pozn. 3.

[7] John, UE XIII (1909), 36, XXX (1926), 127; dříve tak soudil také Gradl, GE 24.

[8] J. Leipoldt, Die Rommersreuther römischen Funde des Pfarrers Martius, UE XXXVII (1933), 61 a d.

berg' (Bad Brambach und Umgegend, 1931, str. 283—293) jsou jeho zvláštnosti vylíčeny způsobem velmi šetrným."[9]

Tím ovšem pozbyly věrohodnosti i další, rovněž značně dobrodružně vypadající zprávy o Martiových pozdějších ‚objevech'. Tak v roce 1872 — v témž roce, kdy pronikly do světa první zprávy o Cartellierových objevech z kolových staveb u Františkových Lázní — objevil prý Martius podle zprávy, kterou uveřejnil K. Fischer v Egerer Zeitung z r. 1873, č. 28[10], u Nonnengrünu jeskyni s množstvím pravěkých nálezů. V jeskyni, přikryté podle Martiova sdělení Fischerovi těžkou kamennou deskou, nalezl prý Martius lidské kostry a kosti vedle kostí zvířecích a rozbitých velkých kostí morkových, kamenné ohniště s popelem a dřevěným uhlím, lidské nástroje jako na př. kamenné sekery, hroty šípů, hliněné nádobky a množství střepů, provrtané koňské zuby a j., ze starších dob kosti jeskynního medvěda, jelena obrovského a dokonce prý i nosorožce. Kam se tyto nálezy dostaly, zpráva neuvádí.

V následujícím roce 1874 přinesla Egerer Zeitung v č. 55 zprávu o Martiových — domněle keltských — nálezech u Rossenreutu, a to v sídlišti provrtané kančí zuby, kostěné jehlice, a opodál sídliště v hrobech bronzové nože, dýky, bronzový řetěz, dlouhý dvě stopy, a j.[11] Také osud těchto — ať již domnělých či skutečných — nálezů Martiových není znám.

V sedmdesátých letech minulého století (kolem r. 1872) se začal zajímat o pravěké nálezy také Dr. Pavel Cartellieri, lázeňský lékař[12] ve Františkových Lázních (od r. 1841, zemřel 1881). Sbíral předměty, které se objevovaly při dobývání slatinného bahna (rašeliny) pro lázeňské účely. Z jeho nálezů se zmiňuje archivář a historik chebský Gradl[13] zejména o ploché

---

[9] K. Alberti, Die Rommersreuther römischen Funde des Pfarrers Ant. Martius, tamže 92.

[10] K. Fischer, Egerer Ztg. XXVII (1873), č. 28, str. 1 a d. pod čarou, Gradl, GE 14 a d.

[11] Egerer Ztg. XXVIII (1874), č. 55 str. 2, Gradl, GE 15.

[12] Srov. o něm H. Sturm, Franzensbader Museum (Cheb 1935), 42.

[13] Gradl, GE 16.

měděné sekerce v podobě dlátka, jež vážila 300 gramů, byla dlouhá 12 cm a 8 mm tlustá, a měla ostří široké 5.5 cm, týl 3.4 cm. Sekerka se dostala podle Gradlova sdělení do majetku Dr. Josefa Cartellieriho (1849—1909), zakladatele městského musea ve Františkových Lázních[14].

Dr. Josef Cartellieri věnoval svou pozornost nejenom nálezům v bahně u lázeňských pramenů (daroval jich také celou jednu skříň chebskému museu[15]), nýbrž také jiným nálezům v okolí Frant. Lázní. O nálezech ve Frant. Lázních napsal k žádosti Gradlově souhrnný referát, který Gradl otiskl roku 1893 na konci svého díla Geschichte des Egerlandes[16]. Podle jeho zpráv se přicházelo při dobývání bahna pro lázeňské účely na rozličné nálezy již dávno před rokem 1872, a to zejména na dřevěné koly, vyskytující se ve skupinách a zabodnuté dolním přišpičatělým koncem do nepropustné jílové vrstvy pod bahnem. Horní, zvětralý konec kolů byl přikryt vrstvou bahna 1—3 m silnou. Nálezy z let 1886 až 1892 přivedly Dr. J. Cartellieriho k přesvědčení, že v slatích Františkových Lázní byly skutečně nákolní osady předhistorických lidí. Kromě kolů a zmíněné již měděné sekerky byly v dobytém bahně nalezeny ještě dva zlomky hlazených sekerek z rohovce, pazourkový nožík, pazourkový hrot šípu, kostěné ohlazené škrabadlo, rozbité zvířecí morkové kosti, jelení a srnčí parohy s umělými zářezy resp. stopami po řezání, množství zvířecích kostí a část lidské lebky s neobyčejně silnou lebeční kostí a stopou po řezání ostrým nástrojem

---

[14] Dr. Cartellieri daroval sekerku spolu s jinými nálezy měst. museu ve Frant. Lázních, odkud byla v r. 1935 neznámým pachatelem odcizena (podle vyhlášky Internat. Verband v. Museumsbeamten v Berlíně z 27. srpna 1935).

[15] K. Siegl, Führer d. d. Städt.-Museum ... von Eger (Cheb 1908/9), 48, 2. vyd. (1927), 47.

[16] J. Cartellieri, Pfahlbauten u. prähist. Funde im Franzensbader Moor, v. Gradl, GE 406 a d.; v. též Cartellieriho stati Das Franzensbader Moor u. seine Vorkommnisse, Festschrift zur 100jähr. Feier d. Stadt Franzensbad (1893), 66 a d., Fragmente menschlicher Schädel aus prähistor. Zeit im Franzensbader Moor, Prager Medizinische Wochenschrift XXVII (1902), 462 a d.

(kamenným nožem?), jež podle Dr. Cartellieriho ukazovala na trepanaci, a části dvou jiných lidských lebek[17].

Vedle Dr. J. Cartellieriho pracoval v okolí Frant. Lázní také balneolog lékárník Adolf Czernicki, který objevil roku 1879 na parcele č. kat. 236 jižně od hřbitova u Horních Loman slovanské pohřebiště (obr. 62—64) a vykopal na něm do roku 1881 27 hrobů[18].

V době po první světové válce pracovali na Chebsku hlavně prof. Dr. Ant. Gnirs a prof. Josef G. Hiersche. Prof. Gnirs, bývalý zemský konservátor v Istrii, se dříve zabýval hlavně vykopávkami římských stavebních památek v Pulji, na Brionech a v okolí přímořského města Fasany (u Pulje, proti ostrovům Brionským). Odborníkem prehistorickým nebyl. Přesto se však pokoušel o výzkum předhistorických nalezišť u Františkových Lázní, u Žirovic a jinde. Kopal také pro pražský státní archeologický ústav v roce 1933 na chebském hradě. Výsledky svých vykopávek bohužel neuveřejnil (zemřel počátkem prosince 1933[19]), a tak se o nich dnes dovídáme hlavně jenom z příležitostných zmínek v jeho vlastních i v cizích pracích.

Objev žirovického pohřebiště v r. 1929 přivedl k praktické účasti na sbírání a zachraňování památek po předhistorickém lidstvu na Chebsko také profesora Hiersche. Založil v Chebu spolek pro získání a zachování popelnicového pohřebiště u Žirovic[20]. Dostav se s Gnirsem do sporu pro otázku, má-li být toto pohřebiště jenom exploatováno (jak chtěl Gnirs), či také zachováno pro budoucnost (jak chtěl Hiersche), získal pro svůj názor především obec žirovickou, a když Gnirs ještě roku 1929 resignoval, vedl Hiersche další výzkum v následujících letech sám[21] (podle sdělení jeho syna Richarda Hiersche s přestávkami až do roku 1944). Hiersche bedlivě pátral i po jiných dokladech

---

[17] Cartellieri, v. předch. pozn.

[18] Czernicki, UE XV (1911), 10.

[19] J. Dorsch, Professor Dr. Anton Gnirs +, UE XXXVII (1933), 116.

[20] UE XXXVII. 70.

[21] G. Hiersche, Das Urnenfeld bei Sirmitz, UE XXXVI (1932), 99 a d.

pobytu lidu popelnicových polí na Chebsku, a tak zjistil celkem asi 20 nalezišť toho druhu (v. níže).

Kromě prof. Hiersche sbíral z jeho podnětu památky po lidu popelnicových polí na Chebsku také soudní rada O. Steidl. Jinak věnovali pozornost otázkám předhistorického osídlení Chebska též archiváři Jindřich Gradl[22] a po něm Dr. Karel Siegl, který vydal jako správce městského musea v Chebu r. 1908/9 průvodce museem[23], dále spisovatel Alois John, který jako ředitel městského musea ve Frant. Lázních dostal od lázeňského hosta neznámého jména první zprávu o nálezu popelnice na pohřebišti u Žirovic a pozval k prohlídce naleziště prof. Gnirse z Lokte[24], a Dr. R. Sandner ve Frant. Lázních[25].

V končinách východně od Chebska se otázkami starého osídlení po stránce archeologické zabývali vedle prof. Gnirse[26] prof. Jindřich Zimmermann v Lokti, v Karlových Varech archiváři prof. Dr. K. Ludwig a po něm prof. Dr. V. Karell[27] a v Königswerthu učitel V. Peter[28].

---

[22] Gradl, GE 13 a d.

[23] V druhém vydání vyšel r. 1927; srov. též Sieglovo hlavní souhrnné dílo o dějinách Chebska Eger u. Egerland, str. 3 a d.

[24] A. John, Die Urnenfunde bei Sirmitz im städt. Museum in Franzensbad, UE XXXIII (1929), 116 a d.; John uveřejnil v UE řadu příležitostných archeologických zpráv a statí, v. výše str. 50 pozn. 2, 53 pozn. 7 a níže častěji; o práci a významu Johnově A. Krauss, UE XXXIX (1935), 59 a d.

[25] R. Sandner, zur Besiedlung d. Egerlandes, v. výše str. 50 pozn. 3.

[26] A. Gnirs, Karlsbad in seiner ältesten Vergangenheit, Karl. Vary—Lipsko 1925, Der pol. Bezirk Elbogen, Topogr. d. hist. u. Kunstdenkmale Böhm. XLIII, Praha 1927, Elbogen bei Karlsbad (částeč. otisk z předch. práce), Loket 1927, a j. (v. níže).

[27] V. Karell, Zettlitz, von der civitas zum Marktdorf, Karlsbader hist. Jahrbuch 1940, str. 113, Die Ausgrabungen d. Ruine Premlowitz—Zettlitz, tamže 1938, str. 118 a d., Der Dallwitzer Hausberg, tamže 1939, str. 137 a d., Der Dallwitzer Turmhügel, Sudeta NF II (1941/42), 79 a d.

[28] Srov. Bergmann, Sudeta IV (1928), 69, 72; Peter vydal o svém působišti práci Beiträge zur Geschichte d. Dorfes Königswerth a. d. E., Königswerth 1934, ale o svých nálezech archeologických se v ní nezmínil.

Záměrné vykopávky byly v posledních desítiletích podniknuty na Chebsku jednak u Žirovic, kde kopal roku 1929 Dr. A. Gnirs a po něm J. Hiersche (v. výše), jednak na chebském hradě, kde kopal roku 1911 arch. J. E. Jonas[29] z Berlína, v letech 1932—1933 (na jaře) město Cheb (ing. Hanner, ing. Schütz)[30] a na podzim 1933 Dr. A. Gnirs (za státní archeologický ústav v Praze)[31]. V Loketsku podnikl pokusné vykopávky na hradišti u Tašovic r. 1911 Knett, r. 1925 Bergmann a Gnirs, a v době německé okupace v r. 1940 Dr. Schroller za německý památkový úřad (Amt für Vorgeschichte) v Teplicích[32]. Kromě toho byly provázeny předhistorickými a raněhistorickými nálezy také vykopávky Dr. V. Karella na pozdněstředověké tvrzi v Dalovicích[33].

Jak mezerovitý a nedostatečný je dosavadní nálezový materiál z území, jež nás zde zaměstnává, tak neúplný a z části i nesprávný byl obraz, který si podle něho a hlavně podle běžných tehdy mylných představ a domněnek utvořili o starém osídlení jeho v dobách předhistorických a raněhistorických jeho přední historikové Jindřich Gradl a Dr. Karel Siegl. Jejich omyly jsou největší ve výkladech o osídlení Chebska v dobách raněhistorických, t. j. právě tam, kde by

---

[29] J. E. Jonas, Bericht über die Ausgrabungsarbeiten auf der Kaiserburg zu Eger i. J. 1911, Kunstgeschichtl. Jahrbuch d. Zentralkommission f. Denkmalpflege VI (1912), Beiblatt; též jako samost. otisk; Schürer, Kaiserpfalz 47 a d.

[30] Schürer, l. c. 51 a d.; první zprávu o těchto výkopech podal Siegl v Egerer Ztg. 7. února 1932.

[31] Tamže 55 a d.

[32] Gnirs, Karlsbad 107, 152, A. Bergmann, Vorläufiger Bericht über Wallgrabungen in Westböhmen, Sudeta IV (1928), 69 a d., V. Hiemesch, Vorarbeiten für einen vorgeschichtl. Burgenatlas des Sudetengaues, Sudeta NF II (1941/42), 128 a d.

[33] Str. 57 pozn. 27 poslední dvě stati. Kromě těch, jež jsem uvedl, pokoušeli se ovšem o kopání a sbírání starožitností i jiní. Tak na př. správce J. Rödl vykopal v létě 1883 východně od Frant. Lázní kosti dinotheria (Din. bavaricum), jež daroval Jindřich Mattoni dvornímu museu ve Vídni (obr. 1), srov. V. Bieber, UE XII (1908), 85 a d. a k tomu poznámku prof. Kittla, tamže 86.

byli již jako kritičtí historikové měli možnost cizí mylné domněnky kontrolovati pomocí zachovaných historických zpráv. Tak si na př. Gradl představoval, že se Bojové ve IV. století usadili v oblasti mezi Mohanem a Dunajem a byli tamodtud později zatlačeni na východ do Čech (podle staré rovnice Böhmen = Bojo-hemum = Bojer-heim), a že tak zalidnili i horní Poohří východně od Smrčin a zakládali tam doly na cín[34]. A Siegl pokládal Boje vůbec za praobyvatele Chebska a celého Poohří[35].

Bojové byli podle názoru obou těchto autorů vystřídáni v době kolem počátku našeho letopočtu Markomany, kteří obsadili Čechy. Chebsko a území až po Smrčiny prý zaujali Nariskové, o nichž se oba autoři domnívali, že byli větví Markomanů[36]. Do té doby kladl Gradl Martiovy nálezy u Rommersreutu[37].

Později se podle představy obou autorů do území Narisků přistěhoval mezi zbytky germánského obyvatelstva slovanský lid polabských Srbů (Vendů). Pokud se týká doby jeho příchodu, se jejich názory rozcházejí. Gradl soudil, že se slovan-

---

[34] Gradl, GE 16 a d.

[35] Siegl, Führer[2] (1927), 4, Eger u. Egerland 3 a d.; bojské osídlení starého Sedlecka považoval (mylně) za prokázáno nálezy střepů na pozdněstředověké tvrzi přemilovické také Karell, Karlsbader Jahrb. 1940, str. 113.

[36] Gradl, GE 10, Siegl, Eger u. Egerland 4; jejich stanovisko sdílel také na př. Jonas, l. c. 100. Jiní autoři mluví jen o Markomanech nebo obecně jen o Germánech jako předslovanských obyvatelích Chebska (někteří mluví ovšem podle známé theorie Bretholzovy také o nepřetržitém osídlení Chebska těmito Germány až do jeho německé kolonisace v pozdním středověku), srov. Gierach, Altdeutsche Namen in den Sudetenländern (Liberec 1922), 9, 19, Sandner, UE XXXIII. 114, R. Fischer, Egerländer Ortsnamen aus altdeutscher Zeit, UE XL (1936), 61, Käubler, Siedelungen 31 a d., 100, H. Braun, Die Herkunft d. Deutschen im Egerlande, UE XXXVII (1933), 97, Wortgeographie 14 a d., R. J. Slavík, Chebský průvodce (Cheb 1947), 72, a j.; markomanské osídlení Sedlecka předpokládal také Karell, l. c.

[37] Gradl, GE 24; tam v. též podrobnější výpočet Martiových nálezů.

ský lid v tomto území usazoval postupně v VI.—VII. století a svým množstvím nabyl převahy nad zbytky Germánů. Názory Sieglovy na tuto otázku jsou velmi rozkolísané. Tak v průvodci po sbírkách musejních roku 1908 soudil, že se Slované přistěhovali do toho území až někdy za vlády Karla Velikého (768—814), tedy v VIII. až IX. století, a ve sborníku Eger — Franzensbad z roku 1931 dospěl dokonce k závěru, že slovanský kmen — srbští Vendové — tu sídlil jen přechodně před rokem 1000. Ale zároveň v knize Eger und das Egerland im Wandel der Zeiten, jež vyšla téhož roku 1931, došel Siegl k úsudku, že vpád Slovanů do horního poříčí Ohře nastal již kolem roku 490 a že se tu Slované udrželi po více století![38]

Konec slovanského živlu v tomto území nastal podle obou autorů[39] s jeho trvalým znovuosídlením německými kolonisty v době kolem roku 1004. Siegl k tomu se zřejmým uspokojením dodává, že žádný pozdější historický dokument nemá ani zmínky o tomto slovanském mezidobí (von einer slawischen Zwischenzeit)[40].

Oba němečtí historikové chebští byli i při svém — jmenovitě u Siegla zřejmém — nadržování Němcům přece jen ještě k starému slovanskému obyvatelstvu Chebska mnohem spravedlivější než archeologové K. Dinklage a L. Franz, jejichž články o nálezech na Chebsku[41] jsou až příliš prosáklé duchem

---

[38] Gradl, GE 25 a d., Siegl, Führer 5, 2. vyd. str. 4, Eger u. Egerland 4, Eger—Franzensbad 26.

[39] Gradl, GE 39, Siegl, Eger u. Egerland 6, Eger—Franzensbad 26; stejné stanovisko zaujímal již také Drivok, Ält. Gesch. E. 1 (kolem r. 1000), později Jonas, l. c. 101, a j.

[40] Siegl, l. c.

[41] K. Dinklage, Zur ältesten Besiedlungsgeschichte d. Egerlandes, Heimat u. Volkstum XVI (1938), 329 a d., Studien zur Frühgeschichte d. deutschen Südostens, Südost-Forschungen V (Mnichov 1940), 158 a d., srov. též Zur deutschen Frühgeschichte Thüringens, Mannus XXXIII (1941), 480 a d., L. Franz, Ein frühdeutscher Fund aus dem Egerland, Kultur u. Rasse (Rechův sborník, Mnichov 1939), 76 a d., Ein frühdeutscher Fund aus dem Egerland, UE XLIV (1940), 78 a d., Der Fund von Trebendorf, UE XLV (1941), 68 a d.

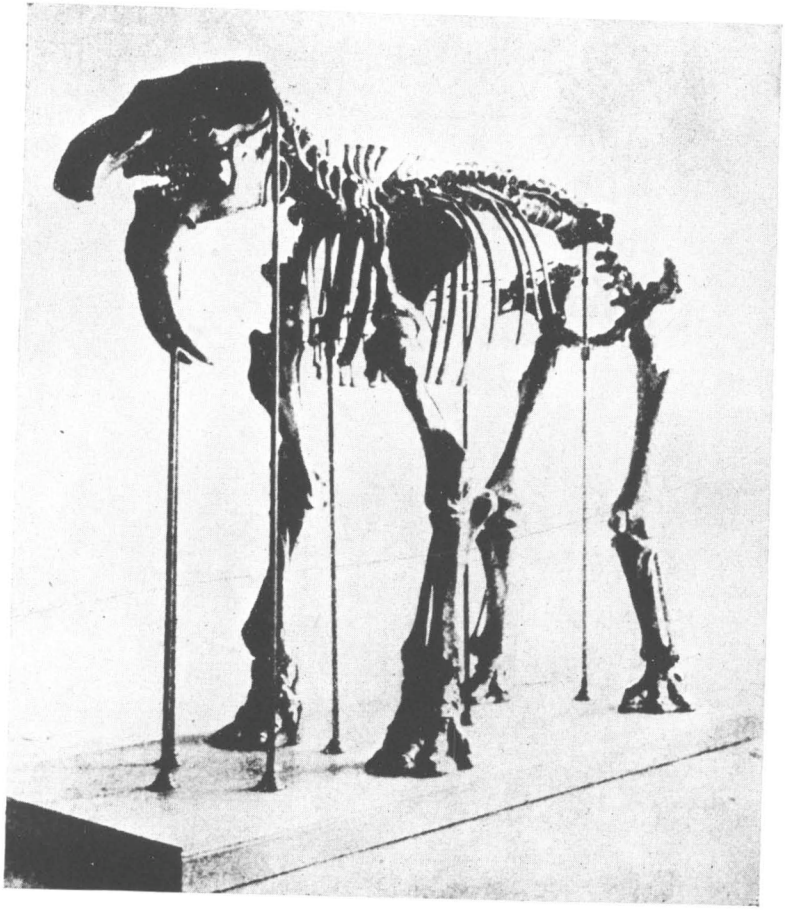

Obr. 1. Kostra dinotheria, nalez. u Františkových Lázní (m. Vídeň).

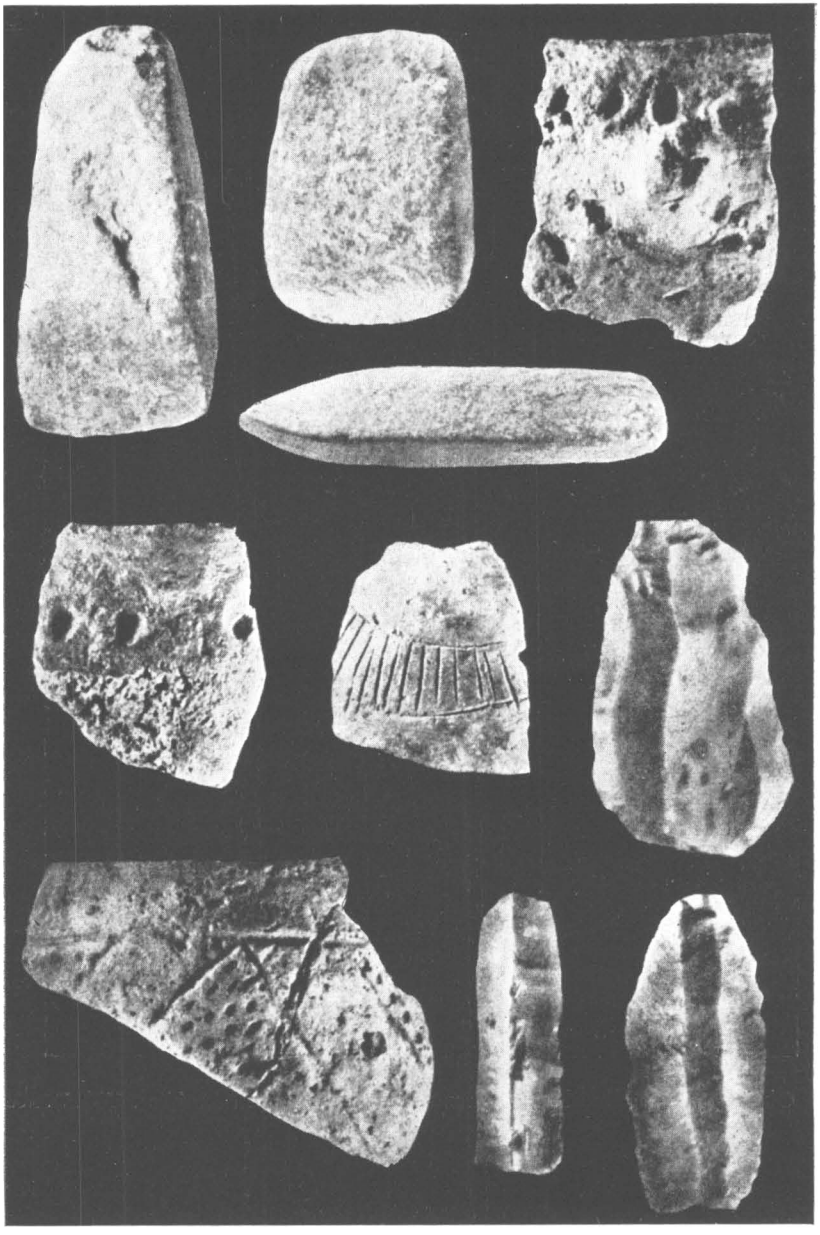

Obr. 2. Nálezy z Dalovic u Karlových Varů (Karell, Sudeta NF II. 82 tab. 20; m. Karlovy Vary).

1

2

Obr. 3. Kamenné sekerky z Dolnice (č. 1 asi $^{3}/_{8}$. č. 2 asi $^{7}/_{12}$ sk. vel.; č. 2 z Jindřichova?; m. Cheb).

1

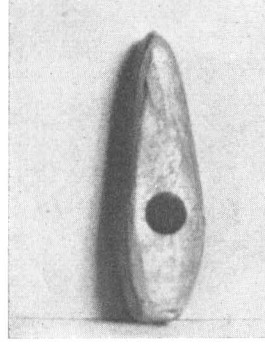

2

Obr. 4. Kamenné sekerky ze Střížova ($^2/_9$ sk. vel.; m. Frant. Lázně).

a pracovními metodami třetí říše[42]. Tito oba autoři prostě prohlásili největší část starých slovanských nálezů na Chebsku za památky po Němcích a dospěli tak k závěru, že Němci přišli na Chebsko dříve než Slované, a že Slované v krátké době, po niž tam žili, než byli poněmčeni, byli toliko živlem sloužícím Němcům, jimž patřila všecka půda. Podle poslední formulace Dinklagovy začalo německé osídlení Chebska v VIII. století n. l., slovanské teprve od druhé poloviny X. století. Před osmým stoletím nebylo podle Dinklaga na Chebsku vůbec žádného raněhistorického osídlení[43].

Tyto theorie ukazují víc než přesvědčivě, jak je nutné, aby se jim dostalo náležité odpovědi s naší strany.

Aby obraz starého osídlení oblasti, o niž nám tu jde, byl pokud možná úplný, neomezím se jen na otázku osídlení slovanského a německého, nýbrž podám také alespoň stručný přehled jejího osídlení podle dochovaných archeologických nálezů z dob před příchodem Slovanů.

---

[42] Srov. k tomu Šimek, Záp. Slované a Germáni 24, 34 a d., F. Kalousek, tamže 103, 106 a d.

[43] Dinklage, Südost-F. V. 160; srov. též, co proti tomu uvedl Fischer, Probl. 11 a d.

Osídlení horního Poohří v době předslovanské

Nehledíme-li k citovaným zprávám Martiovým, jejichž spolehlivost nemůžeme nijak ověřit, je dnes dokladem osídlení horního Poohří v době kamenné větší počet mikrolitických artefaktů, jež vykopal r. 1940 Dr. Schroller na hradišti u Tašovic (‚Starém Lokti') a datoval do střední doby kamenné (mesolitické)[44], a něco málo nálezů z mladší doby kamenné (neolitické): několik střípků z období kultury t. zv. páskové (volutové) z Dalovic (obr. 2 č. 3, 5, 6, 8)[45] a kamenné sekerky z Dalovic (obr. 2 č. 1, 2, 4), Boru a Čankova[46], z Dolnice (obr. 3)[47], ze Střížova (obr. 4)[48] a sekerka z černého rujanského nebo švédského pazourku z Hochstättu u Thiersteinu (Bav.)[49]. Většina těchto sekerek pochází ze severu a náleží do mladšího neolitika nebo do doby eneolitické na rozhraní mladší doby kamenné a doby bronzové. Do starší doby neolitické patří kopytovitý klínek z Dalovic (obr. 2 č. 4).

Jakého původu byly nákolní stavby v slatinách u Františkových Lázní[50], dnes není možno bezpečně určiti. Šlo zřejmě o dů-

---

[44] Srov. obr. 16, podle Hiemesche, Sudeta NF II. 128; podle Karella, tamže 83, tam získal Schroller na 500 kusů pazourku; větší počet těchto mikrolitů získal též prof. Zimmermann pro městské museum v Lokti. Dr. Schroller odvezl své nálezy do Teplic (podle ústního sdělení prof. Zimmermanna).

[45] Karell, Sudeta NF II. 82 a tab. II.

[46] Tamže; z těchto nálezů jsou dva střepy a dvě kamenné sekerky v museu v Karlových Varech.

[47] Sandner, UE XXXIII. 111; podle ústního sdělení R. Hiersche pochází snad sekerka, reprodukovaná na obr. 3 č. 2 z Jindřichova.

[48] Podle záznamu v inventárním seznamu městského musea ve Frant. Lázních.

[49] Selber Tagblatt 17. XII. 1927, Sandner, UE XXXIII. 111. Podle L. Franze, UE XLV. 68, byly nalezeny neolitické kamenné nástroje také ještě v několika jiných místech (Dřenice, Dvoreček, Heiligenkreuz). Kam se tyto nálezy poděly, není dnes známo.

[50] Kromě citovaných statí J. Cartellieriho srov. k tomu

ležitý objev, který by si byl vyžadoval náležitého systematického prokopání celého naleziště. To se bohužel nestalo, a tak jsme dnes odkázáni na pouhé dohady těch, kdo nálezy viděli. Podrobněji popsaných nálezů, které mohly mít skutečný význam pro zjištění chronologie naleziště, je příliš málo, aby nám umožnily bezpečné vřazení jeho do mladší doby kamenné. Artefakty dosud zaznamenané, kamenné sekerky i sekerka měděná, mají však nesporně alespoň potud svůj význam, že bezpečně dokazují pobyt člověka v blatech u staré slovanské Slatiny (u Frant. Lázní) již koncem mladší doby kamenné, resp. v době eneolitické.

Pokud se týká dřev, nalezených v těchto blatech, ukázalo se dodatečně[51], že některá, nalezená v nejhlubších vrstvách v okolí solného pramene, nepocházela z kolových staveb lidských, nýbrž z bobřích hrází z doby poledové.

Do doby eneolitické lze datovati tři retušované kamenné hroty šípů z pazourku a rohovce, nalezené v dubnu 1954 na rašeliništi u Hájku (o. Cheb), poblíže slatin u Františkových Lázní [51a].

Největší počet dosud zachovaných předhistorických nálezů z Chebska pochází z mladší doby bronzové. Je to především větší počet nádob a jejich zlomků ze sídliště a žárového pohřebiště u Žirovic, uchovaných v museu ve Frant. Lázních[52] a ve

---

L. Niederle, Lidstvo v době předhistorické (Praha 1893), 134 a d., Köhler, Kunde Bez. Eger 131, A. John, Pfahlbauten im Franzensbader Moor, UE XII (1909), 102 a d., srov. též UE XXXII (1928), 75 a d., H. Preidel, Vorgesch. Funde aus d. Franzensbader Moor, Sudeta II (1926), 105 a d. (tam v. i jinou lit.), A. Gnirs, Zur Frage vorgeschichtl. Siedelungen im Franzensbader Moorland u. in seiner Umgebung, Sudeta III (1927), 77 a d., Ein Blick in die ältere Geschichte d. Kurstadt Franzensbad, Eger — Franzensbad (1931), 105, Sandner, UE XXXIII. 110 a d., Siegl, Eger u. Egerland 3, Sturm, Franzensb. Museum 7 a d.

[51] Gnirs l. c., Sandner l. c.

[51a] V. Dohnalová, Nález eneolit. šipek na Chebsku, AR VI (1954), 660 a d., obr. 301.

[52] John, UE XXXIII. 115 a d., Sturm, l. c. 8 a d., Slavík, Slované na Chebsku 5 a d.

sbírce Hierschově v městském archivu v Chebu (obr. 5—7). Kromě keramiky se zachovaly z tohoto naleziště v museu ve Frant. Lázních (z vykopávek Gnirsových) čtyři oválné mlýnské kameny a několik zlomků z nich, 11 slabě pálených hliněných jehlanců s otvorem (pro rožeň), 14—15 cm vysokých, a několik zlomků dalších závaží, kusy vypálené mazanice (ze shořelých dřevěných chat), tři malé bronzové hrudky, trojhranný kamenný brousek a větší množství spálených kůstek z popelnic (ve dvou skleněných nádobách), a ve sbírce Hierschově v chebském archivu čtyři bronzové předměty: jednoduchý oblý náramek a drobný závit z oblého drátu (obr. 8) ze žárového pohřebiště a dva okřídlené hroty šípů s tulejkou z okolí sídliště (obr. 9), a kromě toho několik jehlancovitých závaží nebo opěr pro rožeň, celých i ve zlomcích, ze sídliště (obr. 10) a zbytky spálených kůstek z pohřebiště.

Jiná naleziště z téže doby a kultury byla zjištěna v Chebu (?)[53], u Reissiku, v revíru Kammerwaldu, u Holzmühle proti Cetnovu, u Mühlbachu, Klausenhofu, u Hoihausu severně od naleziště žirovického, v Soosu, u Sorgenu a Ensenbrucku, u Nebanic, u Tršnice, v písečníku v oblasti zaniklé vsi Dolnice, u Jindřichova a Chocovic (nejrozsáhlejší sídliště), u Kornova a u Dřenic, a j.[54]

Do bronzové doby náleží také bronzová, ohněm deformovaná sekerka z Tuhnic[55] a bronzový srp z Wölsau u Marktredwitz (Raděvic, Bav., obr. 11)[56].

Gnirs připisoval[57] lidu popelnicových polí mladší doby bron-

[53] Schürer, Kaiserpfalz 56 a d.; nález není zcela spolehlivý, v. o tom níže v odstavci o Chebu.

[54] Podle sdělení R. Hiersche; Franz, UE XLV. 68, cituje jako naleziště také Harlas a Kreuzenstein, Slavík, l. c. 11 a d. Liebeneck, Kammerdorf a Sorghof, Třebeň a j.

[55] O. Schnee, Karlsbader Badeblatt č. 324 z 26. XI. 1911, Gnirs, Karlsbad 104, Karell, Sudeta NF II. 82; sekerka je ve sbírce karlovarského musea (bez označení naleziště).

[56] P. Reinecke, Archiv f. Gesch. von Oberfranken XXIX, 3. seš., Sandner, UE XXXIII. 111 a tamže obr. 1.

[57] Gnirs, Eger — Franzensbad 196.

zové, jak se zdá, také nákolní osady v oblasti Frant. Lázní. Soudil, že obyvatelé osad vyráběli sůl odpařováním vody solných pramenů nad hořícími dřevěnými hranicemi. To by konečně nebylo nemožné, i když pro to zatím nemáme bezpečných důkazů. Nesprávné však bylo, že Gnirs již toto obyvatelstvo náznakově spojil s Germány (což odmítají kromě K. Schuchhardta i všichni němečtí prehistorikové), stejně jako domněnka, že ve Františkových Lázních bylo kmenové rozhraní mezi Chatty a Hermundury v roce 58 n. l. (o obojím v. níže).

Mylná je také Slavíkova představa, že lid popelnicových hrobů u Žirovic byl již slovanského původu[58]. Pro to nemáme až dosud vůbec žádného důkazu. Mezi lidem těchto hrobů a pozdějším slovanským obyvatelstvem Chebska není vůbec žádné spojitosti[59]. Mezi obojím lidem je časová mezera nejméně 12 století. Pohřební obřad spalování mrtvých, který byl od desítiletí považován stoupenci tohoto výkladu za důkaz, že šlo o týž lid, nebyl obyčejem jenom jednoho národa nebo národního kmene, nýbrž byl mezinárodní (také Germáni své mrtvé spalovali). Vlastní pohřební obřad, úprava hrobu i uložení spálených ostatků nebožtíka byl u lidu popelnicových hrobů mladší doby bronzové a u pozdějších Slovanů, pokud byli pohany, naprosto různý[60] (pokřtění Slované své mrtvé již nespalovali, v. o tom níže).

A stejně neodůvodněné je konečně i třetí, dnes nejrozšířenější mínění, že lid popelnicových polí mladší doby bron-

[58] R. J. Slavík, Cheb, křižovatka světa (Cheb 1948), 6, 8, Slované na Ch. 20 a d., 29 (s reservou).

[59] Tuto spojitost nenaznačují ani t. zv. esovité záušnice, které patrně mínil t. zv. skráňovými kroužky Slavík, Cheb 6, neboť tyto kroužky byly nošeny slovanskými ženami až v X. a XI. století n. l. a nemají s nálezy u Žirovic, o dvě tisíciletí staršími, nic společného.

[60] Podrobněji jsem to doložil v pracích Čechy a Morava za doby římské (Praha 1923), 129 a d., 225 a d., 233, 243 a d., Problémy moravské prehistorie (Brno 1935, Časop. Matice mor. LIX), 48 a d., Záp. Slované a Germáni (Brno 1947), 1 a d., 31 a d. (v těchto pracích v. i jiné starší výklady a příslušnou literaturu).

zové byl původu illyrského. Ani pro to není dostatečných důkazů[61]. Lid těchto hrobů byl již nesporně původu indoevropského. Jak se zdá, šlo o samostatnou větev indoevropskou, jejíž jméno bylo Suebi. Toto jméno po ní přejali Germáni, kteří se postupně po řadu staletí (od doby hallstattské) do jejího území stěhovali, až konečně zbytky jejího lidu v oblasti labsko-oderské překryli a absorbovali (asimilovali)[62].

Měl tedy pravdu prof. Hiersche, když označil lid žirovického hřbitova a sídliště z doby bronzové jako příslušníky nějakého kmene indoevropského a vyslovil se proti jeho spojování se jménem Slovanů[63]. Sám bych k tomu dodal, že lid osady a pohřebiště u Žirovic nemůžeme z týchž důvodů označiti také ani jako Germány, Kelty nebo Illyry. Nebyl to asi také ani vlastní lid popelnicových polí lužicko-slezských, nýbrž byli tu spíše pochováni potomci někdejšího lidu kultury únětické z období t. zv. knovízského, ovlivnění pokrevně i kulturně lidem popelnicových polí a snad i lidem mohylovým. O jejich ethnickém původu a jménu, jehož sami užívali, nevíme nic bezpečného.

Z následujících dob je v horním Poohří zastoupena teprve doba římská, a to nálezy, pocházejícími z římských provincií. Předcházející doba latenská (doba keltského osídlení) nálezy dosud doložena není. Že Keltové v Poohří byli, toho nepochybným důkazem je především starý keltský, historicky doložený název *Agara (*Agerā)* pro řeku Ohři[64]. Toto jméno řeky samo o sobě ovšem ještě nestačí na důkaz (jak se často mys-

---

[61] Srov. Šimek, Problémy 48 a d.

[62] Šimek, Velká Germanie Kl. Ptolemaia IV (Brno 1953), 204 a d.

[63] Hiersche, UE XXXVI. 102.

[64] *Agara — Eger* jako slovo německého původu vykládal M. Müller, UE XVI (1912), 29 a d., 43 a d., a Dr. P., tamže XVII (1913), 29 a d.: proti tomu srov. Gradl, GE 16 a d., Gierach, Altd. Namen 9, Siegl, Eger u. Egerland 3, Schwarz, ON 21, A. Schmidtmayer, Geschichte d. Sudetendeutschen (Karl. Vary — Lipsko 1936), 12, R. Fischer, Heimatbildung XVIII. 299, GSl V. 67, NK 78, Probl. 24, H. Braun, Wortgeographie 13, G. Fischer(ová), Flurnamen 19, L. Franz, Böhmen u. Mähren im Werden d. Reiches (Lipsko — Berlín 1943), 55, a j.

lilo), že Keltové sídlili také v horním Poohří a tedy i v Chebsku, i když podle něho byl utvořen nejstarší historicky doložený název Chebu *Egire*[65]. Název řeky mohl vzniknouti nejdříve v dolním Poohří, kde máme množství archeologických dokladů keltského osídlení od IV. století st. l. až do I. století n. l., a odtud se ovšem rozšířil na celý tok řeky i tehdy, jestliže snad horní Poohří nemělo početnějšího stálého osídlení keltského.

Keltové, doložení archeologickými nálezy v severních Čechách, nebyli ovšem Bojové, jak se podle běžné tehdy theorie domnívali Gradl a Siegl a po nich i jiní[66]. Jak jsem podrobněji vyložil jinde[67], patřila Bojům mohylová oblast v jižních a jihozápadních Čechách, kdežto lid severočeský, který užíval docela jiného pohřebního obřadu (patří mu latenské hroby kostrové), což je právě v té době rozdíl pro řešení otázek ethnologických velmi závažný, byl sice také původu keltského, nikoli však bojského. Lid severočeských kostrových hrobů té doby byl podle památek v hrobech uchovaných neobyčejně bojovný a nádherymilovný národ, jehož sídla podle rozšíření hrobů toho druhu zaujímala na tehdejší poměry velmi rozsáhlou oblast při jižních hranicích Germánštva od Durinska přes severní Čechy do Slezska a přes Moravu do Slovenska, a který proto mohl vykonávati — a skutečně také vykonával — na Germány tak velký politický i kulturní vliv, jako žádný jiný keltský kmen nebo národ. S tím podivuhodně souhlasí to, co nám vypravuje Caesar ve svých komentářích o válce v Gallii o národu Volků Tektosagů[68], který se kdysi dříve vy-

---

[65] Chron. Moissiac. k r. 805, Pertz, MG SS I. 308, Gradl, ME I. 1 č. 1: et venerunt ad fluvium, qui vocatur Agara; srov. kap. IV č. 29.

[66] Gradl, Siegl v. výše str. 59; Sandner, UE XXXIII. 112 a d., Braun, Wortgeogr. 12, Slavík, Chebský průvodce 72.

[67] Šimek, Keltové a Germáni v našich zemích (Brno 1934), 6 a d., 18 a d., VG IV. 208 a d., 212 a d.

[68] Caesar, BG. VI. 24: Ac fuit antea tempus, cum Germanos Galli virtute superarent, ultro bella inferrent, propter hominum multitudinem

stěhoval z Gallie za Rýn do oblasti širého Hercynského lesa a tam se proslavil jako národ neobyčejně statečný a spravedlnosti milovný, a který ještě za doby Caesarovy (I. stol. př. n. l.) v těch končinách žil. A zároveň tomu dobře odpovídá i to, že jméno Volků se Germánům záhy, snad již ve IV. století st. l.[69] (kdy přišli Gallové kostrových hrobů latenských do našich končin) stalo — jako jméno nejmocnějšího keltského kmene nebo národa v jejich sousedství — obecným označením pro Kelty vůbec (*Volc* — sthn. *Walah, Walh,* střhn. *Walch,* z toho i slov. *Valach* a *Vlach*)[70].

Můžeme tedy památky, uchované v kostrových hrobech z posledních století st. l. v severních Čechách, právem připsati keltským Volkům Tektosagům. Od nich pravděpodobně pochází také starý název řeky Ohře *Agara.*

V prvním století n. l. ovládli severočeskou oblast Volků Tektosagů polabští Germáni (Hermunduři). Germáni se po ochabnutí válečnické zdatnosti výbojných kdysi Volků tlačili od severu do jejich území již asi od konce II. století př. n. l. Úlohy se obrátily. Příčinu toho bude třeba hledati pravděpodobně především v úbytku mužského obyvatelstva, který postupně nastal u Volků tím, že muži po dvě staletí umírali na válečných výpravách proti Germánům. Tomu nasvědčuje také nápadný zjev, který můžeme pozorovati jak na latenských kostrových hřbitovech českých, tak také moravských, že se vyskytuje mnohem méně hrobů mužských než ženských.

---

agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent. Itaque ea, quae fertillissima Germaniae sunt loca circum Hercyniam silvam, ... *Volcae Tactosages* occupaverunt atque ibi consederunt; quae gens ad hoc tempus his sedibus sese continet summamque habet iustitiae et bellicae laudis opinionem.

[69] O. Bremer, Ethnographie d. german. Stämme, 2. vyd. (otisk z Pauls Grundriss², Štrasburk 1904), 28, 42, R. Much, Hoops Real-Lex. IV. 423 a d.

[70] Šimek, KG 22 a d., 26 a d., VG IV. 211 a d., 222 a d.; tam v. cit. literaturu, k níž připoj F. Trávníček, Pásli ovce valaši, Lidové noviny z 23. I. 1943, str. 1.

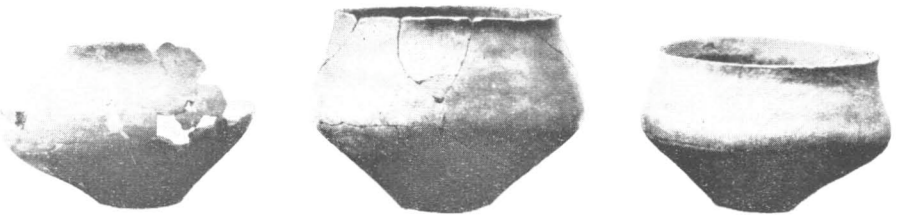

Obr. 5. Nádoby z žárového pohřebiště u Žirovic (skoro $^1/_9$ skut. vel.; m. Cheb).

Obr. 6. Žirovice, nádoba ze žárového pohřebiště (skoro $^1/_3$ skut. vel.; m. Cheb).

Obr. 7. Střepy ze Žirovic ($^5/_9$ skut. vel.; m. Cheb).

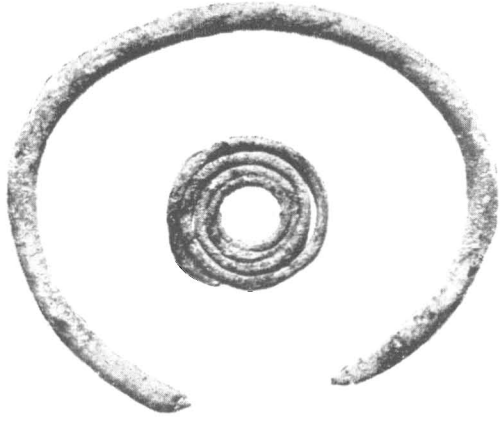

Obr. 8. Žirovice, bronzy ze žárového pohřebiště (asi skut. vel.; m. Cheb).

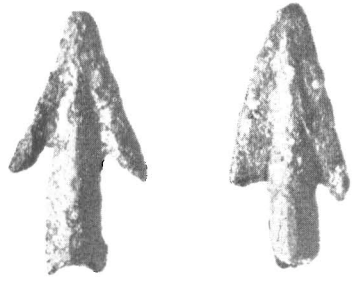

Obr. 9. Bronzové šipky z okolí sídliště u Žirovic (asi skut. vel.; m. Cheb).

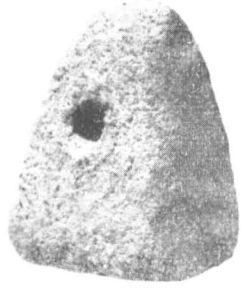

Obr. 10. Žirovice. hliněný jehlanec pro rožeň
(asi $^1/_4$ sk. vel.; m. Cheb).

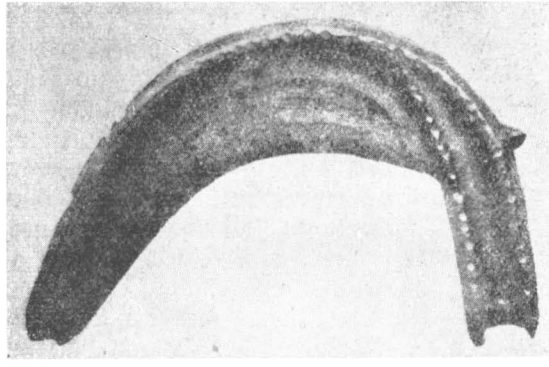

Obr. 11. Bronzový srp z Wölsau, Bav. (u Markt-Redwitz, podle R. Sandnera).

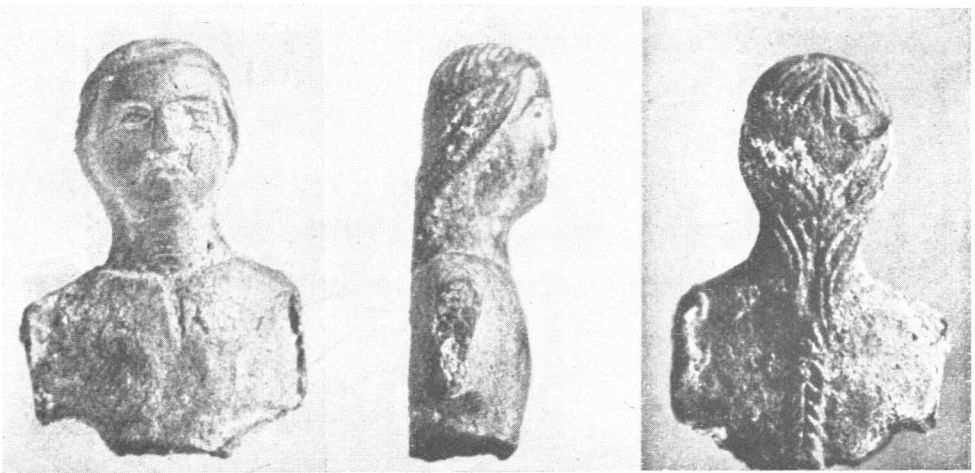

Obr. 12. Bronzová figurka, nalezená v Karlových Varech (skoro skut. vel.; m. K. Vary).

Ženy umíraly a byly pochovávány doma, muži hynuli daleko od domova.

Pro argumentaci německých historiků o „Wiederbesetzung" Chebska jako staré „německé" půdy německými kolonisty v pokročilém středověku (v. o tom níže) byl a je velmi nemilou negativní položkou naprostý nedostatek nálezů jakéhokoli druhu, které by svědčily i jenom o krátkém pobytu Germánů nejenom v celé oblasti starého Chebska[71], nýbrž i na Loketsku[72], t. j. v celé někdejší oblasti slovanských Sedličanů.

Pokud se týká germánského osídlení Chebska, byly dosud utvořeny hlavně dvě theorie. Podle starší theorie Gradlovy a Sieglovy to byli Nariskové, větev (domněle) Markomanů, kteří osídlili oblast v horním povodí Ohře[73]. Později přišel Gnirs[74] s novou theorií, že v Chebsku — u Františkových Lázní — mohla být roku 58 n. l. svedena bitva mezi Chatty a Hermundury, o níž nám vypravuje Tacitus[75]. Žádná z těchto theorií není správná.

Theorie Gradlova a Sieglova vyrostla ze staré představy, že Bojohemum, v němž se podle zpráv antických autorů usadili Markomani, bylo totožné s dnešními Čechami (Böhmen). Proto kladli Markomany do Čech a Naristy (tak je jmenovali Tacitus a Dion, kdežto Ptolemaios a Iulius Capitolinus je nazývali Varisty[76]), o nichž svědčí Tacitus, že měli svá sídla západně od Markomanů, do starého Chebska (které podle jejich představy s Čechami sousedilo, ale k Čechám nepatřilo). Tento závěr byl jim později zdánlivě potvrzován theorií německých archeologů, že nálezy kultury „římské" (dobřichov-

---

[71] Proto také Schwarz, ON 379 a d., 393 loyálně uznal, že o nějaké německé „Wiederbesetzung" tohoto území nelze dobře mluvit.

[72] J. Neustupný, Staré slovanské osídlení na Karlovarsku a Chebsku, Karlovarské listy XIV č. 1 z 5. ledna 1935.

[73] Str. 59.

[74] Gnirs, Eger — Franzensbad 196, srov. též výše str. 69.

[75] Tacitus, Ann. XIII. 57.

[76] Více o tom v. Šimek, Velká Germanie Klaudia Ptolemaia II (Brno 1935), 186 a d.

ské) v severní polovici Čech patřily Markomanům. Ale také tu šlo o osudný bludný kruh, v němž se pohybovaly všecky ty staré theorie o Markomanech a Čechách již od dob renesančních. Všecky vycházely z domněle jasné rovnice Bojohemum = Böhmen. Jejich omyl pramenil v tom, že promítaly zemi Českou v těch hranicích, které jí dal teprve pozdější historický vývoj, do dob kolem rozhraní letopočtů, a tak se dostali Markomani podle těchto theorií z Bojohema v rakouském Podunají, kde skutečně byli, nakonec, když byla před půl stoletím objevena dobřichovská pohřebiště na Pičhoře a na Třebické, až do severní polovice Čech — o níž víme, že k starověkému Bojohemu podle představy antických zpravodajů pravděpodobně vůbec nepatřila[77].

A theorie o Naristech jako starých obyvatelích Chebska vyrostla z představy, že Naristi byli západně od Markomanů. Tato představa, opřená o Tacita, byla v zásadě správná, ale její nositelé přehlédli — ať již úmyslně, či jen bezděčně — výslovné svědectví Tacitovo, že Naristi obývali území mezi Hermundury a Markomany při Dunaji, kde všichni tito Germáni spolu s Kvády (v slovenském Podunají) tvořili jižní frontu germánskou[78] proti říši římské. Jejich sídla byla při levém břehu Dunaje jihovýchodně od Řezna až snad do okolí Pasova. Byla tedy především v oblasti mezi Dunajem a Bavorským lesem, a mohla snad také ještě zabírati údolí Řezné s druhé strany Bavorského lesa až po Šumavu a jižní část Českého lesa[79]. Západně od nich v Podunají s obou stran dolní Náby a Řezna a v poříčí Náby severně od Řezna máme v těch dobách doloženu větev Hermundurů, kterou tam v území

---

[77] Srov. k tomu mé práce ČM 45 a d., 134 a d., 137 a d., KG 6 a d., 88 a d. VG II. 194 a d., IV. 208 a d., 212 a d., srov. též výše str. 58 a d., 71 a d

[78] Tacitus, G 41: sic nunc Danuvium sequar. 42: Iuxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt ... eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio peragitur; srov. k tomu Šimek, KG 77 a d., 94, 98 a d., VG II. 185 a d., 194 a d., 199, IV. 209.

[79] Šimek, VG II. 185, 186 a d.

předtím markomanském *(ἐν μέρει τῆς Μαρκομαννίδος)* usadil v letech kolem počátku našeho letopočtu Domitius Ahenobarbus[80].

Theorii o Naristech v Chebsku třeba tedy jednou pro vždy odmítnouti[81]. Více naděje na uznání by mohla míti Gnirsova theorie o hermundurském osídlení Chebska. Hermunduři měli svá sídla v I. století n. l. jižně od starého Chebska v poříčí Náby i východně od něho v poříčí dolní Ohře (a v středních a východních Čechách). Jim pravděpodobně patřily památky dobřichovské kultury římské doby v severní polovici Čech[82]. Není tedy nemožné — i když o tom zatím není archeologických dokladů —, že obě tyto větve spolu měly spojení oblastí horního Poohří. Až potud by tedy Gnirsova myšlenka o pobytu Hermundurů v Chebsku byla přijatelná. Naprosto nepřijatelná je však druhá část Gnirsovy myšlenky: že boj o pohraniční solnou řeku mezi Chatty a Hermundury r. 58 lze umístit k Františkovým Lázním, a že tedy vlastně Chebskem (od severu na jih?) šly hranice mezi germánskými Chatty a Hermundury. To je myšlenka tak nehorázná, že ji lze vysvětliti snad jenom snahou — v článku Gnirsově ostatně i jinde patrnou — o glorifikaci Františkových Lázní (v publikaci městu věnované). K vyvrácení této myšlenky stačí jen poukázati na to, že sídla Chattů byla daleko od Chebska v dnešním severním Hessensku, a že Tacitus ve zprávě o vítězném boji Hermundurů s Chatty mluví výslovně o pohraniční solné řece, o niž oba kmeny jako o cenný majetek bojovaly[83]; že ve Františkových Lázních jsou sice solné prameny,

---

[80] Dion LV. 10a. 2, srov. k tomu Šimek, KG 74 a d., 79 a d., VG II. 185; v obou pracích v. i jinou literaturu.

[81] Srov. k tomu také H. Hassmann, UE XXXIV (1930), 5 a d.

[82] Šimek, KG 85 a d., VG IV. 216 a d., L. Franz, Kelten und Germanen in Böhmen, 2. vyd. (Brno-Praha 1939, otisk ze Sudetendeutschtum), 26, Böhmen u. M. im Werden d. Reiches 49.

[83] Tacitus, Ann. XIII. 57: Eadem aestate inter Hermunduros et Chattos certatum magno proelio, dum flumen gignendo sale fecundum et conterminum vi trahunt ... bellum Hermunduris prosperum, Chattis exitiosius fuit ...; srov. k tomu Šimek, KG 81, kde uvedena i jiná literatura.

ale není tam vůbec žádné řeky, a že ostatně dosud nikoho jiného, kdo se odborně těmito otázkami zabýval, vůbec ani nenapadlo hledati východní hranice Chattů, které jsou celkem dobře známy (šly zhruba podle pohoří Rhönu, a řeka, o niž oba kmeny bojovaly, byla Francká Sála, jež dostala od soli i své jméno)[84], tak daleko na východě, až za Franckým lesem a Smrčinami — u Františkových Lázní!

Tedy také tuto theorii Gnirsovu třeba jako naprosto neodůvodněnou zamítnouti.

Do t. zv. římské doby (císařské) patřilo ‚několik bronzových mincí' (Faustina mladší, Marcus Aurelius, Commodus), jež koupil Goethe za svého pobytu v Karlových Varech v srpnu 1807 od jakéhosi sedláka z okolí Lokte[85], dále aureus ‚císaře' Nerona, nalezený prý u Chebu[86], Martiovy ‚nálezy', darované vogtlandskému spolkovému museu v Hohenleubenu s údajem, že pocházejí od Rommersreutu[87], a konečně bronzová figurka z mladší doby provinciálně-římské, představující podle Gnirsovy domněnky bohyni karlovarského horkého vřídla (obr. 12), jež prý byla nalezena kolem r. 1875 v blízkosti tohoto vřídla a dostala se do sbírky rytce a měšťana karlovarského Antonína Pitroffa, z níž ji posléze získal F. Nemetschke. Ten na ni upozornil Gnirse, když pátral po votivních památkách, jež starověcí návštěvníci, jak předpokládal, házeli do karlovarského vřídla stejně jako do jiných horkých léčivých pramenů (srovn. na př. naše Teplice a Duchcov)[88].

Žádný z těchto nálezů nemá pro nás bohužel toho významu, jak bychom si přáli. O nevěrohodnosti nálezů Martiových jsem

---

[84] K sídlům Chattů v. Šimek, VG II. 183, kde v. i jinou literaturu.

[85] A. John, UE XIII (1909), 68, citát ze zápisníku Goethova, Gnirs, Karlsbad 108.

[86] H. Preidel, German. Kulturen in Böhmen u. ihre Träger (Kassel 1930), I. 343, II. 201.

[87] Str. 50.

[88] Gnirs, Karlsbad 68 a d., 145 a d., srov. k tomu Šimek, VG IV. 175, 538.

se již zmínil[89]. U mincí zakoupených Goethem neznáme ani místa, kde byly nalezeny, ani jiných podrobností, nutných k posouzení významu nálezu. Mince mohly být nalezeny někde v okolí Lokte, ale mohly pocházeti také odjinud (sedlák, o němž Goethe mluví, mohl pocházet z okolí Lokte, ale mohl mince získat třeba jako voják v severní Italii). A také Gnirsova soška (herma), která by pro nás jinak mohla mít opravdu velký význam, kdyby bylo skutečně jisté, že byla nalezena u karlovarského vřídla a že tam nebyla pohozena a opět ‚nalezena' někým, kdo ji chtěl dobře zpeněžit, nemůže být hodnocena takovým způsobem, jak myslil Gnirs. Jde prý o nález z doby kolem roku 1875. Již tento neurčitý údaj Gnirsův[90] (jinde píše, že nález byl ‚podle zprávy k němu připojené' učiněn ‚začátkem sedmdesátých let při kanalisačních pracích dělníkem v ulici za vřídlem'[91]) ukazuje dostatečně, jak nejisté jsou bližší okolnosti nálezu, jenž Gnirse inspiroval k napsání celé knihy ‚Karlsbad in seiner ältesten Vergangenheit'[92]. A tak zůstává při něm jedinou střízlivou skutečností, že pravděpodobně pochází z kterési provinciální dílny mladší doby římské. Vše ostatní je nejisté a nemůže sloužiti jako důkaz, že u karlovarského vřídla stál již tehdy chrám bohyně vřídla atd. Že vřídlo samo bylo již tehdy dávno známo a sloužilo k léčebným účelům podobně jako teplé prameny v Duchcově a Teplicích, o tom, myslím, sotva můžeme pochybovati, i když to zatím nemáme bezpečně doloženo nálezy. Dalším logickým důsledkem je závěr, že ti, kdož se ke vřídlu přicházeli léčit, věřili také v existenci božstva vřídla a že toto božstvo pravděpodobně uctívali votivními dárky (šperky a pod.), jež házeli do vřídla podobně jako v Duchcově, Teplicích a jinde. Ale to je vše, co zatím lze o Karlových Varech té doby říci. Ženská figurka

[89] Str. 53 a d.

[90] Gnirs, l. c. 146.

[91] Tamže 68.

[92] Gnirsova kniha má ostatně zřejmou oslavnou tendenci, podobně jako citovaný již Gnirsův článek ve sborníku Eger — Franzensbad 195 a d.

(herma) antického původu se mohla dostati — i když předpokládáme věrohodnost sběratelova údaje, citovaného Gnirsem — na místo, kde byla nalezena, rozličnými způsoby. Mohla tam být již ve staré době, ale mohl ji také přinésti některý lázeňský host nebo i ten, kdo ji snad chtěl dobře zpeněžit, odjinud. V době, kdy byla nalezena, kvetl již podvodný obchod s antickými starožitnostmi na všech stranách. U nás máme z téže doby smutný příklad ze Stradonic, kde rovněž byly prodávány pravé starožitnosti, pocházející odjinud, jako ‚nálezy' s keltského hradiště, a kromě nich ovšem také padělky, imitace starých kostěných nástrojů a pod.

Figurka je ulita z bronzu, je dutá, 5.8 cm vysoká a 4 cm široká[93]. Je dnes uložena ve sbírce krajského musea v Karlových Varech.

---

[93] G n i r s, Karlsbad 68.

Osídlení slovanské

Několik století po začátku našeho letopočtu, podle *terminu ante quem,* který nám vyplývá z historie stěhování polabských Srbů do území mezi středním Labem a Sálou[1], nejpozději někdy kolem polovice VI. století, ale snad již i dříve se do horního Poohří přistěhoval slovanský (český) kmen Sedličanů. Také po něm nemáme dosud tolik archeologických památek, kolik bychom právem mohli očekávati. Uvážíme-li však, kolik památek toho druhu bylo zašantročeno, a že přesto, i při záměrném zanedbávání nálezů toho druhu, je počet uchovaných dokladů o pobytu Slovanů vedle památek po lidu z mladší doby bronzové daleko největší ze všech pravěkých a raněhistorických dob tohoto území, můžeme být již i s dosavadním stavem spokojeni.

Navštívil jsem v březnu a v dubnu 1948 (před osetím polí) a znovu v srpnu t. r. všecka dosud známá slovanská naleziště na Chebsku a kromě toho jsem projel a prochodil celé území, které je předmětem této práce, od soutěsky mezi Černýší, Bočí a Stráží západně od Kadaně až po státní hranice na západní straně dnešního chebského politického okresu, abych zrevidoval své dřívější vědomosti o této oblasti a doplnil je novými poznatky pod zorným úhlem této práce. Mou snahou bylo nejenom prohlédnouti naleziště doložená zachovanými nálezy, nýbrž také rozmnožiti jejich počet pokud možná o naleziště nová. A zejména také řešiti otázku slovanských hradišť v této oblasti, jíž dosud nebyla věnována téměř vůbec žádná pozornost. V následující části této kapitoly podávám stručný přehled výsledků této své revise celého terénu spolu s popisem zachovaných slovanských památek z jednotlivých nalezišť.

---

[1] Str. 46 a d.

Slovanská hradiště

Pokud se týká hradišť, mohu říci, že jsem byl ve svém očekávání nových nálezů značně zklamán. Poměry pro studium této otázky jsou právě v území, jež nás zde zaměstnává, nadmíru svízelné proto, že v něm byl dolováním uhlí a kaolínu nebo kamennými lomy a dobýváním písku původní útvar terénu často zrovna v místech, kde stará slovanská hradiště byla nebo mohla být, změněn do té míry, jako snad už nikde jinde v celé oblasti našeho státu. Jako příklad uvádím nepochybně staré slovanské hradiště

Sedlec u Karlových Varů.

Bylo to jediné historickými zprávami doložené hradiště v celé staré oblasti sedličanské od soutěsky u Stráže až po naše státní hranice na západě Chebska a za nimi až po Smrčiny. Podle něho byla po odtržení Chebska pojmenována zbývající východní část někdejšího sedličanského území, jež zůstala spojena s Čechami, Sedleckem[2]. Hradiště bylo pravděpodobně asi někde na hřbetě nad levým břehem Ohře jižně od dnešní osady Sedlce (která sama svou polohou na staré slovanské hradiště neukazuje). Psali o něm stručně Vocel a Píč[3], ale nebyla mu bohužel věnována včas taková pozornost, jaké by si bylo toto hradiště zasloužilo. A dnes je hřbet, na němž snad bylo hradiště vybudováno, důlními pracemi změněn tak radikálně, že jakákoli kontrola terénu v těch místech je úplně bez vyhlídek. Místo

---

[2] Str. 42 a níže kap. V, srov. též kap. IV. č. 90.

[3] Vocel, Pravěk země České (Praha 1898), 434: ‚Náspy takovými opevněn jest vrch u Sedlic nedaleko Varů; snad to památka někdejšího župního hradu Sedličanů. Na svahu onoho vrchu k říčce Role se sklámějícího vykopává se podle svědectví páně Olbrichtova množství osudí a jiných ostatků pohanského věku.' Tuto zprávu Vocelovu cituje stručně, aniž k ní něco dodává, Píč, Starožitnosti III. 1 (Praha 1909), 382. Toto hradiště je také jediné, které Píč v horním povodí Ohře zakresluje, v. tamže mapa C (Sedlec).

návrší tam vznikly obrovské prohlubně, a násypy odpadkového důlního materiálu navršily mohutné ‚haldy', nová návrší tam, kde byl kdysi terén snížený.

Jedinou vyhlídku v této neutěšené situaci by snad mohla skýtati domněnka Fr. Bernaua, že hradiště sedličanské bylo na návrší (‚Gobes', podle Bernaua ze slovan. ‚Kopec') nad Rolavou západně od sedleckého kostela, kde ještě za doby Bernauovy (1878) byly prý zbytky valů (‚verflachte Wälle')[4], po nichž by mohly být meze, jež dnes oddělují oválné návrší od ostatního nižšího terénu směrem k Přemilovicům a k Sedlci. Naděje na správnost této domněnky není ovšem velká. Rozsáhlé ploché návrší nad Rolavou (šikmo proti Staré Roli) by svým tvarem i rozlohou spíše ukazovalo do starších předhistorických dob, do doby lidu popelnicových polí nebo do doby keltské, v nichž byly s oblibou voleny podobné rozlehlé polohy, jež mohly pojmouti velký počet lidí, než do doby slovanské. A je také od sedleckého kostela, o němž se můžeme právem domnívati, že stál blízko hradiště, ne-li přímo na hradišti samotném (srovn. Prahu, Budeč, Starou Plzeň a j.), trochu příliš daleko (podle Bernaua 1600 m). Kdyby přece jen jednou systematický výzkum ukázal, že domněnka Bernauova byla správná[5], dostali bychom tím také vysvětlení, proč byla tato poloha, naprosto neodpovídající fortifikačním představám a potřebám 13. stol., opuštěna a byla dána při stavbě hradu přednost Lokti (v. níže).

Nálezy, o nichž se zmínil Fr. Olbricht ve zprávě, otištěné ve Vocelově Pravěku[6], podle výslovného ujištění Bernauova[7] na svazích tohoto návrší učiněny nebyly[8].

---

[4] Fr. Bernau, Burg u. Stadt Elbogen von der ältesten Zeit bis z. J. 1547, Comotovia IV (příl. k Eger-Bote, Chomutov 1878), 16.

[5] Podle sdělení Státního archeologického ústavu v Praze ze dne 24. dubna 1950 bylo návrší „Gobes" ohledáno v r. 1949 Frant. Proškem. Podle jeho ústní zprávy je toto návrší nálezově úplně sterilní. — Podle sdělení sedleckého faráře P. Vlad. Studeného je na něm „spousta strusky, která se stále vyorává".

[6] Str. 88 pozn. 3.

[7] Bernau, l. c. 16.

[8] V. Karell, Zettlitz, von der civitas zum Marktdorf, Karlsb. Jahrb.

S podobnými radikálními změnami původního terénu, jako v Sedlci, se při archeologicko-topografickém studiu terénu setkáváme v těch končinách často. Právě tam, kde by archeolog podle útvaru terénu, zakresleného na mapě, očekával starou hradištní polohu, najde při pochůzce uhelný nebo jiný důl, kamenný lom a pod., čímž je původní terén k nepoznání změněn. Kromě důlních a jiných podobných průmyslových podniků to byla také stavba měst a osad, která setřela stopy někdejších hradištních opevnění. To platí zejména o Chebu, obojím Kynšperku (Starém Kynšperku — dnešním Starém Hroznatově — a o Kynšperku n. O.), Lokti a Starém Sedle, kde již sama poloha a její útvar vysoko nad břehy řeky nasvědčují tomu, že tam byla stará sedličanská hradiště.

A mimo obydlené osady byla ještě jedna příčina zkázy a zániku starých hradištních památek — intensivní polní hospodaření německých kolonistů, kteří při polních pracích odklízeli a srovnávali zbytky starých valů a měnili hradištní plochy, pokud na nich nelámali kámen a nedobývali písek, v pole a využili s pílí opravdu obdivuhodnou i posledního sebemenšího kousku úrodné lávové půdy k přeměně v role a kopaniny, chráníce jejich prsť proti odplavení dešťovými přívaly zřizováním kamenných teras a mezí. Úrodná prsť je dovedla na př. až na nejvyšší vrcholky Doupovských hor a jejich píle změnila někdejší povrchový vzhled těchto hor na mnoha místech

---

1940, 115 a d., se mylně domníval, že sedleckým hradem byla malá pozdněstředověká tvrz („hausberg" s vodním příkopem a kruhovitým valem v močálu, kolkolem tvrz obklopujícím) Přemilovice; srov. k tomu jeho zprávu Die Ausgrabungen der Ruine Premlowitz — Zettlitz, tamže 1938, str. 118 a d., plánek, příčné řezy tvrzí a půdorys vlastní věže na tab. při str. 102—103, a článek prof. J. Grüsse z Berlína o chemické zkoušce vykopaných střepů, Untersuchungen über die frühgeschichtlichen Funde von Premlowitz — Zettlitz, tamže 1939, str. 129 a d.; tabulka nálezů při str. 132—133 zobrazuje vesměs velmi mladou keramiku z konce středověku a z doby ještě pozdější (poleva, renesanční kachle a j.). Ani jediný z těchto střepů není z doby latenské, ze IV. století př. n. l., nebo z doby domněle markomanské („Brandurnenreste"), jak se mylně domníval Karell, tamže 1940, str. 113, v. výše str. 59 pozn. 35, 36.

způsobem opravdu překvapujícím. Při studiu těchto hor nás často přivádí v úžas, když se po neschůdné, příkré a kamenité cestě nebo i jen těžko schůdné stezce dostaneme na vrchol, a tam najdeme místo lesního porostu úrodná pole. Takovým způsobem je povrch hor změněn do té míry, že se nám často zdá až neuvěřitelné, že tyto hory byly kdysi celé pokryty pralesy a byly tak kmenovým rozhraním prvého řádu.

Z památek hradištního rázu se až dosud uchovaly, pokud vím, v celém někdejším sedličanském území zbytky starého valového opevnění jenom na t. zv. Starém Lokti u osady Tašovic severovýchodně od Lokte a na hradišti nad soutokem obojí Libavy mezi Kolovou (dříve Kageravou) a Libavským Údolím (kota 509).

Hradiště ‚Starý Loket' u Tašovic.

Rozměry i tvar hradiště u Tašovic (obec Jenišov), považovaného starou místní tradicí za předchůdce hradu Lokte (v. níže), ukazují na poměrně pozdní původ, pravděpodobně z mladší doby hradištní. To dokládají také dosavadní nálezy keramické (v. níže).

Název ‚Starý Loket', vzniklý patrně literární spekulací[9], je zakreslen již na staré hraniční mapě panství loketského z roku 1799 (obr. 14).

Hradiště je na mírném návrší mezi čedičovým masivem Hory (dř. Horner Berg, △ 579) a Tašovicemi. Čelo hradiště je na skalní výspě nad ohbem Ohře západně (zjz.) od Tašovic (obr. 13—16). Kolmá skalní stěna výspy nad řekou je podle Gnirse asi 30 m, podle jiných kolem 40 m vysoká[10]. Podle vlast-

---

[9] Dříve kladl sám Gnirs (Karlsbad 104) vznik jména do 19. století (‚wohl eher von der Romantik des vergangenen Jahrhunderts als durch ehrliche Geschichtsforschung den Namen Alt-Elbogen erhalten').

[10] Gnirs, Elbogen 5 — Bernau, Comotovia IV 16, J. Hofmann, Die Wallburg ‚Alt-Elbogen', UE X (1906), 199.

ního zběžného odhadu bych myslil, že toto druhé číslo bude blíže pravdě. Hradiště (vlastní) mělo podobu nepravidelného obdélníka o délce stran asi 70 m (čelo na výspě nad řekou a protější strana na ssz.) a 80 m (obě delší strany na západě a na východě). Bylo obehnáno valem se tří stran. Na strmé skále nad řekou nebylo valu potřebí. Předhradí obepínalo vlastní hradiště na severozápadě, severu a východě. Jeho val se na severozápadě připínal k valu hradiště, na jihovýchodě končil na skalní výspě nad řekou. Val byl podle Hiemesche na severní straně zesílen ještě příkopem. Podle starší zprávy Bernauovy bylo hradiště od terénu na severu odděleno ‚příkopy' (Gräben), patrně před zevním i vnitřním valem[11]. Podle Bernaua bylo celé hradiště také ještě se tří stran obtékáno potoky (srovn. obr. 15), kterých dnes již není. Patrně vzaly za své při změnách terénu, způsobených kopáním písku a hlíny na velkém kusu terénu severně od hradiště. Zbyl jen nepatrný potůček, vytékající z pramene na západní straně valu hradiště, který patrně byl původně uvnitř hradiště a poklesem se dnes octl vně jeho někdejší hradby (obr. 16, písm. B).

Dnešní stav zbytků opevnění hradiště i předhradí je značně ubohý. Lámání kamene, provozované po mnoho let, kopání písku a zčásti také několikeré pokusné kopání těch, kdo chtěli poznat strukturu valu a stáří hradiště, porušilo obojí val do té míry, že velké kusy vnitřního valu na severu a na východě úplně zmizely, terén v okolí někdejšího východního vnitřního valu změněn (prohlouben), a ze zevního valu zbylo jen několik více méně rozrušených úseků (srovn. obr. 16—19; plánky třeba doplniti úsekem na jihovýchodě, nad řekou, kde se podle mého soudu též zachoval zbytek valu, který ukazuje, že zevní val končil kolmým směrem na tok řeky, a že se tedy dříve v tupém úhlu lomil, což není na žádném dosud uveřejněném plánku správně vystiženo).

Na rozkopaných částech valu je místy viděti dnešní struk-

[11] V. Hiemesch, Sudeta NF II. 130 a obr. 1, Bernau, l. c. 16.

turu valu. Jeho hlavní součástí byl násypný materiál, země, písek a drobné kamení. Aby hradba dosáhla náležité výše a pevnosti, bylo při tomto druhu náplně hradby potřebí mnoho dřeva, neboť stěny hradby musily být zevně i uvnitř buď z kolů, zaražených hustě vedle sebe do země nebo do spodního násypu a spojovaných příčnými břevny jako svorami, které pevně vázaly obě stěny kolů, aby se nerozestupovaly tlakem materiálu, nasypaného mezi ně, nebo mohla být stavba ještě komplikovanější tím, že obě stěny hradby byly z dřev vodorovně položených a pevně sepjatých roštem z kolmých a příčných dřev (systém komorový), který tuto konstrukci držel pevně pohromadě, aby odolala tlaku materiálu dovnitř nasypaného. Při několikametrové výšce hradeb byl tento tlak velmi značný a proto musilo být i spojení kolových stěn náležitě pevné. Tento druh stavby byl na př. zjištěn ve Hnězdně a na jiných hradištích v Polsku[12], a nejnověji také na Libušíně a jiných hradištích v Československu. Na méně ohrožených místech, nebo bylo-li málo času na komplikovaný způsob stavby, byly stavěny jenom jednoduché kolové stěny, při čemž byly koly zaráženy kolmo do země nebo do spodního násypu a spodek dřevěných stěn byl pro zpevnění hradby obsypán hlinou a drobným kamením nebo také obložen většími kameny, aby dřevěná stěna byla náležitě vzepřena. Kromě toho bylo nutné také hoření část hradby vázati tak, aby se koly nemohly rozestupovat.

Jakého druhu nebo druhů stavby hradeb bylo užito na našem hradišti, není zatím u všech částí jeho opevnění bezpečně zjištěno. Zuhelnatělé kusy dřev v jámě, vykopané ve zbytku severovýchodního úseku vnitřního valu (obr. 20, 21), dokazují zatím jen, že tam bylo dřeva skutečně k vybudování valu užito. V západní části vnitřního valu zjistil A. Knor v r. 1949 zbytky systému komorového (více o tom v. níže).

---

[12] J. Kostrzewski, Kultura prapolska (Poznań 1947), 93 a d., 520 pozn. 144, W. Hensel, Najdawniejsze dzieje Gniezna w świetle wykopalisk, Św. Wojciech 997 — 1947 (Hnězdno 1947), 218 a d.

Na hradišti bylo, jak se zdá, podniknuto za odbornými účely více pokusných vykopávek, než bylo této památce prospěšno, aniž byla dosud kromě stručných poznámek, z nichž se právě jen o vykopávce dovídáme, uveřejněna jediná trochu odbornější nálezová zpráva. Všichni tito kopající hledali bohužel řešení odborných otázek a zejména také chronologie hradiště především ve valech, a tak i tato jménem vědy podnikaná kopání ukázala, jak se bez náležité předchozí přípravy a promyšlení daného úkolu může i takové kopání stát vážným škůdcem památky a vědě přitom pranic neprospět.

Kopající si, jak se zdá, neuvědomili náležitě odpovědnost své práce. Po stránce metodické si měli především uvědomit, že otázky chronologické nelze řešit jenom rozkopáváním valů, v nichž se v době, kdy bylo hradiště obydleno resp. užíváno a kdy proto byly hradby udržovány, nemohla utvořit kulturní vrstva, obsahující doklady (střepy nádob, kovové a j. předměty) soudobého osídlení. Ve valu zjištěné nálezy toho druhu mohou jen vésti k omylům, protože se do něho dostaly buď při stavbě hradeb s násypovým materiálem odjinud, nebo až po rozvalení hradeb, a nemají tedy pro zjištění chronologie vlastního hradiště vůbec žádné positivní ceny. Jsou nejvýš jen doklady, že hradiště v době, do níž tyto nálezy patří, osídleno nebylo. A totéž platí také o nálezech pod valem. Také ty mají význam nejvýš jen pro určení *terminu post quem*, nikoli však pro určení doby, kdy bylo hradiště skutečně vybudováno a užíváno[13].

Řešení těchto otázek lze hledati toliko systematickým kopáním a zjišťováním kulturních vrstev a jiných památek po osídlení na ostatních plochách uvnitř i vně valů[14]. Ovšem i tu je úkol vykopávajícího zjistit skutečné stáří hrazené osady značně svízelný a vyžaduje důkladných odborných znalostí, aby se

---

[13] Srov. k tomu Šimek, K organisaci a metodě archeologické práce, Osvěta L (Praha 1920), 353 a d., Několik poznámek k prehistorii našich zemí a jižního Německa, Obzor prehist. I (1922), 101 a d.

[14] Šimek, Osvěta L. 296 a d.

nedospělo k nesprávným závěrům, neboť ohrazená plocha mohla být osídlena ve více dobách, a to třeba i několikráte po sobě ještě před vznikem vlastní hrazené osady, jejíž chronologie vykopávajícího především zajímá, a někdy i po jejím zániku. A jindy mohlo vzniknouti více hrazených osad postupně po sobě (viz klasický příklad Troje) nebo alespoň mohly být hradby znovu vybudovány na zříceninách hradeb (valech) zaniklé osady starší. Také pro to máme dosti příkladů i v našich zemích.

Také naše hradiště u Tašovic poskytlo již důkaz, že vykopávky na plochách mimo valy jsou často provázeny lepším výsledkem než plané a nadto i škodlivé rozkopávání valů. Ukázala to na př. vykopávka Dr. H. Schrollera v r. 1940 na vnitřní ploše hradiště, při níž se náhodou přišlo[15] na bohatou vrstvu (‚hnízdo' na ploše asi 1 m²) mikrolitických pazourkových nástrojů ze střední doby kamenné[16], tedy z doby o celá tisíciletí starší než vlastní hradiště. A dokládají to i slovanské střepy, nalezené na vnitřní ploše hradiště (obr. 25—31).

Dr. Schroller se k publikaci své zprávy o vykopávkách nedostal, a tak jsme po té stránce odkázáni jenom na několik kusých poznámek v stručném referátě Hiemeschově a na úřední tabulkový výkaz tam uveřejněný (obr. 17). Z něho je zároveň také zřejmo, že poslední větší vykopávky před Schrollerem podnikl na hradišti A. Bergmann. Z Bergmannovy krátké zprávy[17] se dovídáme, že kopal v severovýchodním úseku vnitřního valu a zjistil v něm mimo svrchní půdu (55 cm) několik — devět — vrstev 2—20 cm silných, z nichž dvě, pátá a osmá (po 5 cm tloušťky), obsahovaly zuhelnatělé kusy dřev (kolů). Obsah násypu tvořila jinak hlavně třetihorní hlína z nejbližšího okolí hradiště. ‚Kousek od středu valu směrem jižním' nalezl Bergmann temnou vrstvu s temnými i světlejšími tlustými střepy, v jejichž hlíně bylo mnoho slídy, se světlými ‚rýhova-

[15] Podle ústního sdělení prof. J. Zimmermanna v Lokti.
[16] Str. 66 pozn. 44.
[17] Bergmann, Sudeta IV. 69 a d.

nými' (geriffelte) střepy a s tenkými i tlustými střepy se zelenou polevou. Bergmann tyto nálezy nijak blíže nedatuje, a tak z jeho zprávy můžeme jenom polévané střepy určit jako pozdní, snad z počátku nového věku (polevy se u nás počalo znovu — po době římské — užívat až v 16. století). Bergmann však své nejasné a málo odborně psané údaje doplňuje poznámkou, že všecky nálezy odevzdal loketskému museu. Šlo tedy pravděpodobně hlavně o střepy z doby hradištní, jež jsou v tomto museu uloženy s určením ze ‚Starého Lokte' (v. níže).

Kromě Bergmanna kopal na hradišti již v r. 1911 Knett[18] a později (v r. 1925 s Bergmannem) snad i Gnirs[19], a jistě i jiní[20].

V letech 1948-50 podnikl na hradišti nový výzkum státní archeologický ústav (F. Prošek a A. Knor). Z písemné zprávy Knorovy, již mi dal státní archeologický ústav pro tuto práci k disposici[21], otiskuji zde tento výňatek:

„Pro malý počet pracovních sil, rozložených jak na výzkum hradiště, tak i na výzkum mesolitického osídlení v jeho ploše, musil se tento výzkum omeziti na jediný průkop valem v nejlépe zachované části opevnění na západní straně vnitřního hradiště sondou širokou 2 m, v koruně valu povrchově rozšířenou na 4 m" (obr. 19 č. 1, obr. 22).

„V předvalí je odkryv mělký a hned pod drnem se objevuje povrch bělavého jílu — celiny. Pod valem je neširoký a nehluboký příkop. Pod drnovím je zrašelinělá vrstva... Pod ní

---

[18] Tamže 69.

[19] G n i r s, Karlsbad 107, 152.

[20] Podle zprávy státního archeologického ústavu byla část valu hradiště na východní straně rozrušena neodborným kopáním činovníků městského musea v Karl. Varech. — Z toho, co bylo nahoře pověděno, je zřejmé, že slovanské hradiště u Tašovic nebylo teprve roku 1948 objeveno A. Grossem, jak tvrdí zpráva, uveřejněná prostřednictvím české tiskové kanceláře v denním tisku 2. října 1948 pod titulkem Objev slovanského osídlení Karlovarska. Sám jsem Grosse na toto hradiště zavedl dne 11. srpna 1948.

[21] Archeologickému ústavu ČSAV vzdávám zde za svolení k otištění výňatků a ilustračního materiálu povinný dík. Z ilustračního materiálu bylo zde použito obr. č. 13, 19, 22—24, 27—31.

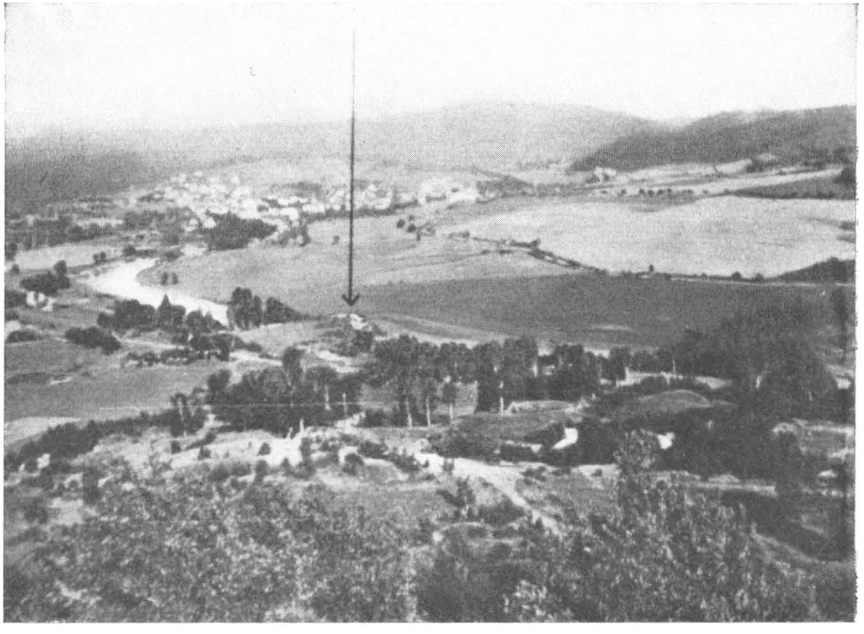

Obr. 13. Hradiště u Tašovic („Starý Loket"), pohled od severozápadu (foto A. Knor).

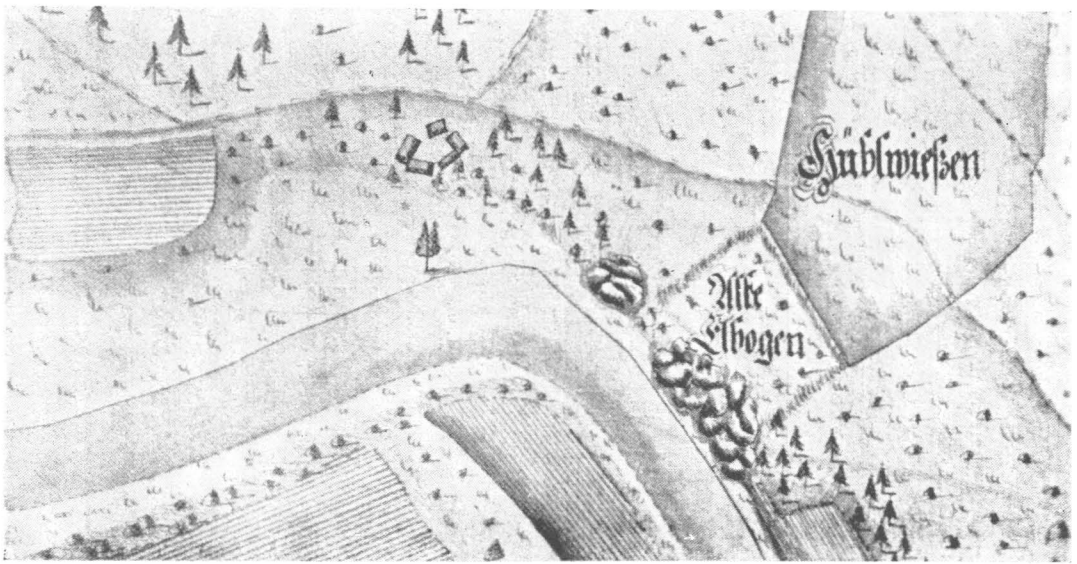

Obr. 14. Hradiště u Tašovic („Starý Loket") na hraniční mapě panství loketského z r. 1799 (Gnirs, Elbogen 7 obr. 5).

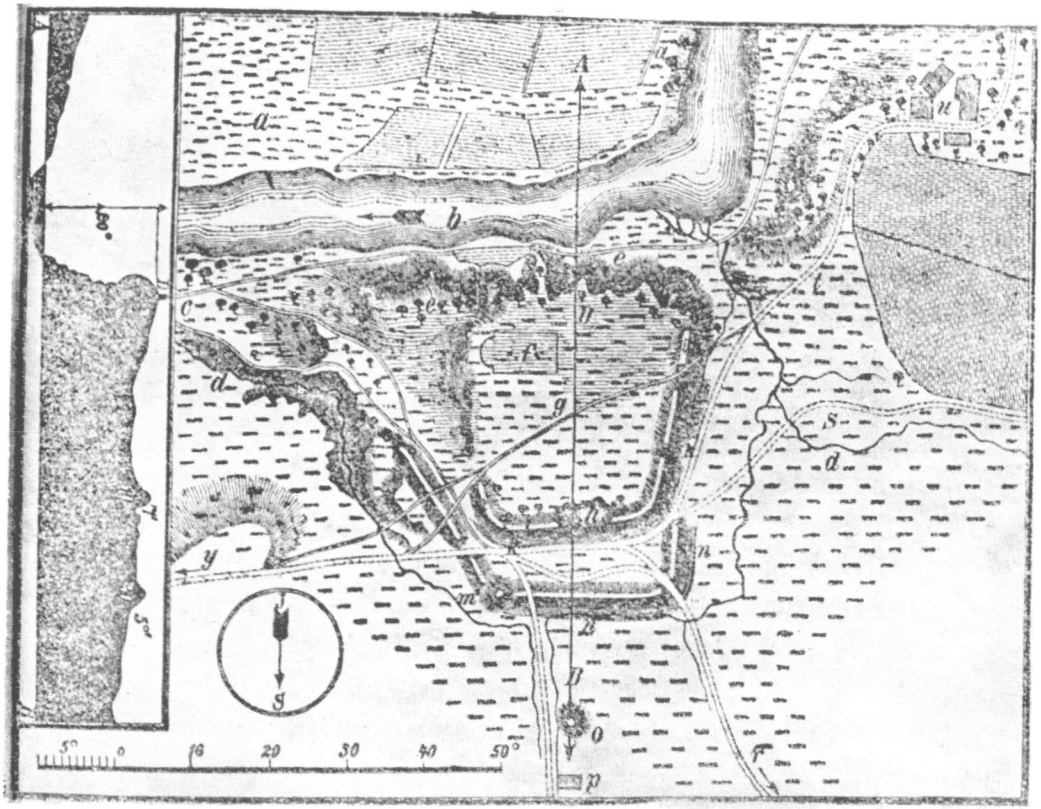

Obr. 15. Bernaudův plánek hradiště „Starého Lokte" z r. 1878 (Comotovia IV. 17).

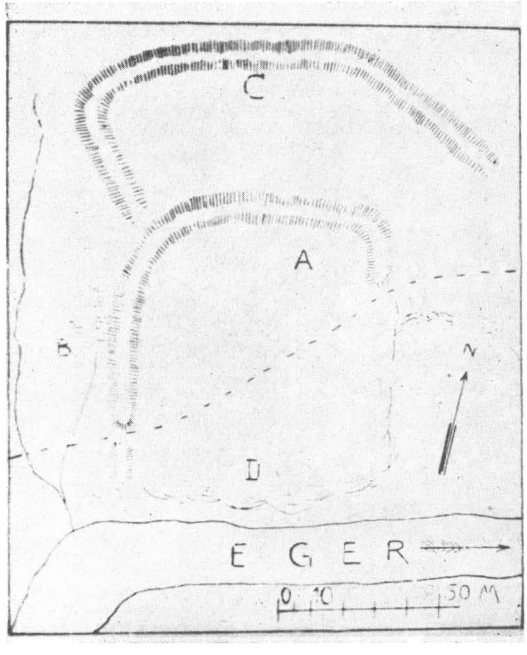

Obr. 16. Valy hradiště u Tašovic v době po první světové válce (Gnirs, Elbogen 5 obr. 4).

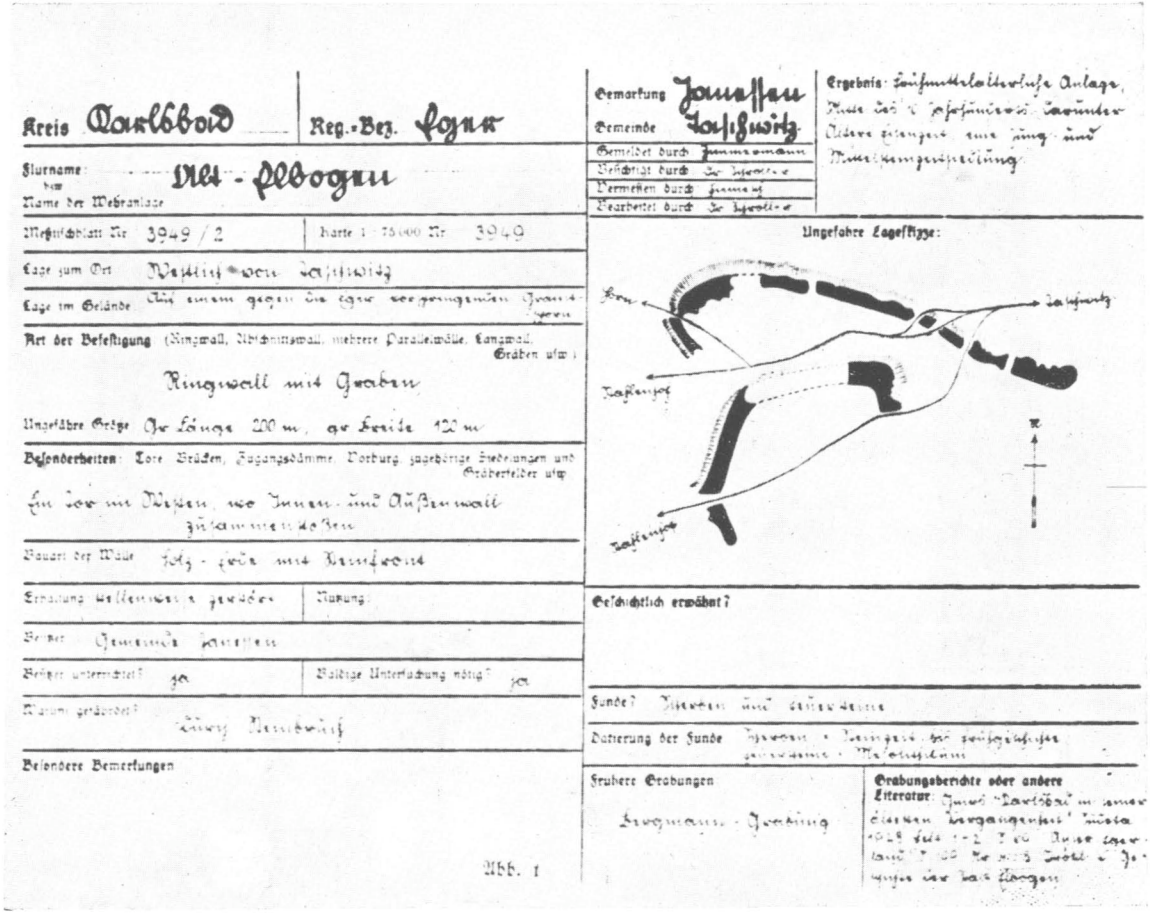

Kreis Karlsbad | Reg.-Bez. Eger

Flurname: Alt-Hlboguu
Name der Wehranlage

Gemarkung Janessau
Gemeinde Tashwitz

Gemeldet durch
Besichtigt durch
Vermessen durch
Bearbeitet durch

Ergebnis: Frühmittelalterliche Anlage, Rest des [illegible] Tashwitz. Älteres gehört eine Ring- und Muschelgrabscherbe.

Meßtischblatt Nr. 3949 / 2 | Karte 1 : 75000 Nr. 3949

Lage zum Ort: Westlich von Tashwitz

Lage im Gelände: Auf einem gegen die Eger vorspringenden Granitgrat

Art der Befestigung (Ringwall, Abschnittswall, mehrere Parallelwälle, Langwall, Gräben usw.): Ringwall mit Graben

Ungefähre Größe: Ihr Länge 200 m, ihr Breite 120 m

Besonderheiten: Tore, Brücken, Zugangsdämme, Vorburg, zugehörige Siedlungen und Gräberfelder usw.: Im Tor im Westen, wo Innen- und Außenwall zusammenstoßen

Bauart der Wälle: Holz-Erde mit Steinkern

Erhaltung: Wallkrone zerstört | Nutzung:

Besitzer: Gemeinde Hallen

Bereits untersucht? ja | Weitere Untersuchung nötig? ja

Wann gefördert? Ludwig Nesitowitz

Besondere Bemerkungen

Abb. 1

Ungefähre Lageskizze:

Geschichtlich erwähnt?

Funde? Scherben und Steinwerkzeuge

Datierung der Funde: Scherben: Bronzezeit bis frühgeschichtlich; gewerbliche Steinwerkzeuge: Mesolithikum

Frühere Grabungen: Krogmann - Jenking

Grabungsberichte oder andere Literatur: Hiemesch "Karlsbad in einer eisernen Vorgangenheit" Sudeta 1939 Heft 1-2 S. 60. Diese Lage [illegible] Tashwitz [illegible] Jahrhunderten [illegible]

Obr. 17. Úřední záznam německého památkového úřadu (Amt für Vorgeschichte) v Teplicích o hradišti u Tašovic z r. 1939/40 (Hiemesch, Sudeta NF II. 128 obr. 1).

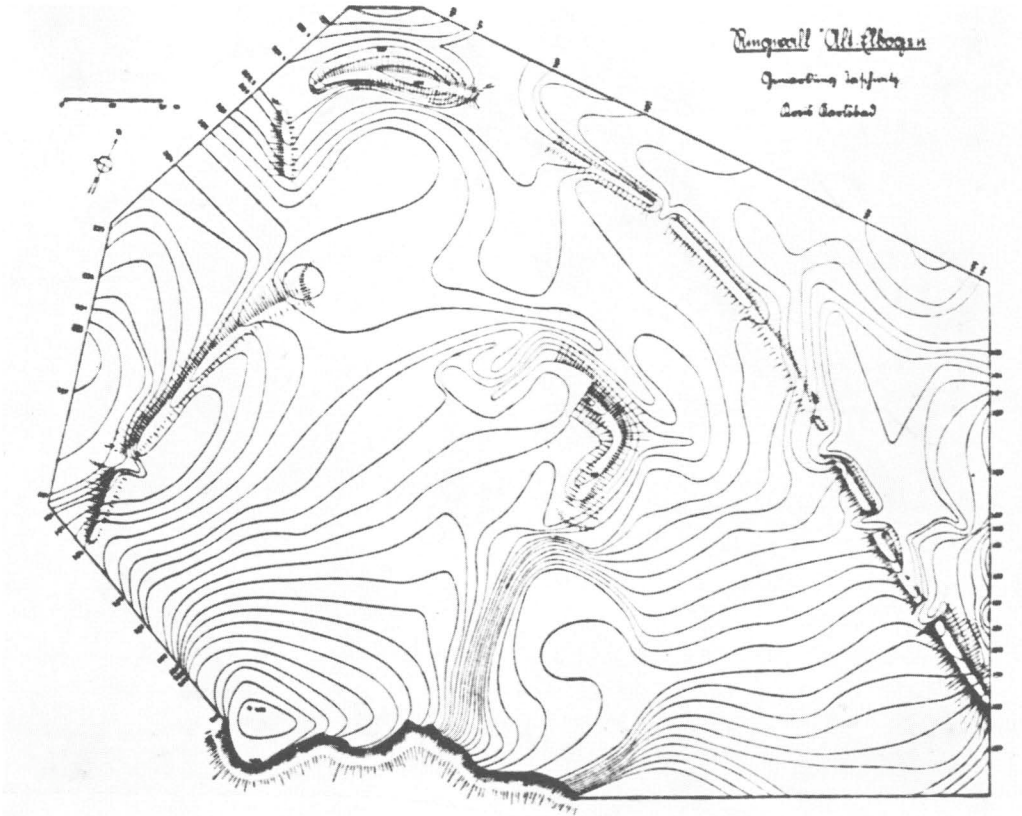

Obr. 18. Vrstevnicový plán hradiště u Tašovic podle zaměření něm. památkového úřadu (Amt für Vorgeschichte) v Teplicích z r. 1940 (Hiemesch, Sudeta NF II. 130 obr. 2).

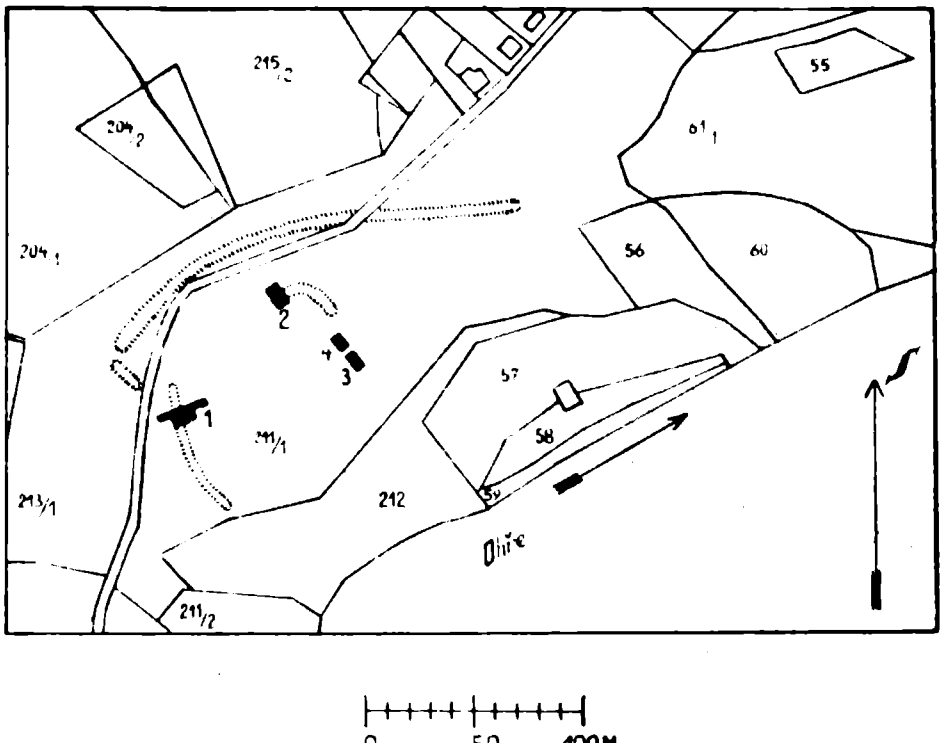

Obr. 19. Plán hradiště u Tašovic podle zaměření stát. archeologického ústavu v Praze z r. 1949 (1 výzkum valu v r. 1949, 2 výzkum valu v r. 1940. 3—4 mesolitický výzkum v r. 1949 a 1940).

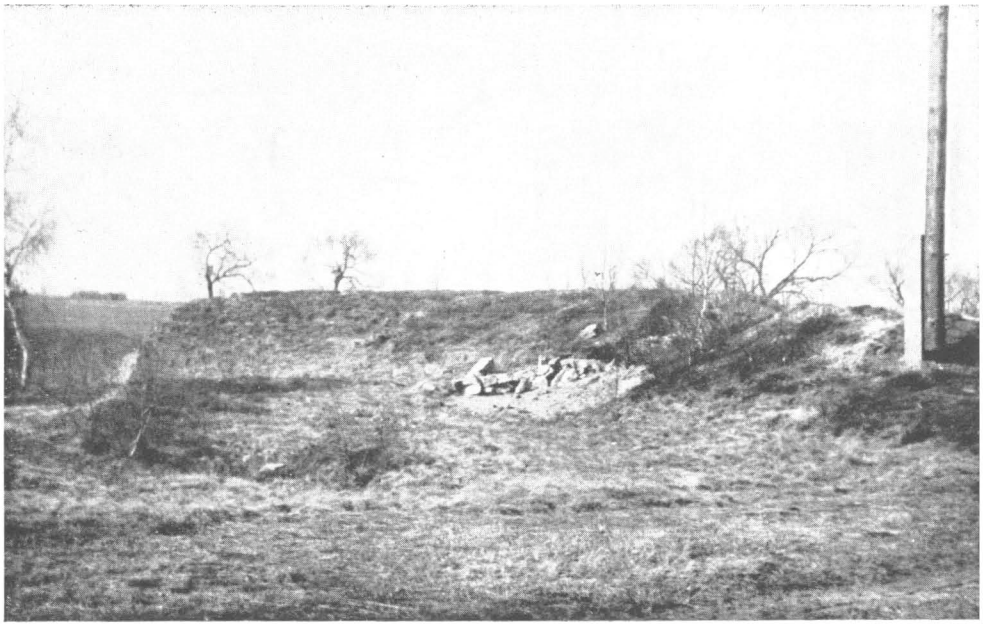

Obr. 20. Zbytek valu v severovýchodním rohu vnitřního hradiště u Tašovic v r. 1948 (foto Em. Šimek).

Obr. 21. Hradiště u Tašovic. Neodborným kopáním rozrušená část valu, reprodukovaného na obr. 20; v rozkopané stěně je viděti zbytky spálených dřev (foto Em. Šimek).

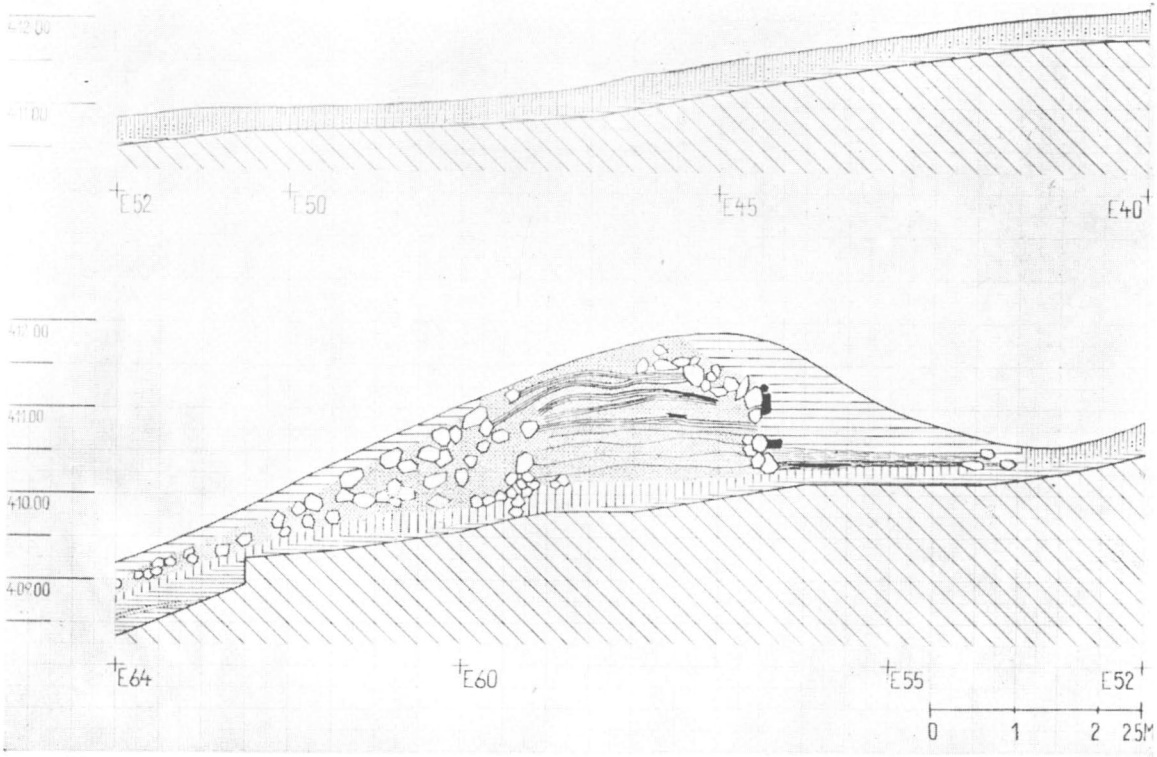

Obr. 22. Hradiště u Tašovic. Průřez valem vnitřního hradiště na západní straně (výzkum stát. archeolog. ústavu v Praze r. 1949).

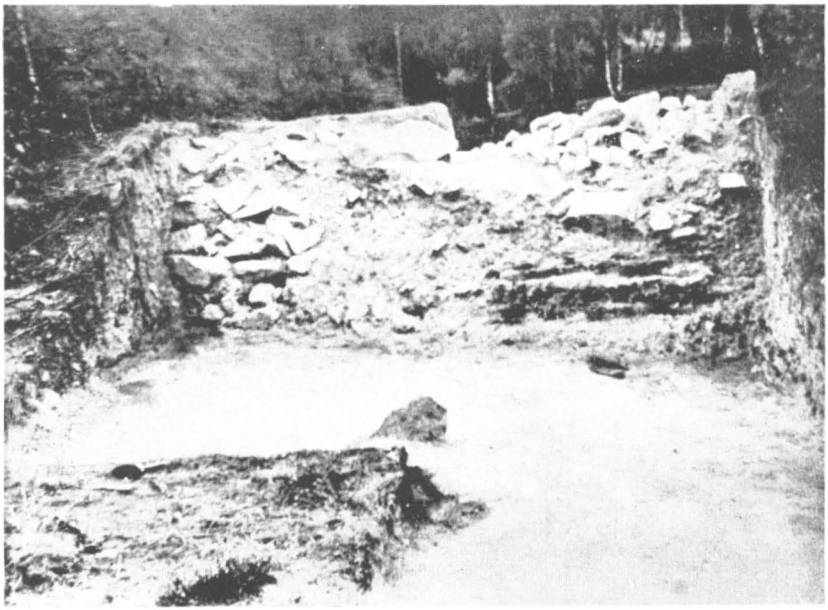

Obr. 23. Hradiště u Tašovic. Západní val vnitřního hradiště, zadní strana zdi se zuhelnatělými trámy a kamenným utěsněním komor (výzkum stát. archeolog. ústavu v Praze r. 1949).

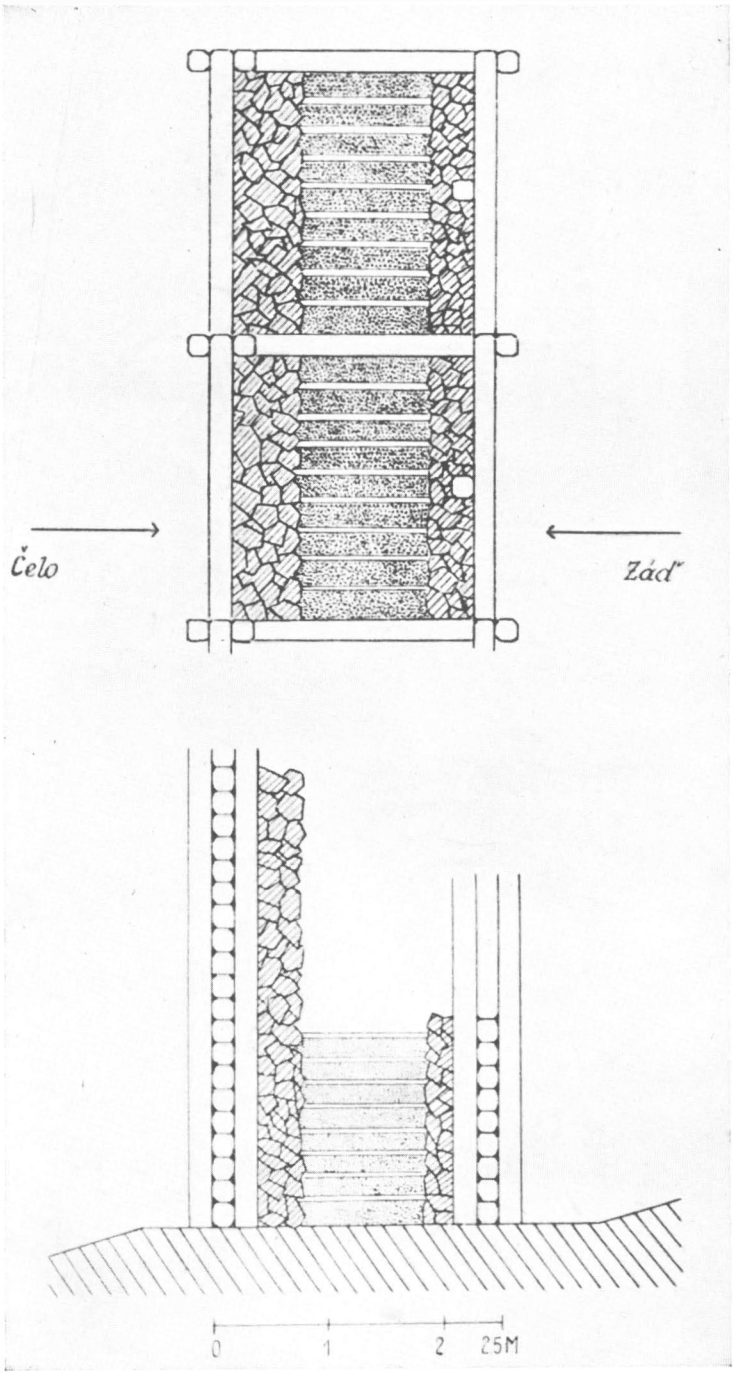

Obr. 24. Hradiště u Tašovic. Rekonstrukce základu valu vnitřního hradiště na západní straně (podle A. Knora, výzkum stát. archeolog. ústavu v Praze r. 1949).

až ke dnu je šedomodrá bahnitá vrstva. Obě jsou dosti hustě vyplněny většími i menšími kameny, spadlými z valu. Rašelinění obarvuje stěny i dno příkopu do modrava. Je způsobeno povrchovým pramenem o něco výše nad sondou.

Čelo valu ukazuje po odkryvu kamennou ssuť, jdoucí až do příkopu a končící u vlastního tělesa valu. Na jejím povrchu je nesilná vrstva hnědé hlíny v koruně valu končící. Pravděpodobně je to hlína z povrchu původního opevnění. Ssuť je proložena těžkým a hutným jílem, podobně jako vlastní těleso valu. Zřícením opevnění se změnil povrchový pokryv a jeho úložné poměry, tím se změnil i výtok povrchového pramene, který si v těchto místech za mokravých období razil i cestu kamennou ssutí čela valu. Povrch kamenů ssutě i jílu je silně proložen a pokryt rezivou šupinatou sraženinou. Pramen sám vyvěrá do příkopu z jílovitého podloží v slabé písčité vrstvičce. Vlastní těleso valu bylo vystavěno z těžkého a hustého jílu. Bylo odspodu proloženo v intervalech 15—20 cm zuhelnatělými vrstvičkami, ve spodu téměř vodorovnými a nepatrně silnými, výše již zprohýbanými a majícími spád ke kamenné ssuti čela valu, s materiálem výrazně uhlíkovitým až i s většími zbytky plochých zuhelnatělých dřev. V líci tohoto tělesa byla zachycena snad dvojice mělkých kolů, původně asi utěsněných kameny.

Zadní strana zdi byla mnohem zachovalejší (obr. 23). V její stěně byla v původním uložení v severní části zachycena dvě zuhelnatělá břevna z pažení zdiva. Pažení bylo kladeno vodorovně a břevna byla osekána do čtyřbokých trámů o straně asi 20 cm. Na jejich koncích ve stěně zádi byly bezpečně zjištěny nepatrné zbytky zuhelnatělých svislých sloupů. Od severního sloupu napříč tělesem valu k jeho čelu byly opět bezpečně zjištěny ve dvou nejhořejších patrech zuhelnatělé zbytky břevna — přepážky. Za břevny uvnitř tělesa u jejich středu zjištěno ložisko kůlu o průměru 35 cm, který prorážel původní humus, na němž bylo opevnění založeno, až na jíl pod humusem. Uvnitř tělesa se zachovala po kůlu dutina až do výše 40—50 cm od povrchu původního humusu. Dno jeho ložiska

bylo v síle 8—10 cm vyplněno tmavohnědou kyprou zeminou. Záď koruny valu byla mezi zbytky obou svislých sloupů, t. j. v délce dvou zachovalých nejspodnějších břeven pažení, kryta kamenem. Toto kamení v úzké vrstvě sledovalo stěnu zádi až k jejímu základu a v koruně valu se kladlo přes ni. Jižní část zádi neobsahovala břeven, zato je tu kamenné zatěsnění stěny mnohem výraznější. V koruně valu tvoří toto kamení opět samostatnou část, oddělenou mělkým sedlem od oné v severní části valu i od další, v jižnější neodkryté části valu.

Průkopem tělesa valu v šíři dvou metrů sondy bylo zjištěno, že uhlíkovité polohy uvnitř tělesa nemají sklon jen k ssuti čela, a to hlavně ve vrchních patrech, nýbrž i sklon do míst sedla mezi oběma kupami kamene v koruně valu, a to ve všech patrech.

Záď valu je tvořena příkrovem hnědé hlíny, kladoucí se na uhlíkovitou vrstvu, jdoucí od břeven až k úpatnici valu. Pod povrchem uhlíkovité vrstvy leží křížem krážem kusy zuhelnatělých břeven. Hlína i mnohé kameny jsou v síle několika cm do červenohněda vypáleny. V samé severní stěně pak v této úrovni leží dlouhé, zuhelnatělé břevno od stěny zádi až k úpatnici valu, kolmo ke stěně — zřejmě spadlý svislý sloup.

Za valem jde do hradiště široký mělký žlab. Prodloužení sondy dovnitř hradiště ukázalo jen stopy sporého osídlení. Pod drnovím v síle několika cm a hlinitou hnědavou vrstvou v síle kolem 10 cm leží šedohnědá kamenitá vrstva na jílovitém podloží s křemencovými balvany. Zde nalezena jen ložiska dvou kolů a mezi nimi v povrchových vrstvách několik hradištních střepů, zatím co v celé kubatuře opevnění až na několik mesolitických silexů nebyl nalezen ani jediný střep."

Podle výsledků dosavadního výzkumu lze podati asi tuto rekonstrukci opevnění:

„Současně se stavbou zdi byl vyhlubován příkop. Zemina příkopu byla použita k vyplnění vnitřního tělesa valu — zdi, a protože k tomuto účelu nepostačovala, byla za zdí uvnitř hradiště sesbírána povrchová vrstva, takže zde vznikl široký a mělký žlab. Zeď (obr. 24) byla postavena na původním povrchu.

Čelo zdi tvořilo dřevěné vodorovné pažení, sevřené dvojicemi sloupů. Záď zdi byla držena podobným pažením, podpíraným zevně i uvnitř střídavě jednotlivými sloupy. Vnější sloupy zádi stály proti dvojici sloupů v čele zdi a byly navzájem spojeny přepážkou. Vnitřek zdi byl vyplněn jílem z příkopu a žlabu a provázán hustě jednotlivými patry dřevěných roštů, o jejichž povaze lze těžko říci něco bližšího. Zatím co rošty horních pater podlehly požáru a zachovaly se z nich výrazné větší zuhelnatělé zbytky, podlehly spodní rošty v zamokřovaném terénu suché destilaci a zachovaly se ve stopě hnědavé uhlíkovité moučky. Není vyloučeno, že horní patra roštů neměla mezer a byla zhotovena z prken. Hliněné těleso s rošty bylo na okrajích zatěžkáno kamením, kterým bylo současně zapíráno dřevěné pažení jak líce zdi, tak i její zádi. Toto kamenné zatěsnění pažení bylo přerušováno přepážkami. Z kubatury celého valu lze odhadnouti výši zdiva až na 3.5—4 m. Jak vypadal vrchol zdi, lze těžko říci.

V podstatě tu jde o komorový systém zdiva o straně komor kolem 2.5 m. Toto malé rozpětí komory lze odůvodniti svažujícím se terénem, který nedovoloval komoru o větším rozsahu. Podle neúplných a zatím nedosti jasných terénních kreseb z výzkumu v r. 1940 u severovýchodního nároží téhož valu dá se souditi na týž nebo ještě menší rozměr komor.

Také je pravděpodobné, že čelní pažení bylo zapíráno týmž způsobem jako v zádi nebo i jen vnějšími sloupy." Výzkumem to nemohlo býti zjištěno, protože je čelo zdi zničeno.

„Hradiště nebylo dlouho obýváno. Bylo dobyto, opevnění zapáleno a rozkotáno do té míry, že bylo do základu rozmeteno čelo zdi."

„Keramika zde nalezená ve střepech ukazuje tvarově na hrnce a hrnky k hrdlu mírně vyduté, kuželovitého spodku, se slabě rozevřeným až vyloženým hrdlem, s okrajem oblým nebo již i dosti vyhraněným (profilovaným).

Výzdoba je ještě nerozložená a přísně provedena v pásech, třebaže vlnovky tu degenerují nebo se přeměňují až v klikatku. Materiál je hrubší, hlinitý s písčitou přísadou. Povrch původně vyhlazený byl na tomto klimaticky exponovaném

místě většinou korodován. Keramika je barvy šedohnědé, řídčeji sytě šedé a červenohnědé. Vrchní části nádob nesou zjevné stopy výroby na hrnčířském kruhu. Hrnčířské značky na dně se na skrovném materiálu, získaném výzkumem, nevyskytují.

K celkové charakteristice lze říci, že materiál výzkumem získaný nepřesahuje druhou polovinu X. věku, kdy hradiště asi zaniklo. Objevují se tu ovšem také prvky typologicky ještě starší (na př. zlomek nádoby obr. 29 č. 19).

Keramika budí tvarově i výzdobně dojem nestředočeský. Od keramiky středočeské (hlavně na hradištích) se podstatně liší svou nevyvinutostí, nepřihlížíme-li ovšem k možnému výrobnímu zpoždění v odlehlejších končinách."

Potud zpráva stát. archeologického ústavu (Ant. Knora)[21a].

Charakteristika keramiky získané výzkumem v letech 1948 a 1949 platí zhruba také o nálezech uložených ve sbírce městského musea v Lokti (celkem asi 35 střepů). Patří také vesměs do slovanské doby hradištní (obr. 25, 26). Střepy z mladší doby kamenné a ze starší doby železné, o nichž se zmiňuje německý úřední záznam z roku 1939/40 (obr. 17), ve sbírce loketského musea nejsou.

Hradiště nad soutokem obojí Libavy u Kolové (dř. Kageravy).

Druhé z obou hradišť, uchovaných na území starého Sedlecka, je na zalesněném hřbetu, sevřeném hluboko zaříznutými koryty Malé a Velké Libavy, jež se pod skalní ‚akropolí' hradiště (kota 509) spojují v Libavu, která pak protéká osadou Libavským Údolím a ústí asi o 1 km dále na severozápad do Ohře. Vzdušná vzdálenost mezi tímto ústím Libavy a kotou 509 činí asi dva kilometry.

O hradišti byly dosud podány tři stručné zprávy A. Berg-

[21a] Srov. též A. Knor, Slovanské hradisko v Jenišově — Tašovicích, AR III (1951), 16, 25 a d., obr. 14, 15, 17, 22, a Fr. Prošek, zpráva o nálezu zbytků srubu z X. století, AR IV (1952), 452 a d., obr. 225, 236.

mannem, R. Fischerem a V. Hiemeschem[22]. Podle obou posledních autorů se hradišti lidově říkalo Starý zámek (Altes Schloss) a bylo podle Fischerova výkladu sídlem rytířského rodu z Kagru[23].

Hradiště (obr. 32) je rozděleno valy na tři části: na část I, jíž pro stručnost říkám akropole (ač není nejvyšší částí hradiště), na vnitřní hradiště — II — a na předhradí — III. Akropole na skalní výspě na severozápadní straně hradiště má tvar nepravidelného obdélníka nebo kosodélníka a je oddělena valem a příkopem od vlastního hradiště. Za příkopem jsou patrny stopy zřícenin v okolí koty 509. Jakého druhu

[22] Bergmann, Sudeta IV. 70, R. Fischer, Das ‚Alte Schlos' u. die Ritter von der Kager, UE XLII (1938), 3 a d. (plánek na str. 4 velmi zkreslený), Hiemesch, Sudeta NF II. 131 a d. (také Hiemeschův dobrý jinak plán hradiště je zkreslen tím, že vynechává podstatnou část jeho, v. níže).

[23] Sídlem rodu nebylo ovšem celé hradiště, nýbrž jenom tvrz, jejíž stopy jsou patrny na ‚akropoli' (obr. 32 část I); o tvrzi nad soutokem Velké a Malé Liby — Libavy (Kager) se zmiňuje také Sedláček, Hrady XIII. 186. V. Prökl (Pröckel), Kurzgefasste Geschichte d. Stadt Königsberg u. ihrer Umgebung (Kynšperk n. O. 1884), 9, ztotožňoval sídlo rodu Kager s dvorem Kogeravou — Kageravou (Kagern), odděleným od lesního hřbetu, na němž je hradiště, hlubokým údolím Malé Libavy. Je-li správné mínění Sedláčkovo a Fischerovo, že tvrz Kager byla na našem hradišti, vysvětlil by se tím dobře název rytířského rodu ‚auf der Kager', ‚von der Kager', ačkoli jinak toto slovo, vyskytující se podle Fischera, ON Falk. 25, v bavorské oblasti často jako místní jméno, je rodu mužského a je synonymem subst. ‚*Zaun*'. Lidový název ‚auf der Kager' mohl podle mého soudu vzniknouti jako přímý překlad českého ‚*na ohradě*' (= na hradišti), při čemž ženský rod německého podst. jm. *Kager* vznikl u poněmčilého slovanského obyvatelstva vlivem ženského rodu slova *ohrada*. Název *Kager* by zároveň naznačoval, že si zakladatel rytířského hrádku byl vědom toho, že jej staví na místě starého (většího) hradiště = ohrady. Není také nemožné, že hradiště bylo starým domácím obyvatelstvem přímo nazýváno jménem *Ohrada*, a že odtud vznikl německý překlad ‚*auf der Kager*'. Později byl do tohoto názvu zahrnut i dvůr na druhé straně Malé Libavy, který patřil k hrádku ‚na Ohradě' = ‚auf der Kager', a když hrádek byl opuštěn a zpustl, ulpělo jméno na dvoře a na osadě, jež při něm vznikla (Kagern — Kagerava); podle Fischera, ON Falk. 25, vznikla tato osada až v 18. století.

zříceniny to jsou, zda po pozdněstředověkém kamenném hradu (věži), či po hradu dřevěném, by se musilo zjistit vykopávkami. Jinak na okrajích skalnaté terasy akropole nad sráznými stráněmi není stop po valech. Stačila tu patrně jednoduchá dřevěná hradba.

Byl-li val a příkop, oddělující akropoli od vlastního hradiště, vybudován hned na počátku, v téže době jako celé hradiště, či snad až později (v pozdním středověku), nelze rovněž bez vykopávky bezpečně rozhodnouti. Vzhledem k poměrně malé rozloze ‚akropole' považuji však druhou eventualitu za pravděpodobnější. Ať tak či onak, plocha akropole patřila celá hned od počátku jako důležitá součást k hradišti a byla proto neprávem na plánku Hiemeschově vypuštěna. Hiemeschův plánek tím byl podstatně znehodnocen, protože nepodává správný obraz celkové situace starého hradiště. Akropole byla právě nejpevnější a nejsnáze obhajitelnou částí hradiště (proto na ní byl později postaven rytířský hrádek).

Hradišti mohlo hroziti nebezpečí útoku především se širokého plochého hřbetu na východě a jihovýchodě. Byl proto na té straně vybudován mohutný obranný systém. Svědčí o něm dnes dvojitý velký val a příkop, který je na zevní straně také ještě obehnán nízkým valem, který byl nepochybně utvořen zemí vyházenou z příkopu, ale mohl nésti také ještě druhou, zevní dřevěnou hradbu. Výškový rozdíl ode dna příkopu po korunu obojího hlavního valu činí v místech, kde je obranný systém ještě dnes nejmohutnější (s obou stran bodů *G* a G_1 na obr. 32), asi 3.50 až 4 m. Hloubka příkopů od koruny zevního valu je v těch místech asi 1.50 m. Opevněním předhradí i vlastního hradiště procházejí dnes dvě lesní cesty mezi body F_1 — E a G_1 — G, kde jsou dnes příkopy vyplněny a valy proříznuty cestami. Tyto cesty na ploše vnitřního hradiště mizí. Je-li některý z těchto průchodů hradbami starého data, a který, nelze dnes bezpečně rozhodnouti.

Kromě nich je dnes ještě jeden průchod opevněním vnitř-

ního hradiště na jihozápadě u bodu *D*. Hned za ním začíná sráz k Malé Libavě. Je-li tento průchod opevněním starý (dnes na zevní ani vnitřní straně není viděti cesty), byl by musil k němu býti příchod s plošiny na jižní straně hradiště. To by bylo dobře odpovídalo potřebám obhájců, neboť nepřítel tu musil jíti nebo jeti delší dobu pod hradbami s levé strany, t. j. obrácen k hradbám pravým, nechráněným bokem.

Zbytky opevnění na jižní straně hradiště s obou stran bodu *E* jsou slabší (příkop je užší a mělčí), až konečně na trati *D* — *C* se příkop z větší části ztrácí a val přechází v terasu, jež svou hranou odděluje oblast hradiště od příkrého svahu, sestupujícího ke korytu Malé Libavy a pokrytého místy balvany (‚kamenným mořem').

Svahy v těch končinách jsou zvlněny třema hřbety (hřebeny), sestupujícími ke korytu potoka, prvním na konci plošiny na jižní straně, druhým blízko bodu *D* (oba sestupují směrem ke zřícenině t. zv. Čertova mlýna[24]) a třetím pod skalami jihozápadního rohu akropole (bod B_1). Pod skalami druhého, severozápadního rohu akropole vybíhá čtvrtý hřeben do oblouku nejdolejšího toku Malé Libavy.

Na severní straně akropole, vnitřního hradiště a zčásti i předhradí valu a příkopu vůbec nebylo. Všecky tři valy a příkopy tam (u bodů *A*, *I* a H_1) mizí nad strání, jež příkře sestupuje k Velké Libavě. Koryto říčky, příkrý svah a neproniknutelný prales na něm tu byly zřejmě dostatečnou ochranou hradiště.

Terén hradiště je nejvyšší na akropoli u koty 509 a na plošině vnitřního hradiště, která se na všech stranách mírně svažuje k okrajnímu opevnění, nejmírněji na jihu, nejsilněji na západě. Předhradí se mírně svažuje k východu a severovýchodu — severu.

Na ploše vnitřního hradiště i předhradí jsou místy jámy v podobě starých vlčích jam, obehnané kruhovitým násypem materiálu z jam vyházeného. Hiemesch vyložil jednu takovou

[24] Fischer, ON Falk. 42.

jámu na jihu vně valu jako stanoviště hlídky, četné jiné jámy na hradišti samotném jako jámy obytné[25]. Proti tomu bych namítl, že v předhistorických a raněhistorických dobách nebyly hlídky umisťovány v jamách (nebyly ještě ohrožovány kulkami dalekonosných pušek dnešní doby), nýbrž naopak na nejvyšších vyhlídkových bodech. Většina jam je ostatně, jak lze na první pohled poznati, mladá. Spodek a stěny jam i násyp kolem nich svědčí o tom, že tu bylo kopáno před dobami (se stanoviska archeologova) poměrně nedávnými. Podle jiných analogií v bližším i vzdálenějším okolí soudím, že tyto jámy — pokud nepocházejí od pokusných vykopávek archeologických — byly vyházeny jako sondy při hledání uhlí.

Archeologické výkopy na hradišti podnikl, pokud mi je známo, A. Bergmann ze Stoda na podzim roku 1926. O svém kopání podal v Sudetě IV (1928) krátkou zprávičku na šesti řádcích, z nichž vyplývá, že ‚napřed byl prokopán jižní vnitřní val', při čemž byl zjištěn ‚stejnoměrný profil z hlinité a kamenité země'. A stejný výsledek měly také ‚vykopávky v zevním jižním valu. Kopání v příkopě (u vnitřního i zevního jižního valu) ukázalo hlinitou, malými kousky dřevěného uhlí promíšenou zem až do hloubky 40 cm'[26].

Zprávička Bergmannova je názorným příkladem toho, jak si někteří archeologové ještě dnes málo uvědomují odpovědnost, již přejímá ten, kdo chce podobnou historickou památku porušit vědeckou vykopávkou. Není v ní ani přesnějšího určení místa, kde bylo kopáno (a kde tedy byla původní struktura valu nebo vrstev porušena). A to ještě musíme být rádi, že o svém kopání napsal alespoň těch několik řádek. Mnozí jiní kopali a kopají, a neučiní ani tolik.

Pokud lze podle dnešního stavu zjistit pochůzkou, byl výkopy porušen především vnitřní val hradiště u bodu *F* a zevní val a příkop u bodu *H*. Kromě toho jsou i jinde na různých

---

[25] Hiemesch, l. c. 133.
[26] Bergmann, l. c. 70.

místech stopy kopání toho druhu, na vnitřní ploše hradiště na př. nedaleko nad bodem *D* a jinde.

Pro datování hradiště nemáme zde těch pomůcek jako u hradiště ‚Starého Lokte'. Neznáme odtud dosud vůbec žádných archeologických nálezů, a tak nám zbývá jako pomůcka pro posouzení stáří hradiště jenom jeho rozloha a tvar jeho opevnění. Podle obojího a zároveň podle dělení hradiště lze datovati vznik hradiště do slovanské doby hradištní, a to do jejího mladšího, pokročilejšího stadia, ve kterém se pro zesílení obrany začalo při budování hradeb také užívat příkopů[27].

Jinak lze říci, že toto hradiště mělo podle volby terénu a celého svého rázu, rozsahu a způsobu, jakým byl vybudován jeho obranný systém, nepoměrně větší strategický význam než hradiště u Tašovic.

Obě hradiště pocházejí pravděpodobně z pokročilé doby přemyslovské vlády nad starým územím Sedličanů (z X. století?).

Z jiných lokalit, které byly původně podle své polohy rovněž starými slovanskými hradišti, třeba jmenovati, postupujeme-li od východu na západ, především

Loket.

Jeho poloha uvnitř velkého oblouku Ohře, do něhož ponechával tok řeky toliko jediný úzký vchod od severu (sv.), chráněný nadto ještě skalní výspou, na níž byl někdy kolem roku 1230 (v posledních letech vlády krále Přemysla I. nebo v prvních letech vlády Václava I.) postaven kamenný hrad (obr. 33, 34), byla tak přímo ideálním hradištním terénem[28], že je zhola nepravděpodobné, že by ho byli buď již staří Sedli-

[27] A. V. Maloch, Slovo o předhistorických náspech v Čechách (progr. gymn. v Jičíně 1855), 3 a d., Šimek, Libušín a Praha (Šimákův sborník, Praha 1930), 46, Slavia ant. I. 258 a d.

[28] F. A. Heber, Böhmens Burgen, Vesten u. Bergschlösser V (Praha 1847), str. 3, jej velmi výstižně přirovnal k ostrovu, oblitému vodou; srov. také pěkný popis polohy Lokte u Bernaua, Comotovia IV. 14.

čané, nebo později, když se Sedličané dostali pod vládu vévodů luckých (Vlastislava) nebo českých (Přemyslovců), tito sami nevyužili ke stavbě hradiště, které mohlo tak opravdu dokonale ovládati tok řeky. Z toho důvodu zřejmě považoval Loket za staré slovanské hradiště také již Šimák a pravděpodobně také Sedláček[29].

V německé historické literatuře se ujal názor, že nejstarší část loketského hradu pochází od markrabí z Vohburka, kteří prý ji postavili, když se zmocnili kromě Chebska také části Sedlecka-Loketska[30]. Ale jak již správně vyložil R. Schreiber[31], je tato theorie v obojím směru, jak pokud se týká Loketska, tak také pokud se týká samotného loketského hradu, naprosto neodůvodněná. Jejím původcem byl humanista Kašpar Brusch, který r. 1542 nazval Loket ‚klíčem německé země k české koruně' [32], a Zachariáš Theobald, který ve svých doplňcích k Bruschově práci začátkem 17. století napsal, že se Loket dostal k Čechám za Přemysla I. Otakara[33]. Theorie o vohburském původu loketského hradu se opírala o název budovy na západní straně hradu ‚markrabský dům' (Markgrafenhaus, dnešní městské museum). Ale tato budova je, jak už správně ukázal Schreiber, zřejmě pozdější přístavbou k staršímu jádru hradu a není pro ni naprosto žádného historického dokladu, který by oprav-

---

[29] Sedláček, Hrady XIII. 18, Šimák, ČD I. 5. 546. Za starou slovanskou osadu považoval Loket také již na př. L. Schlesinger, Ältere Geschichte von Elbogen, MVGDB XVII (1879), 10.

[30] Drivok, Ält. Gesch. Eg. 19 a d., 355 pozn. 132, J. Irauschek, Geschichte Elbogens bis z. Ausgange der Hussitenkriege (progr. r. Loket 1906), 4, Gnirs, Elbogen 4 a d.

[31] R. Schreiber, Die Stellung des mittelalterlichen Elbogener Landes zu Böhmen, MVGDB LXXIV (1936), 1, 11 a d.

[32] G. Brusch, Des Vichtelberges ... gründliche Beschreibung (1542), str. 17, 21; srov. k tomu Schreiber, l. c. 11 a d. Humanista Brusch pocházel z Horního Slavkova jihozápadně od Lokte, srov. R. Richter, UE XIII (1909), 83 a d.

[33] Z. Theobald, Caspari Bruschii Redivivi Gründliche Beschreibung des Fichtelberges (nové vyd. Norimberk 1683), 17, Schreiber, l. c. 10.

ňoval domněnku o jejím starém vohburském původu. Ani sám její název nic takového nedokazuje, neboť je prvně doložen až v druhé polovici 15. století[34]. Již Heber ve svém díle o českých hradech vyslovil pochybnost o tak velkém stáří této budovy[35]. A Gnirs, ač sám byl také ještě stoupencem vohburské theorie, dospěl ve své studii o loketském hradu k závěru, že nejstarší částí hradu, ‚palácem', byla t. zv. Černá věž na skále hradního nádvoří, nikoli níže položený ‚markrabský dům', který je mladšího původu[36]. Schreiber k tomu správně poukázal na výsledky nejnovějších výzkumů Schürerových na chebském hradě, podle nichž nejstarší začátky tamějšího německého hradu náleží teprve do konce vohburské doby, a vznik dnešních hlavních budov hradu včetně proslulé chebské Černé věže (dříve považované za stavbu Římanů) patří až do let 1180—1190[37]. Jak tedy mohli Vohburkové před rokem 1145 postavit na Lokti, položeném daleko východněji, dokonce již druhý palác (‚markrabský dům')?[38].

Že t. zv. markrabský dům nebyl jádrem nebo alespoň částí jádra vlastního starého hradu, jak bychom nutně musili očekávat, kdyby byl stavbou vohburskou, vyplývá zřetelně ze starého plánu, doplněného Gnirsovou rekonstrukcí[39]. Theorii o vohburském původu loketského hradu třeba tedy odmítnouti. V historii hradu bylo jistě dosti jiných příležitostí, které mohly dát vznik názvu ‚markrabský dům', ať již podle

---

[34] Ve spisu (stížnosti) Matyáše Šlika, datovaném K. Köplem, Ein Beitrag zur Geschichte der Fehde der Schlicke mit der Stadt Elbogen, MVGDB XXXIII (1895), 379 a d., 383 do roku 1473 (str. 391: ‚ein alte kemnath, g[enan]nt der marggrafen haws vorne ym sloss gein der statwarcz gelegen'), a ve smlouvě z r. 1489, L. Schlesinger, Die Chronik d. Stadt Elbogen (1879), 9, Schreiber, l. c. 12.

[35] Heber, l. c. 5 (Heber sám ovšem také ještě přijímal Bruschiovu theorii o vohburském původu Lokte, srov. tamže 4).

[36] Gnirs, Elbogen 27, 32, plánek hradu str. 34 obr. 25.

[37] Schürer, Kaiserpfalz 111, Gesch. Eg. 11 pozn. 41 a str. 16, Schreiber, l. c. 13.

[38] Schreiber, tamže.

[39] Gnirs, l. c. 34 obr. 25.

markraběte moravského — pozdějšího krále a císaře — Karla[40], který tu již jako malý hoch pobýval se svou matkou, královnou Eliškou, byl tu svým otcem Janem Lucemburským vězněn a potom celý rok ještě ponechán mezi cizími lidmi (královna byla odvezena na Mělník), a který po letech jako markrabí moravský hrad, zastavený jeho otcem, vyplatil[41], či podle nějakého jiného markraběte, který tu snad později pobýval.

Jméno hradu je hned od začátku v českých — latinsky psaných — pramenech české *Loket*[42]. Již to samo o sobě je dokladem, že šlo o vžité již jméno starší hrazené osady[43], jež byla jako starý *gradъ* majetkem českého krále. Král — ať to byl již Přemysl I. či jeho syn Václav I. — dal na skále na nejvyšším bodě hradiště, který zároveň ovládal vchod do hradiště mezi oběma oblouky řeky, obtékající hradiště, vybudovati kamenný hrad podle západního vzoru[44]. Kdyby bylo šlo o hrad úplně nový, byl by jistě podle módy 13. věku, kdy se již i na českém královském dvoře silně němčilo, dostal jméno německé. To se ovšem také brzy ozvalo. Již roku 1239 se po prvé objevuje jméno *Elnpogen*, překlad starého českého

---

[40] Schreiber, l. c. 4 a d., a dříve již Heber, l. c. 5, Bernau, l. c. 14 a d.

[41] Bernau, l. c. 21, Sedláček, Ottův SN XVI. 280, Hrady XIII. 19, Šimák, Kronika I. 3. 658, Schreiber, l. c. 15.

[42] V. níže kap. IV č. 49: roku 1234: Zulizlaus castellanus, purchravius de Loket; bona ecclesiae Dogzanensis circa *Loket* constituta; 1238: a Zulizlao burgravio de *Loket;* 1253: Olricus castellanus de *Loketh;* Erben, RB I. 391, 443, Emler, RB II. 3.

[43] Podle slovanského jména soudil také již Schlesinger, MVGDB XVII. 10.

[44] To byl podle mého názoru hlavní důvod, proč byl opuštěn starý Sedlec, hradiště, jež se rázem svého terénu nehodilo tak dobře pro západnický hrad 13. století jako loketská skalní výspa. Proto, a nikoli z důvodů, jež uváděl Sedláček, Hrady XIII. 18 (že Sedlec zanikl, když se prý Sedlecko dostalo v držení hrabat z Vohburka a po nich císaře Fridricha I.), byla při stavbě nového hradu dána přednost hradišti loketskému.

názvu *Loket*. Vedle obou těchto názvů se v dalších letech užívalo v latinsky psaných listinách také latinského překladu starého jména osady *Cubitum* nebo *Cubitus*[45]. Že však i potom u lidí česky myslících bylo staré české jméno *Loket* běžné, dokazuje na př. záznam Pulkavův k roku 1248/9 (napsaný v druhé polovině 14. století): v latinském textu *Loket alias Elbogen* a v českém textu *Loket*[46].

Do posledních let starého loketského hradiště, kdy král snad ještě bydlel v starém dřevěném paláci hradiště, který podle útvaru terénu mohl státi — stejně jako pozdější kamenný hrad — jenom na skalní výspě, dominující celému hradišti a ovládající vchod do něho, by mohla patřiti legendární událost, zaznamenaná v trevírském rukopise o zázracích sv. Matěje[47], při níž prý tento světec zázračně zachránil hlasatele nové křížové výpravy Konráda z Hallu před hněvem českého krále, když prý svým kázáním mnoho tisíc *(tot milia)* jeho rytířů a jiného lidu přiměl k tomu, aby přijali znamení kříže (zavázali se ke křížovému tažení), a znemožnil tím chystanou výpravu královu proti vévodovi rakouskému. Nesprávné vročení této události, k níž prý došlo v prvním roce pontifikátu

---

[45] V. níže kap. IV č. 49 a kap. V.

[46] Pulkava, FRB V. 141, 298.

[47] Miraculla S. Mathiae, Pertz, MG SS VIII. 232 a d.: Anno verbi incarnati 1226, primo anno domini Gregorii pape noni regnante glorioso imperatore Friderico... predicatores s. Crucis, qui ubique terrarum discurrentes ... dum in remissionem omnium peccatorum populorum multitudines signarentur et in milicia celi boni milites Christi conscriberentur. ... predicator unus Conradus nomine natione Hallensis ... Veniente autem ... Cunrado in civitatem que *Cubitus* dicitur Pragensis episcopatus spectantem ad cameram regis Boemie et crucem predicante tot milia militum et multitudines populorum signum crucis acceperunt, ut idem rex Boemie, cum proponeret bellum inire cum duce Austrie, non posset ei resistere, quia magna pars militum suorum a predicto Cuonrado signata erat ... idem predicator Treverim venit ... Deo et beato apostolo liberatori suo immensas gratias reddidit, et hec omnia ... enarrans, ad gloriam Dei et beati apostoli ea litteris mandari rogavit. Acta sunt hec in civitate que *Cubitus* appellatur sita in episcopatu Pragensi...

papeže Řehoře IX., t. j. v roce 1227[48], do roku 1226 ukazuje, že zápis o ní podle vypravování Konrádova (středověce chvástavého a v mnohém směru málo pravděpodobného) v Trevíru nebyl učiněn hned tehdy, nýbrž zřejmě až po letech, když už zapisující kněz nevěděl přesně, kdy začal pontifikát Řehořův[49]. Konrádovo vypravování je ovšem vyšperkováno tak, aby náležitě vynikly jeho zásluhy o zájmy církve (srovn. jeho přehnané číslo nových, jeho zásluhou získaných křižáků a j.[50]), ale o samotném faktu, že v roce 1227 byl král český se svým dvorem v Lokti, a že tam Konrád tehdy kázal, netřeba pochybovati. Je také pravděpodobné, že Konrád — jak upozornil Schreiber — kázal německy, a že tedy ti, kteří ho poslouchali a dali se jím přemluvit k přijetí znamení kříže, musili mu rozumět. To však ještě neznamená, že to je důkazem tehdejšího německého rázu Lokte a Loketska, jak by se mohlo zdáti podle závěrečné věty práce Schreibrovy[51]. Schreibrovi třeba dáti za pravdu potud, že tehdy již byla i v Sedlecku-Loketsku germanisace na postupu[52]. Loketský trh, na němž Konrád kázal, ovšem nebyl dobrým ukazatelem národopisných poměrů v Lokti a na Loketsku vůbec, neboť byl pro dobrou možnost nákupu i prodeje, již skýtal lidem ze západu, jistě navštíven množstvím Němců, kupců a šlech-

---

[48] Srov. k tomu Novotný, ČD I. 3 (1928), 573.

[49] Nelze tedy uznati tuto zprávu, i když sama sebe datuje do roku 1226, za první, nejstarší zprávu o Lokti (Cubitus), jak myslil Schreiber, l. c. 8 pozn. 24, a dříve již v čl. Die älteste Nennung Elbogens, UE XXXIX (1935), 51 a d. Protože není pravděpodobné, že by kněz zprávu zaznamenávající nevěděl již za vlády Řehoře IX (1227—1241), kdy jako nejvyšší hlava církve nastoupil svůj pontifikát, mohla být zpráva zaznamenána až po roce 1241, a zápis v listině z roku 1234 zůstává tedy i nadále časově prvním, nejstarším záznamem, který dosud o Lokti známe.

[50] Srov. k tomu správné poznámky Schreibrovy, UE XXXIX. 54 a d.

[51] Tamže 55.

[52] Doklady o ní z následujících dob v. Schlesinger, MVGDB XVII. 10 a d.

ticů a jejich čeledi z Chebska i z jiných sousedních i vzdálenějších německých a poněmčilých oblastí.

Valy starého hradiště byly pravděpodobně asi v těch místech, kde byly později vybudovány kamenné hradby středověkého města, zřízeného podle západního způsobu[53]. Proto se také po starém opevnění hradiště nezachovalo ani stopy. A protože prostora starého hradiště byla z větší části již od středověku zastavěna, je pochopitelné, že se po starém slovanském osídlení nezachovalo ani jiných památek. Nevěnovala se jim v dřívějších dobách také ani náležitá pozornost. Stane-li se tak v budoucnu, jsem při rázu loketského terénu přesvědčen, že se na ně při přestavbách ve městě i při vykopávkách, kanalisačních a jiných podobných pracích v podhradí a v zahradní části v oblouku řeky pod městem určitě přijde.

Nálezy, jež získal prof. J. Zimmermann v násypech u Sv. Jana pod Špičatým kamenem a uložil v městském museu, pocházejí z pozdního středověku nebo z počátku nového věku. Z doby před založením loketského hradu pochází zatím z loketských nálezů, uložených v museu, jenom železné kopí karolinského typu s žebrem a hranatou tulejí pro nasazení dřevce, 44 cm dlouhé. Bylo nalezeno v roce 1926 při kladení potrubí poblíže městské elektrárny[54].

Staré Sedlo

Slovanským hradištěm západně od Lokte, nad pravým břehem Ohře, bylo pravděpodobně podle své polohy také Staré Sedlo, t. j. především část dnešní osady mezi řekou a silnicí (kostelem, obr. 35 č. 3), ohraničená se strany východní a západní dvěma stržemi, jimiž přitékají s výše položeného terénu od jihu dva potůčky do Ohře (východnější z obou strží, na

[53] Srov. k tomu Emler, RB II. 240 č. 619 z r. 1268, Gnirs, Elbogen 6 a d., 16 a d., Schreiber, UE XXXIX. 35.

[54] Gnirs, Elbogen 158, určuje polohu naleziště ‚mezi městskou elektrárnou a č. 19'.

plánku obr. 35 nezakreslená, je západně od výspy č. 1, na níž byla pozdněstředověká tvrz). Na skalním čele plochy takto vymezené nad řekou stojí dnes zámeček, vybudovaný na místě staršího ‚Gewerkehausu' (co tam stálo dříve, není dnes známo), a při jižním okraji jejím při silnici je starý hřbitov, na němž stála stará, dnes zaniklá kaple Nejsv. Trojice (č. 2).

Zbytky starého opevnění hradiště se nezachovaly. Nelze tedy také dnes již bezpečně stanoviti jeho původní rozsah. Vlastní hradiště zaujímalo pravděpodobně plochu mezi terasami nad řekou, oběma stržemi a silnicí. Cesta, proměněná dnes v silnici (Loket — Staré Sedlo — Sokolov — Cheb), mohla snad procházeti starým příkopem hradiště. Byla-li k hradišti připojena i sousední plocha směrem jižním, na jejímž okraji je postaven kostel, dnes není možno bezpečně říci.

Že Staré Sedlo bylo původně hradištěm, dokládá i to, že král Václav I. jím disponuje již roku 1249, kdy se Staré Sedlo (kap. IV č. 49) po prvé objevuje v dějinách, jako svým majetkem: listinou z 13. února toho roku dává svůj statek Sedlo (Satel) klášteru waldsaskému jako náhradu za škody, jež klášter utrpěl válečnými nepokoji na svém statku Přívlakách (v kraji žateckém)[55].

Pozdněstředověká tvrz, jež podle popisu Gnirsova[56] stála ve východní části dnešní vsi na výspě, zvané U dvora (Am Hof), mezi řekou a strží, jež na východě ohraničovala staré hradiště, zmizela již téměř úplně. Podle Gnirse to byl typický ‚hausberg' o průměru sotva 15 metrů na zahradě domu č. p. 53.

Kynšperk n. O.

Nejstarší část města Kynšperka na oválném návrší, jež vybíhá jako předhoří Císařského lesa směrem severozápadním do údolí Ohře, má tak vysloveně starou historickou polohu

[55] Gradl, ME I. 77 č. 214, GE 89.
[56] Gnirs, Topographie XLIII (Praha 1927), 11 a d.

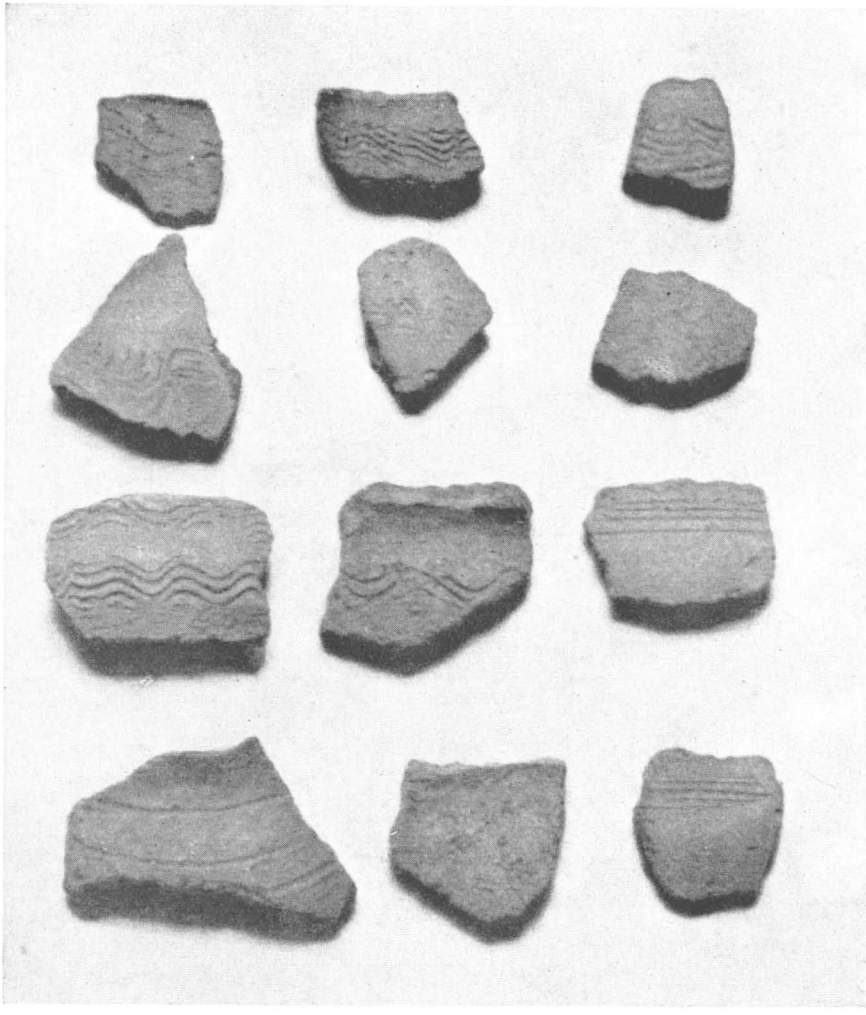

Obr. 25. Slovanská keramika s hradiště u Tašovic (m. v Lokti, foto J. Rozbroj).

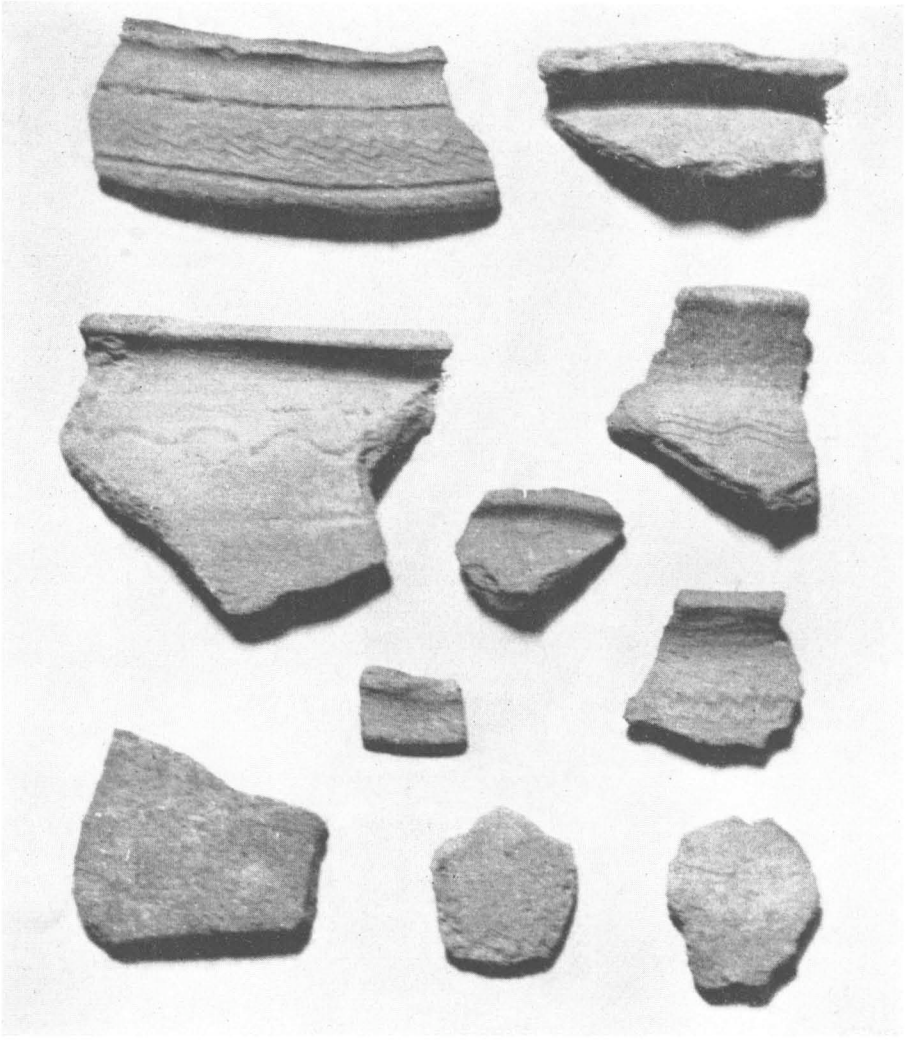

Obr. 26. Slovanská keramika s hradiště u Tašovic (m. v Lokti, foto J. Rozbroj).

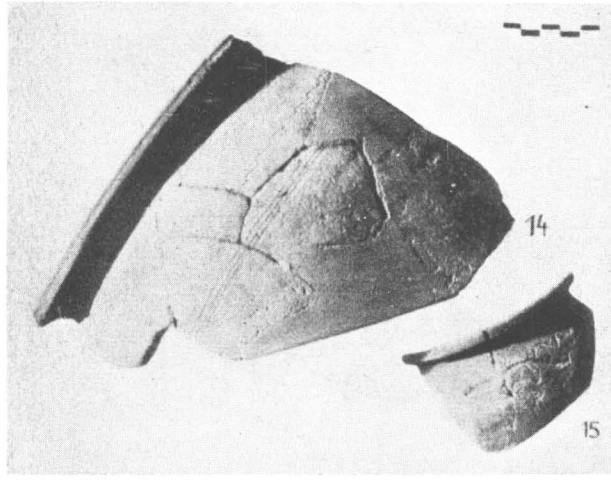

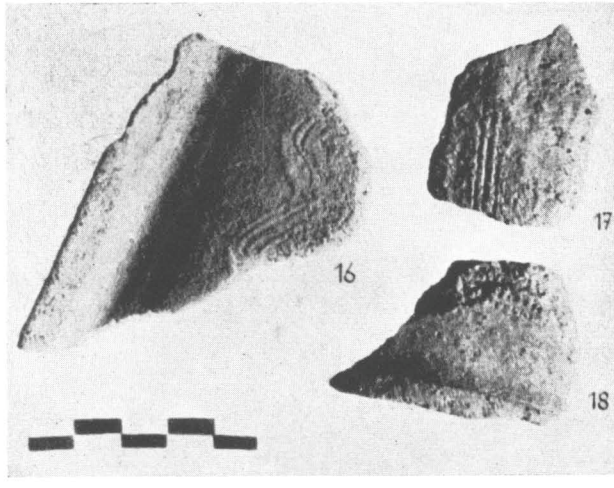

Obr. 27, 28. Slovanská keramika s hradiště u Tašovic (výzkum stát. archeolog. ústavu v Praze r. 1948 a 1949; m. Karlovy Vary).

Obr. 29. Slovanská keramika s hradiště u Tašovic (výzkum stát. archeolog. ústavu v Praze r. 1948; m. Karlovy Vary).

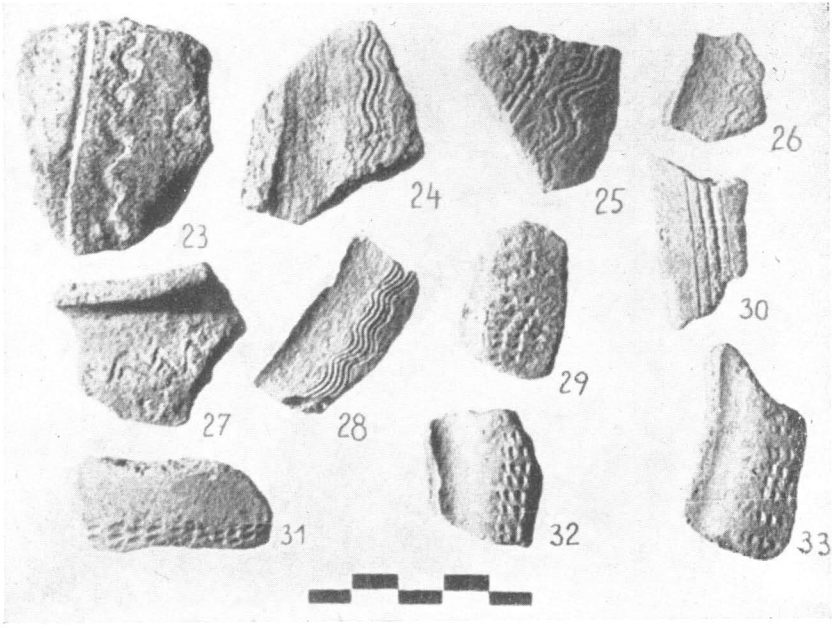

Obr. 30. Slovanská keramika s hradiště u Tašovic (výzkum stát. archeolog. ústavu v Praze r. 1948; m. Karlovy Vary).

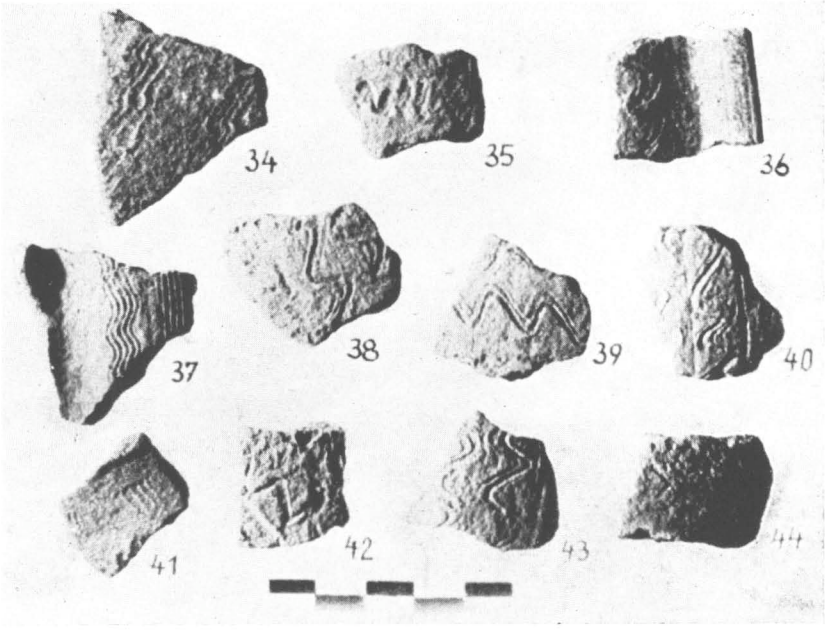

Obr. 31. Slovanská keramika s hradiště u Tašovic (výzkum stát. archeolog. ústavu v Praze r. 1949; m. Karlovy Vary).

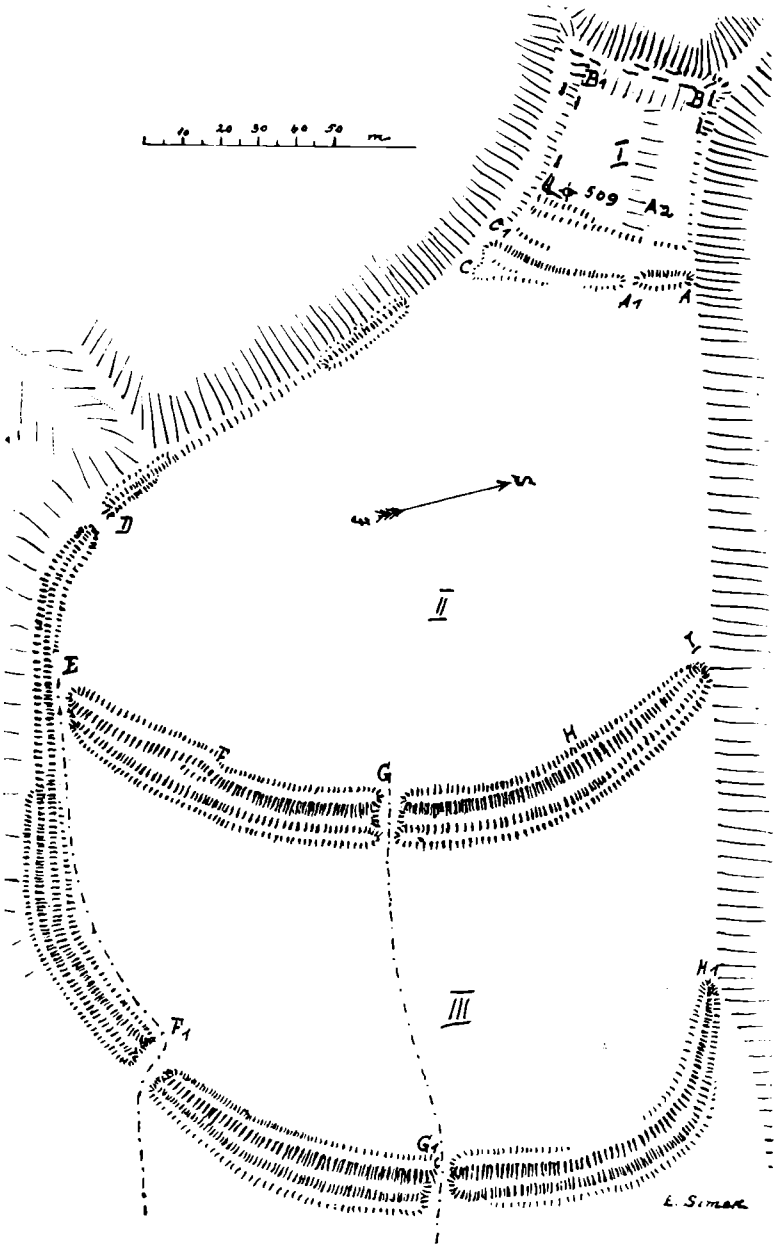

Obr. 32. Hradiště „Starý zámek" nad soutokem obojí Libavy (mezi Kolovou, dř. Kageravou, a Libavským Údolím; zaměřil a kreslil Em. Šimek).

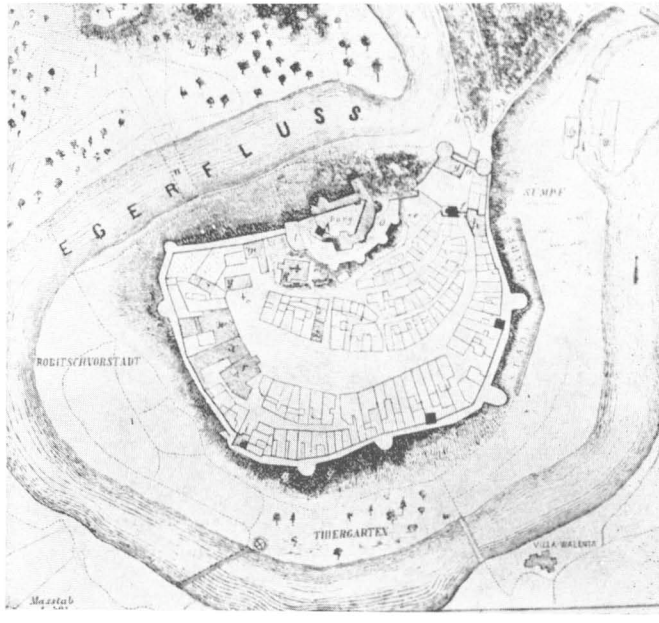

Obr. 33. Plán Lokte z Pröklovy Geschichte der Stadt Elbogen.

Obr. 34. Loket (pohled od západu; foto Em. Šimek).

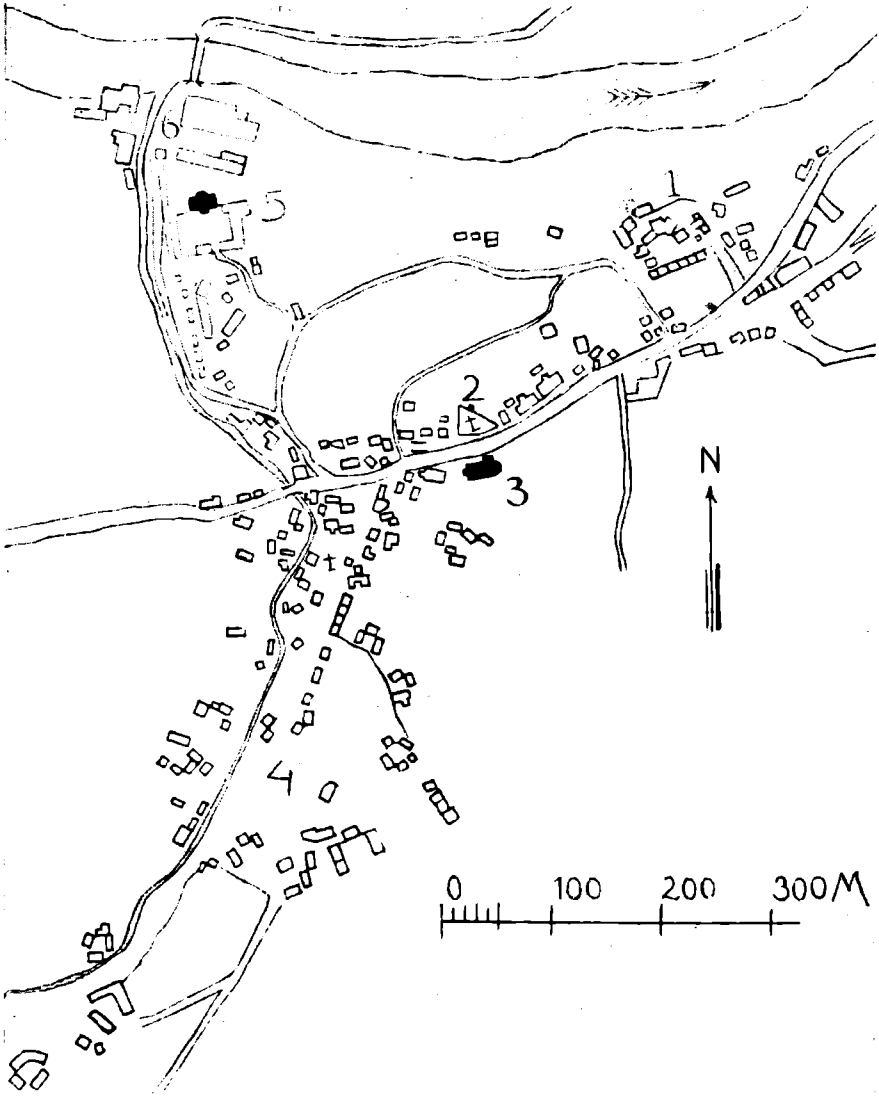

Obr. 35. Staré Sedlo. Plán osady podle katastrální mapy z r. 1841 (Gnirs, Topographie XLIII obr. 4).

Obr. 36. Pohled na starý Kynšperk n. O. (Prökl, Kurzgefasste Geschichte der Stadt Königsberg, 1884).

(obr. 36), jako málo jiných našich měst. Je na první pohled — jako u Lokte — zřejmé, že důvody, jež vedly k jeho založení v té — se stanoviska komunikačních požadavků a potřeb dnešní doby — tak málo praktické poloze musíme hledati v dobách dávno minulých, kdy o zakládání osad rozhodovala zcela jiná hlediska než dnes. Tehdy byla prvním a hlavním měřítkem vhodnosti terénu pro založení osady míra bezpečnosti, jakou skýtala svým obyvatelům při nepřátelských útocích. Čím nepřístupnější poloha, tím vhodnější pro osídlení. Zejména, když byla v těsné blízkosti řeky a na pokraji úrodné končiny, vhodné pro zemědělství i pro obchod (tehdejšího rázu).

To byly také hlavní důvody pro založení staré slovanské osady na kynšperské výspě. Že byla založena již v době hradištní, před rokem 1232, kdy ji král Václav I. na žádost proboštovu a pro spásu otce svého daroval klášteru doksanskému, aby tam založil městskou obec *(civitatem)* po západním způsobu, je zřejmé již ze stylisace královy donační listiny. Text listiny[57] svědčí o tom, že nová obec neměla být vybudována na místě pustém (které by při své poloze jistě bývalo zarostlé pralesem, a pak by se bylo i v listině pravděpodobně mluvilo o donaci lesa jako v jiných analogických případech), nýbrž v ‚místě' již obydleném[58], t. j. v starší slovanské osadě. A název tohoto ‚místa' *Cuningberch,* Králova hora nebo Králův vrch

[57] Erben, RB I. 370 č. 786, Friedrich, CDB III. 24 č. 26: nos Wenzezlaus, dei gratia rex Boemie, ecclesie in Dochzan fundandi et ponendi *ciuitatem in quodam loco, qui Cuningberch vocatur,* et habendi forum ibidem sollempne omnimodam concessimus libertatem. Et ad maiorem eiusdem ciuitatis propagationem omnem libertatem, quam aliqua regni nostri ciuitas habere dinoscitur ut habeat, omni volumus cessante refragatione .... ; srov. k tomu R. Jakubek, Privilegium des Klosters Doxan zur Gründung von Königsberg a. d. Eger, UE XXXVII (1933), 105 a d.

[58] Tak soudili již také V. Prökl, Kurzgefasste Geschichte d. Stadt Königsberg u. ihrer Umgebung (Kynšperk n. O. 1884), 6, Fr. Albrecht, Jahresberg. g. Plzeň 1911, str. 32 (s otazníkem), Bretholz, Gesch. B. M. (1912), 377, Šimák, ČD I. 5. 547.

(Králův nebo Královský chlum[59]), ukazuje, že mohlo jít jenom o královské hradiště, tak nazvané[60]. Šlo zřejmě jen o přebudování staré slovanské hrazené osady, pravděpodobně jen málo osídlené, podle nového, tehdy u nás zaváděného západního způsobu. A ovšem i s novým, německým obyvatelstvem (německými kupci a řemeslníky), které měly přilákat nově povolené tržní i jiné výsady, podobné jako v nově zakládaných královských městech.

Situace kolem starého hradiště byla podle rázu terénu pravděpodobně poněkud jiná než dnes. Koryto řeky — méně hluboko zaříznuté a při větším zalesnění celé oblasti, zejména ve vyšších polohách, mnohem bohatší na vodu — bylo širší než dnes a oblévalo hradiště nejenom pod jeho nejvyšší částí, kde později vznikl hrad, nýbrž i s obou jeho boků v místech, jimiž dnes protékají oba potoky, přitékající s vyšších poloh od Dobroše a Mülln (st. *Mileň?).* Hradiště bylo tedy z větší části obklopeno vodou řeky Ohře nebo jejích ramen a byl do něho přístup jenom po sedle od jihu (jihovýchodu). Byla tedy situace hradiště kynšperského obdobná jako u Lokte, jenom s tím rozdílem, že vchod do hradiště loketského byl od severu.

Podle rázu terénu lze souditi, že staré opevnění hradiště kynšperského zaujímalo oválný hřbet vrchu mezi kostelem P. Marie a hradem, na němž stojí nejstarší část města. Mohutný val na starém židovském hřbitově je snad ještě zbytkem jeho původního opevnění. Vnitřní plochu hradiště bych vymezil asi těmito body: hrad (Zámecký vrch, jehož plocha byla pravděpodobně jakousi akropolí hradiště) — starý val na židovském hřbitově — evangelický kostel — Husova ulice

---

[59] Tak J. Čelakovský, Ottův SN XII heslo Chebsko, mapka: Chlum Král.; k německému jménu města v. R. Fischer, Der Name Königsberg, UE XXXVI (1932), 89 a d.

[60] Také Šimák, l. c. 547, si text listiny vykládal tak, že město bylo založeno na starším hradišti, a v pozn. 3 tamže praví, že Gnirs připomíná hradiště na Kynšperku v rukopisné zprávě čsl. stát. archeologickému ústavu.

(dříve Příkop) — kostel P. Marie — Dlouhá ulice — hrad. Byla-li tato plocha ještě nějak dělena hradbami a jmenovitě, byla-li jimi od ostatního hradiště oddělena jeho nejvyšší část, akropole, na níž později vznikl hrad, jehož zbytky, parkově upravené, jsou podnes uchovány, nelze při dnešním stavu terénu a po všech těch stavebních změnách, které prodělal, bezpečně říci.

Po roce 1232 se o Kynšperku znovu dovídáme až v letech 1286 a 1290. Roku 1286 udělil mladý král Václav II. patronát kostela v Kynšperku řádu křižovníků s hvězdou[61]. S tím nebyl spokojen opat waldsaský Dětřich, který uplatňoval starší právo svého kláštera na patronát kostela. A tak se dovídáme o svědectví starého faráře Fridricha z Kynšperka *(Kunigsberch)* z 30. ledna 1290 před sokolovským děkanem Sigfridem, že patronát kostela, jehož farářem byl po mnoho let, patřil jenom opatu a konventu kláštera ve Waldsasích, což chce vzhledem k svému vysokému věku ještě před smrtí, která ho může každého dne postihnouti, dosvědčit a potvrdit přísahou[62].

Téhož roku 27. února vydal své svědectví také sám děkan sokolovský Sigfrid *(Nos Sifridus decanus de Valckenau)*, že slyšel od faráře Fridricha z Kynšperka *(dom. Friderico plebano in Kunigsberch)*, že za jeho života drželi v klidu patronát jeho kostela opati kláštera ve Waldsasích[63].

Waldsaský opat Dětřich obojího svědectví zřejmě náležitě využil, neboť o sedm měsíců později — 22. září 1290 — mu král Václav vydal listinu, jíž vrátil klášteru waldsaskému patronát kostela v Kynšperku *(kunigesperch)*, který dříve dal na jeho prosbu řádu pražských křižovníků s hvězdou *(fratres cruciferi cum stella hospitalis pragensis)*, když si na to opat Dětřich z Waldsas stěžoval a věrohodnými svědky, totiž Oldřichem z Herdeginsdorfu a Wolfhartem z Kynšperka, rytíři, a

---

[61] Emler, RB II. 595 č. 1386: jus patronatus ecclesie et in ecclesia ciuitatis nostre *Chunegesperch* site in prouincia *Cubitensi* ...

[62] Gradl, ME I. 150 č. 408, Emler, RB IV. 742 č. 1872.

[63] Gradl, l. c. 152 č. 411, Emler, l. c. 742 č. 1875.

Albrechtem Tartarem, měšťanem z Lokte *(vlrico de herdeginsdorf et Wolfhardo de kunigesberch, militibus, et Alberto cognomine Tartaro, ciue in Cubito)*, dokázal, že jeho klášter od 60 let a déle *(a Sexaginta annis vel amplius)* ten kostel klidně držel[64].

Tak vyhrál klášter waldsaský opět jeden ze svých sporů s jinými svými klášterními konkurenty. Šlo o důležité místo v jeho mocenské politice, a tak hájil své — ať již předstírané či skutečné — právo[65] velmi houževnatě. Stanovisko mladého českého krále, zdánlivě kolísavé, mělo ovšem podle mého názoru také především politické pozadí. Václav II. chtěl patrně s Chebskem jako věnem své ženy (v. o tom v kap. V) získati také území waldsaské, proto projevoval klášteru již od počátku — podobně jako jeho otec král Přemysl II. — všemožnou přízeň a ochotu, aby si navzájem získal také ochotu opata a konventu spojit osudy kláštera s osudy české říše. A klášter dovedl této královské přízně, jak je zřejmé z řady donačních a jiných listin[66], více než plnou měrou využít.

Roku 1297 (30. června) schválil úpravu patronátního práva v Kynšperku *(kunigesperc)* také pražský biskup Řehoř. Kněze, kterého do Kynšperka poslal křižovnický mistr, waldsasští vyhostili a mocí tam dosadili svého kněze Albrechta z Machovic, kterého dal také biskup uvésti[67]. Ale waldsaský klášter přece jen nedovedl svého patronátního práva uhájiti trvale. Křižov-

---

[64] Gradl, l c. 154 č. 418.

[65] Srov. k tomu G. Schmidt, Waldsassener Patronatsbesitz in Westböhmen, UE XXXVII (1933), 87 a d.; Šimák, l. c. 548, vyslovil domněnku, že panny doksanské snad založily kostel v Kynšperku zatím jako filiální k Sedlci (RB II. 1199 č. 2744: in ecclesia matrici in Sedlitz cum ... filiabus ... videlicet ... in Königsberg), bohoslužby že tam však nejspíše obstarávali kněží kláštera waldsaského.

[66] Srov. na př. Gradl, ME I. 131 č. 359; 154 č. 418, 419, 420; 156 č. 424; 159 a d. č. 431; 161 č. 436, 162 č. 437, 164 č. 444, 168 č. 455; 178 č. 486, a j.

[67] Emler, RB II. 1204 č. 2753, Gradl, ME I. 178 č. 485, Šimák, l. c. 552.

níci se odvolali k papeži, waldsaský zástupce se nedostavil k řízení, a tak křižovníci svou při vyhráli. Dostalo se jim potvrzení od biskupa 12. března 1298 a později znovu 22. března 1302. Dne 26. června 1305 (pět dní po smrti krále Václava II.) je opět doložen člen řádu křižovníků Gunther jako prior v Kynšperku *(Kungesperch)*. Roku 1306 (17. července) bylo právo křižovníků znovu potvrzeno papežem a opat waldsaský, který nechtěl ustoupit, byl dokonce exkomunikován. Spory byly ukončeny až 17. května 1311, kdy se při jednání v Praze waldsaský opat Jan a prior Peregrinus zřekli nároku na kynšperský patronát ve prospěch řádu křižovníků[68], který jej od té doby podržel až podnes.

V historii Kynšperka je také ještě další zajímavá a dosud sporná otázka: kdy a kým byl vystavěn kynšperský hrad. Při dnešním stavu zbytků hradu, parkově upravených, je zřejmé, že jde o typický velký ‚hausberg' ze 13. století, podobný četným jiným — i když menším — hradům téhož typu, který v těch dobách nabyl zejména v horním Poohří velkého rozšíření[69]. Kynšperský ‚hausberg' obsahuje patrně podle jiných známých analogií především zbytky kamenné čtverhranné věže, jež sloužila k obraně a zároveň také jako obydlí, a kromě ní snad ještě jednu nebo dvě vedlejší budovy. Tento ‚hrad' byl patrně obehnán příkopem a za ním podle dochovaných zbytků velmi mohutnou hradbou, vybudovanou podle principů přejatých ze starší doby[70].

Dobu, kdy byl hrad postaven, nelze pro nedostatek zpráv zcela přesně zjistit. V. Prökl se kdysi domníval[71], že ‚zakladatelem a budovatelem' jeho byl Jindřich z Kynšperka *(H. de*

---

[68] Emler, RB II. 768 č. 1784, 822 č. 912, 905 č. 2097, IV. 763 č. 1941, 776 č. 1974; Šimák, l. c. 552, G. Schmidt, l. c. 88.

[69] Patřily k němu na př. tvrze v Přemilovicích u Sedlce (str. 59, pozn. 35, str. 89 pozn. 8), v Dalovicích (str. 57 pozn. 27) a řada jiných, o nichž se zmíním ještě později.

[70] Str. 93.

[71] Prökl, Gesch. Königsb. 6, R. Fischer, UE XXXVI. 92.

Kinsperc), jmenovaný v listině z 21. srpna 1242[72]. Tento rytíř byl však z Kynšperka Starého (dnešního Starého Hroznatova, v. níže), nikoli z Kynšperka nad Ohří. Omyl Pröklův byl, jak už správně upozornil R. Fischer[73], přejímán i jinými autory[74], čímž byla historie Kynšperka n. O. v jejich pracích úplně zkreslena. Gradl upozornil ve svých Monumentech[75] na jiného šlechtice Usalka z Kynšperka, jehož jméno se vyskytuje mezi svědky donace Gottfrieda z Falkenberka klášteru v Reichenbachu z konce roku 1188 (podle Friedricha[76], Gradl datoval listinu po r. 1194) a u něhož si Gradl kladl otázku, pocházel-li z našeho Kynšperka na Ohři. Také tuto možnost již R. Fischer správně zamítl s poukazem na to, že před založením města roku 1232 není možné, aby tu byl stál již rytířský hrad, jehož existence by byla na překážku vzniku města[77]. Fischer přijal tehdy stanovisko Sedláčkovo, že vrch *Cuningberch* byl před založením města pustý, a že později — když se ukázalo, že tam je třeba tvrze — bylo město, založené klášterem doksanským, převzato českým králem, bezpochyby Přemyslem II.[78] Později — v roce 1938 — se však Fischer dal přesvědčit jinými úvahami a začal hájit stanovisko, které dříve potíral: že onen rytíř Ušalk ‚podle nynějšího (1938) stavu bádání' opravdu patřil do našeho Kynšperka, že byl manem císaře Fridricha Barbarossy, a že tedy Kynšperk musil být štaufským hradem a jeho jméno že je podle citace z r. 1188 prvním, nejstarším

---

[72] Erben, RB I. 504 č. 1066, Gradl, ME I. 71 č. 197.

[73] Fischer, l. c. 92, ON Falk. 27 pozn. 3.

[74] Srov. na př. Köhler, Kunde Bez. Eger 215, a j.

[75] Gradl, ME I. 37 č. 108.

[76] Friedrich, CDB I. 294.

[77] Fischer, l. c. 92; Fischer také právem odmítl Gradlovu větu (GE 68), že asi v sedmdesátých nebo osmdesátých letech XII. století byli na české půdě v Kynšperku, Sedlci a jinde císařští ministeriálové. Pro to není vůbec dokladu.

[78] Sedláček, Hrady XIII. 184; srov. též Šimák, Kronika I. 2. 412: ‚Město Kynšperk, prve doksanské, vybavil nyní král k vlastnímu držení'; ČD I. 5. 552 a d. Šimák soudil, že hrad nejspíše postavil Přemysl II (prvně se objevuje až za Václava II. 20. prosince 1286).

listinně doloženým německým místním jménem na půdě celých Čech kromě historického Chebska[79].

Poslední, Fischerem proložená věta ukazuje dosti zřetelně, oč tu šlo. Fischerovo dřívější stanovisko je ovšem správnější. Kdyby byl kynšperský hrad již v roce 1188 stál, nebyl by určitě král Václav I. v roce 1232 daroval v těsném sousedství tohoto svého tak důležitého majetku na hranicích německého Chebska klášteru doksanskému půdu pro stavbu města, a i kdyby se tak bylo stalo, bylo by se jméno *Cuningberch* vztahovalo především na hrad již stojící, takže by v donační listině nebylo mohlo být užito slov „na jakémsi místě, jež se nazývá Králova hora". Z toho je tedy zcela zřejmé, že novější stanovisko Fischerovo bylo mylné. Hrad kynšperský musil být postaven později, po roce 1232. Jak jsem však ukázal s počátku, je pravděpodobné, že slova donační listiny z roku 1232 se vztahují na staré slovanské hradiště, které již pro krále nemělo toho významu — myšlenka na stavbu kamenného hradu na vrcholu hradiště mu patrně tehdy ještě nepřišla — a které proto s klidným srdcem mohl klášteru pro stavbu města darovat. Pokud se týká pozdější stavby hradu, lze souhlasit se Sedláčkem a Šimákem (dříve tak soudil i Fischer), že ke stavbě kynšperského hradu mohlo dojíti za krále Přemysla II. Bylo by to zcela v souhlase s politikou tohoto českého panovníka. Ať již před obsazením Chebska koncem roku 1265 nebo začátkem roku 1266[80], či po něm[81], vždy bylo důležité, aby měl na rozhraní Loketska a Chebska silnou tvrz jako ochranu hranic a zároveň i jako opěrný bod.

Roku 1290 se mezi svědky na listině z 22. září, jíž syn Přemyslův, mladý král Václav II. vrátil patronát kynšperského kostela waldsaskému klášteru, po prvé vyskytuje jméno rytíře,

---

[79] Fischer, ON Falk. 26 a d.

[80] V. o tom níže kap. V.

[81] Fischer, UE XXXVI. 93, kladl založení hradu do doby po zabrání Chebska, mezi l. 1266 a 1273 (kdy se v listině papeže Řehoře X. z 15. května, potvrzující klášteru doksanskému jeho statky a svobody, jméno Kynšperka již nevyskytuje).

kterého můžeme právem spojovati s kynšperským hradem. Je to Wolfhart z Kynšperka *(Wolfhardus de kunigesberch)*[82]. V následujících letech se ozývá jméno našeho Kynšperka ve jméně Berona a Jindřicha z Kynšperka *(de Kunigsberg)*, uvedených jako svědků na listině z 25. října 1298 (za Fridrichem ze Sedlce a před Albertem ze Schönberka)[83], ve jméně téhož Berona z Kynšperka *(de Kungesperch)* na listině z 20. března 1300[84], ve jméně Albrechta (Alberta), syna Wolfharta z Kynšperka *(de Cunsperch)* na listině z 12. května 1303[85], Eberharta a Albrechta, synů Wolfharta kdysi z Kynšperka *(de kungesperch)* na listině z 18. listopadu 1315[86], a téhož Eberharta z Kynšperka *(de Chungesperk)* jako svědka na listině z 9. ledna 1318[87].

O starších dějinách města samotného se kromě toho, co zde bylo pověděno, nedovídáme téměř nic. Neposlední příčinou toho je ztráta všech starých městských listin při četných požárech a válečných pleněních města. Jejich zkázu dovršil velký požár města v roce 1706, který zničil i poslední zbytky listin, v městském archivu ještě uchovaných[88].

Cheb

Jako u Lokte a Kynšperka n. O., ukazuje také poloha Chebu, že hrad i hrazené město byly vybudovány na starším slovanském hradišti. Kromě samotné polohy nad záhybem (ohbem)

---

[82] Str. 139 a d. Již to, že z doby mezi rokem 1180 a 1290, tedy déle než po celé jedno století, se nezachovalo na našich listinách žádné jméno jeho předchůdců, a že se naproti tomu po roce 1290 jméno rytířů z Kynšperka znovu a znovu ozývá (v. níže), je samo o sobě také důkazem, že v roce 1188 nemohlo jít o rytíře z našeho Kynšperka.

[83] Gradl, ME I. 183 č. 503.

[84] Tamže 190 č. 518.

[85] Tamže 198 č. 538.

[86] Tamže 227 č. 617.

[87] Emler, RB III. 170 č. 417, Gradl, ME I. 243 č. 658.

[88] Prökl, Gesch. Königsb. 5.

Ohře nás ovšem u Chebu nenechávají na pochybách, že německé město bylo pokračovatelem starší slovanské osady[89], především archeologické nálezy.

Staré slovanské hradiště zaujímalo podle útvaru terénu přibližně asi touž plochu jako pozdější německé hrazené město (obr. 37—40). Přesnou polohu jeho hradeb po všech stavebních změnách, které průběhem staletí prodělalo, není ovšem dnes již možno zjistit, je však pravděpodobné, že při stavbě hradeb pozdějšího města bylo využito všech výhod, jež stavitelům skýtal starší stav, t. j. především val a příkop starého hradiště. Tím byl pravděpodobně určen oblouk městských hradeb a příkopů na jihozápadní, jižní a východní straně, kde plocha starého hradiště i pozdějšího města souvisela se sousedním hřbetem (od něhož vybíhala ostrožna hradiště do oblouku řeky Ohře). Na západě, kde se řeka, méně hluboko zaříznutá, přimykala těsněji a v hlubším oblouku než dnes ke stráni, nad níž se týčily hradby hradiště a později hradby městské, určoval zlom terénu sám sebou polohu hradeb v obojí době, stejně jako tomu bylo na skalní plošině, kde v době štaufské vyrostl chebský hrad (obr. 37 č. 1). Hluboký a široký příkop, oddělující hrad od nejstarší části města, pochází ovšem až z doby, kdy byl budován hrad.

Podstatný rozdíl v poloze hradeb byl v obou dobách asi jenom na východě, kde pozdněstředověké město potřebovalo chráněný přístup k řece a přechod přes řeku, a vedlo proto své hradby přímo na sever k řece (a za ni), kdežto hradby slovanského hradiště tam šly výše nad řekou obloukem ke skalní výspě, na níž byl později vybudován hrad.

Na jižní straně určovala polohu hradeb starého hradiště především potřeba pojmouti nejvyšší bod hřbetu ostrožny ještě do ohrazené plochy. Dále na jih pravděpodobně stavitelé hradiště — jako ani stavitelé pozdějších městských hradeb — nešli

---

[89] Že Cheb byl před zřízením německého města starým slovanským hradištěm, soudili již také Jonas, Bericht 100 a d., F. Wilhelm, UE XV (1911), 130, a Schürer, Kaiserpfalz 7 pozn. 1, 73, 100 a d.

proto, aby zbytečně neoslabovali obranu hradiště s boků. Proto soudím, že také v těch místech poloha pozdějších městských hradeb souhlasí alespoň přibližně s polohou hradeb starého hradiště.

Otázku, jaké bylo vnitřní dělení hradiště, bylo-li kromě vnitřního hradiště vybudováno také hrazené předhradí nebo podhradí (na severní straně mezi hradbami vlastního hradiště a řekou?), dnes již ovšem zodpověděti nelze. A rovněž na otázku, měl-li pozdější císařský hrad na skále nad Ohří (jež byla níže položena než jižní část hradiště a nemůže proto být nazývána akropolí, jako na př. skála loketská nebo hradní plocha kynšperská) staršího předchůdce v hradu slovanském, nelze dnes ovšem dáti ani kladnou, ani zápornou odpověď.

Vykopávky, podniknuté na hradě v roce 1911 berlínským architektem J. E. Jonasem (obr. 41), také sice tuto otázku nerozřešily, ale zato vedly k jinému důležitému objevu — ukázaly, že východní část plošiny na této skalní výspě sloužila v době před vznikem německé osady a hradu slovanskému obyvatelstvu hradiště jako pohřebiště.

Vykopávky byly velmi ztíženy tím, že téhož roku měly být koncem července konány na hradě ‚valdštejnské' hry, a město se obávalo, že by rozkopaný povrch hradního nádvoří při hrách překážel. Proto dostal arch. Jonas po delším jednání s městským úřadem 18. května 1911 povolení k vykopávkám jenom s podmínkou, že povrch ploch vykopávkami dotčených bude přede hrami (i po ukončení výkopů vůbec) opět náležitě urovnán a uveden do dřívějšího stavu, a že bude úzkostlivě šetřeno stromoví na hradním nádvoří rostoucího[90]. Tyto pod-

[90] Jonas, l. c. 6 a d.; v podmínkách, jež byly arch. Jonasovi dány vídeňskou ústřední komisí pro ochranu památek (odd. II gen. konservátora prof. M. Dvořáka), bylo také ustanovení, že Jonas první zprávu o výkopech uveřejní v Jahrbuchu této komise; dříve než on vydali však bez jeho vědomí (jak si Jonas v poznámce sl. 9—10 stěžuje), ač jim tento Jonasův závazek byl znám, obšírné zprávy o vykopávkách konservátor F. Wilhelm, UE XV (1911), 103 a d., 128 a d., a městský archivář Dr. K. Siegl, MVGDB L (1912), 358 a d.

mínky poškodily ovšem především výzkum starého slovanského pohřebiště. Arch. Jonas, když na ně přišel v hloubce asi 2.25—3 m pod povrchem východní části nádvoří, pokusil se v místech, kde rostly stromy, prozkoumat hroby podzemními štolami. Pod kořeny listnatých stromů byl ovšem výzkum velmi těžký, takže tím nutně trpěla přesnost a úplnost vědeckého pozorování. A další podstatnou chybou tohoto výzkumu bylo, že nikdo ze zúčastněných nebyl školeným prehistorikem. Arch. Jonas byl svědomitý technik, ale v podobném výzkumu neměl vůbec zkušeností, a tak se obrátil na ústřední komisi pro ochranu památek se žádostí, aby mu přidělila odborníka. Byl pro ten účel delegován chebský konservátor A. John a z Plzně profesor německé průmyslovky F. Wilhelm, konservátor pro okresy Stříbro a Planá. Oba byli sice konservátory I. (archeologické) sekce ústřední komise, ale skutečným odborníkem nebyl žádný z nich. A tak se John výzkumu vůbec nezúčastnil a Wilhelm byl mu přítomen jediný den (2. července 1911)[91]. A pak byl výzkum zase přenechán arch. Jonasovi.

Jonas, který měl ovšem především za úkol obírat se výzkumem hradních staveb z doby románské, věnoval pohřebišti alespoň tolik pozornosti, že vedl nezastavěným terénem jižně od dvojité kaple křížem dvě hlavní sondy (štoly) a od nich několik odboček[92] (celkem dal Jonas vykopat 14 sond různé délky, str. 42, 43). Zjistil, že pohřebiště bylo kostrové, bez milodarů (nádob s pokrmy a nápoji). U některých koster byly nalezeny šperky — esovité záušnice nebo prosté prstýnky. Nad osmi kostrami byly nalezeny těžké kamenné desky jako příkrov hrobů (obr. 44). Dalším důležitým zjištěním bylo, že dvojitá hradní kaple byla postavena přímo na pohřebišti, jež bylo její stavbou rozrušeno, a že pohřebiště pokračovalo i dále za kaplí v oblasti mezi ní a hradním palácem (a šlo patrně dále i na území, kde byl za Fridricha Barbarossy postaven palác).

---

[91] Jonas, l. c. 28.
[92] Tamže obr. 15 při sl. 25.

Tímto zjištěním byl pro slovanské pohřebiště dán bezpečný *terminus ante quem*. Protože však nebylo prozkoumáno úplně a systematicky, nebyly výzkumem rozřešeny některé jiné důležité otázky, především, jak dlouho bylo pohřebiště skutečně užíváno, kdy se na něm začalo pochovávati, bylo-li to jen pohřebiště kostrové, či bylo-li ho užíváno již také v době, kdy Slované své mrtvé ještě spalovali, a j. Ve zprávách o vykopávkách bylo ovšem věnováno mnoho místa laickým úvahám, které jsou jen dokladem nedostatečné odborné průpravy těch, kdo o pohřebišti a jeho významu psali. Vrcholu po té stránce dosáhl ovšem archivář Siegl svou stejně naivní jako tendenční větou, že otázku, kterému kmeni patřili nebožtíci na tomto hřbitově pochovaní, je těžko zodpověděti, protože pokrývání mrtvých kamennými deskami a přidávání záušnic (esovitých) do hrobu prý bylo obvyklé jak u Slovanů, tak také u Keltů a Germánů[93].

Arch. Jonas udává tyto nálezové podrobnosti[94]:

Kostry byly uloženy v humusovité, asi 1 m silné vrstvě, pod níž byla sterilní, rovněž asi 1 m silná hlinitá vrstva, jež dosahovala až na pevnou skálu. Kostry ležely nataženy naznak, s rukama podle těla, byly orientovány od západu k východu, hlavou k západu, takže byl obličej obrácen k vycházejícímu slunci. Na kostech kromě jediné kostry, uložené na jižní straně pohřebiště blízko zdi před východní kasematou, nebylo stop po ohni. Kostry byly uloženy tak hustě vedle sebe a z části i nad sebou, že podle Jonasova názoru nemohly být pochovány v rakvích. Kostry byly jakoby posypány malými kousky dřevěného uhlí. Jedinými předměty, jež byly u několika koster

[93] Siegl, Eger u. Egerland 4; srov. také již výtku Jonasovu, l. c. 45 pozn., že Siegl raději připouští, že Němci přejali od Slovanů (!) obyčej nosit záušnice, než by připustil, že lidé se záušnicemi, kteří tam jsou pochováni, byli křesťanští Slované (oba, Siegl i Jonas, byli ovšem na omylu, když věřili, že Němci okupovali Chebsko již v době kolem r. 1003 a 1004, v. Jonas, l. c. 44 pozn., a k tomu výše str. 60 a níže kap. V).

[94] Jonas, l. c. 24 a d.

nalezeny, bylo několik — celkem devět — esovitých kroužků, které byly podle úmluvy odevzdány městskému museu. Kroužky byly ze stříbra se silnou příměsí mědi a jeden byl zlatý[95] (více o tom v. níže). Na některých kostrách ležely podle Jonase těžké kamenné desky. Celkem bylo při vykopávkách osm takových desek vyzdviženo a postaveno při východní hradební zdi jižně od kaple (obr. 45). Pocházejí z hrobů č. 51—58. Dvě z nich (č. 52 a 57) jsou z fylitu, jedna z čediče (51) a pět ze žuly (53—56, 58). Na jedné z obou fylitových desek bylo podle Jonase primitivní znamení kříže[96]. Kromě obou fylitových desek musily být všecky ostatní dovezeny z dalekého okolí.

Že při stavbě kaple byla část starého slovanského hřbitova rozrušena, bylo doloženo dvěma Jonasovými nálezy: těsně u jižní zdi kaple byla nalezena kostra, jež byla při kopání základů kaple překrojena (i půl lebky bylo odkrojeno, č. 62)[97], uvnitř kaple, kde nebylo tak hluboko kopáno, nalezl Jonas v choru hrob (č. 50), který je důkazem, že se pod vnitřními prostorami kaple kostry uchovaly[98]. Kostry, jež byly při kopání základů kaple vykopány (základy jdou do hloubky 3 m,

---

[95] Tamže 27; na sl. 31—32 obr. 18 zobrazuje Jonas toliko pět skutečných esovitých záušnic a čtyři kovové kroužky jiných tvarů.

[96] Tamže 39. Pro způsob práce v podzemních štolách je příznačné, že již v roce 1911 se nevědělo, kde byla tato deska vyzdvižena a jaký byl obsah hrobu, touto deskou přikrytého, srov. Wilhelm, UE XV. 129; Wilhelm soudil, že znamení na kameni, připomínající kříž, je spíše přirozeného než umělého původu, Szombathy připouštěl, že může jíti o umělé znamení kříže (Jonas, l. c. 40 pozn.), Siegl, MVGDB L. 364, 367, Eger u. Egerland 4, byl přesvědčen — jako Jonas — o jeho umělém původu; že byl tento názor správný, dokládá také Sieglovo zjištění (l. c. 4 pozn. 2), že kříž na kamenné desce, opřené vedle druhých desek o hradební zeď, od roku 1911 vlivy povětrnosti mnoho utrpěl (kdyby šlo o přirozený útvar v kameni, byl by proti povětrnosti odolnější než umělé, ale primitivně — jen náznakově — do kamene vrýpané znamení).

[97] Jonas, l. c. 30.

[98] Tamže 29.

t. j. až ke spodu humosní vrstvy, v níž jsou hroby uloženy[99]), byly patrně tehdy naházeny do jedné společné jámy blízko jižní stěny kaple[100]. Pokračování hřbitova bylo zjištěno, jak už bylo řečeno, i na ploše mezi kaplí a palácem, kde se rovněž přišlo na kostry (obr. 42 č. XXIII—XXIV, XXXXIII až XXXXIV)[101].

Jonas a po něm také Siegl odhadovali, že na pohřebišti mohlo být pohřbeno asi na 500 lidí[102]. Žádný z obou autorů však neuvádí, kolik koster bylo Jonasem skutečně odkryto. Podle Jonasova plánu (obr. 42), souhlasí-li přesně se skutečností, bylo vykopáno nebo sondami nakrojeno asi 117 pohřbů (kromě čtyř hned z počátku nalezených mladších, nepravidelně na sebe naházených koster v hloubce 1.25 m, z nichž jedna měla lebku prostřelenu kulí[103]). Podle toho musil být na celé ploše pohřebiště pochován mnohem větší počet lidí, než myslili Jonas a Siegl.

Jak málo odbornicky bylo s vykopanými kostrami zacházeno, lze posoudit i z toho, že z celého toho množství lebek, jež musilo být vykopáno, bylo chebskému lékaři Dr. F. Bittnerovi předloženo k anthropologickému měření jenom 15 lebek. Z těch se jen 12 hodilo pro měření. Podle zjištění Dr. Bittnera bylo z nich 11 vysloveně dlouhých a jedna byla krátká. Ta měla na skráních zelené skvrny po bronzových esovitých kroužcích (které nalezeny nebyly)[104].

K podnětu vídeňského anthropologa profesora Toldta byl konečně na podzim r. 1911 vyslán do Chebu ústřední komisí pro ochranu památek přednosta předhistorického oddělení dvorního musea ve Vídni J. Szombathy[105]. Přijel 30. listopadu — první

---

[99] Tamže.

[100] Tamže 30.

[101] Tamže 29.

[102] Tamže 28, Siegl, Eger u. Egerland 4.

[103] Jonas 24, 26.

[104] Tamže 32 a d.

[105] Szombathy si jako konservátor k podnětu Toldtovu vyslání k prohlídce chebského pohřebiště vyžádal, srov. Jonas, l. c. 33.

skutečný odborník, který se dostavil, také ovšem již post festum, k prohlídce pohřebiště nebo, přesněji řečeno k prohlídce vykopaných lidských ostatků, pokud nebyly ponechány na pohřebišti a opět zaházeny. Szombathy (sám smýšlením Němec, ale kritický odborník) kategoricky odmítl myšlenku, že by mohlo jít o germánské řadové pohřebiště a prohlásil hřbitov za staroslovanský. K jeho žádosti byl kosterný materiál, z pohřebiště vyzdvižený, postoupen dvornímu museu k prozkoumání[106]. Nepodařilo se mi zjistit, uveřejnil-li o něm Szombathy (který jen málo psal), odborný posudek.

Vykopávky z jara 1932, věnované opět především řešení otázek, spojených s císařskou falcí, vedly ke zjištění ohnišť a zlomků nádob, datovaných Dr. O. Schürerem do X. století, pod t. zv. Gordonovým domem u hradební zdi na severozápadní straně hradu (západně od paláce). Tyto nálezy ukázaly, že budova, pocházející z XV. století, neměla předchůdkyně v starší stavbě, jež by byla vrstvu z doby hradištní rozrušila[107].

Vykopávky na jaře 1933 k novým nálezům z doby hradištní nevedly (alespoň se o nich Schürer nezmiňuje).

Na podzim téhož roku podnikl nový výzkum na nádvoří hradu Dr. A. Gnirs jménem československého státního archeologického ústavu.

Jak uvádí Schürer[108], jemuž dal tehdejší ředitel ústavu K. Buchtela zprávu o výsledcích Gnirsova šetření k disposici[109] pro jeho práci o chebském hradě, zjistil Gnirs podle keramických a j. nálezů na nádvoří hradu tři kulturní vrstvy nad sebou. Nejstarší z nich zaujímala celou plochu hradu. Místy byla ovšem rozrušena pozdějšími stavbami a jinými pracemi spojenými s úpravou terénu. Nejbezpečněji byla zjištěna na ploše

---

[106] Jonas, l. c. 34 a d.

[107] Schürer, Kaiserpfalz 51.

[108] Tamže 55 a d.

[109] Tamže 56 pozn. Podle sdělení stát. archeologického ústavu v Praze ze dne 4. listopadu 1948 všecky Gnirsovy referáty o jeho vykopávkách zmizely (byly za okupace zapůjčeny k vydání Gnirsovy literární pozůstalosti a nebyly již vráceny).

mezi Černou věží a starou kruhovou stavbou u t. zv. Gordonova domu v severní (sz.) části nádvoří. Byla v hloubce asi 1 m pod dnešní úrovní a obsahovala stopy obytných jam s popelovitými vrstvami s kousky dřevěného uhlí a prý i zbytky jídel. Střepy datovaly tuto vrstvu do X. století.

Nad touto vrstvou byla podle zprávy Gnirsovy druhá vrstva, oddělená od první uměle urovnanou mezivrstvou. V této vrstvě (jejíž rozměry a sílu Gnirs patrně nezjistil) byly také obytné jámy a zlomky nádob, které tuto vrstvu datovaly do XI. a XII. století. ‚Nálezy malých stříbrných a bronzových esovitých kroužků' prý dokazovaly ‚vztah mezi touto vrstvou a hřbitovem ve východní části nádvoří'[110].

Tato věta vzbuzuje nedůvěru k exaktnímu pozorování Gnirsovu. Esovité záušnice sotva pocházejí z této kulturní vrstvy. Mohly se však do ní dostati při výkopech ze sousedního pohřebiště.

Podle dopisu, který Gnirs poslal Schürerovi, zjistil prý Gnirs v této (hradištní) vrstvě podlahy z vápenné malty, obklopené podezdívkami z fylitového lomového kamene, na nichž byly hliněné stěny v dřevěných rámech. Jedna budova z té doby je prý těsně při západní straně staré zdi, která šla od jihu k severu napříč nádvořím (objev Jonasův z r. 1911). Zbytky budovy prý nesou na všech místech silné stopy požáru a na zbývajících kamenných základech budovy jsou prý patrné stopy toho, že v nich bylo později bráno kamení ke stavbě hradu. Schürer k této zprávě Gnirsově projevuje nedůvěru. Konstatuje (1934), že již nelze skutečný stav kontrolovati dotazem u Gnirse (který náhle 10. prosince 1933 zemřel[111]), a že ostatní účastníci Gnirsových vykopávek nemohou tyto údaje potvrditi[112].

Podle západního okraje slovanského hřbitova zjistil Gnirs značně široký zářez v terénu, podobný příkopu, který šel

---

[110] Schürer, Kaiserpfalz 56.
[111] J. Dorsch, UE XXXVII. 116.
[112] Schürer, l. c. 56 pozn. 1.

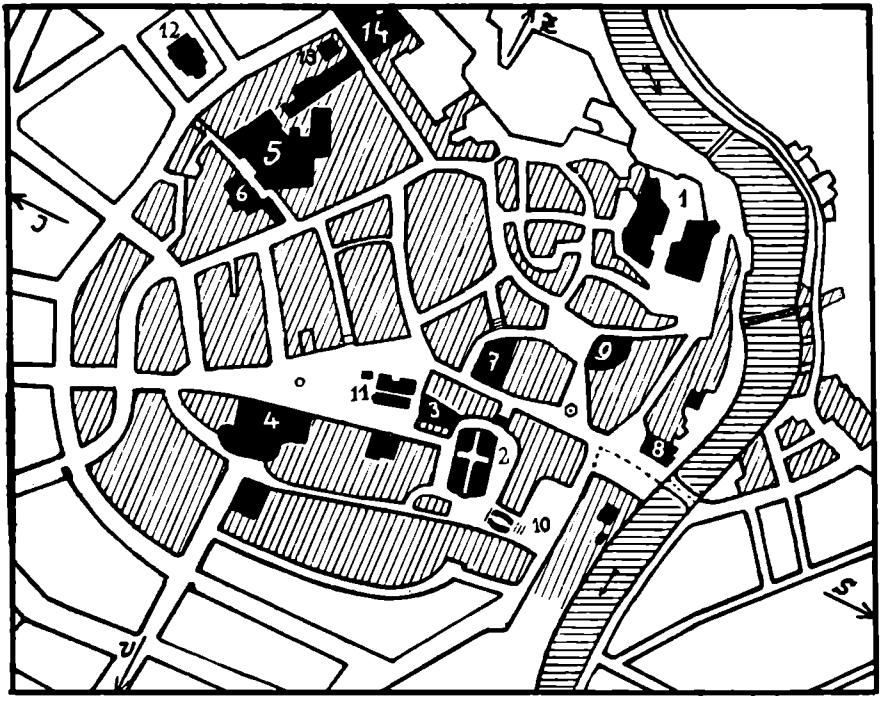

Obr. 37. Plán středověkého města Chebu, vybudovaného na ploše staršího slovanského hradiště (nad jižním břehem Ohře).

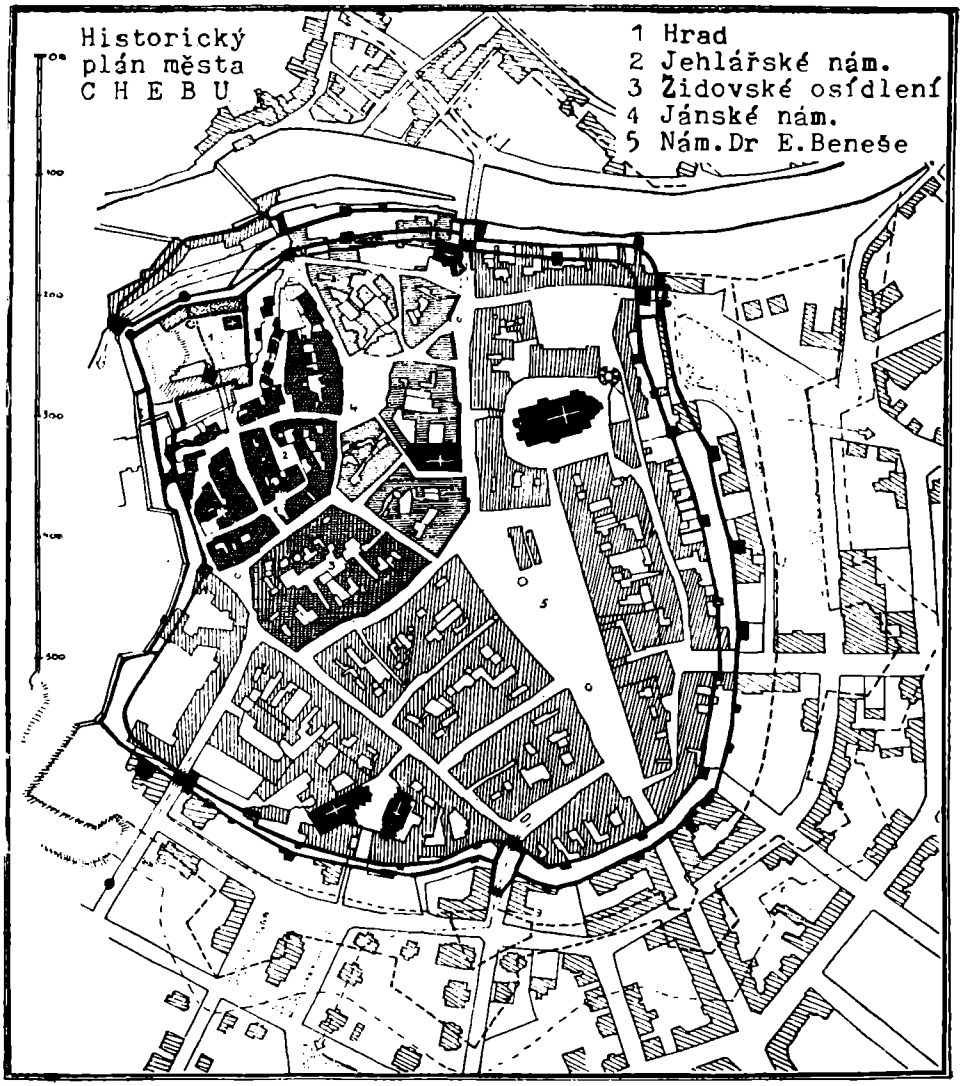

Obr. 58. Růst města Chebu na ploše starého slovanského hradiště (Slavík, Cheb 12).

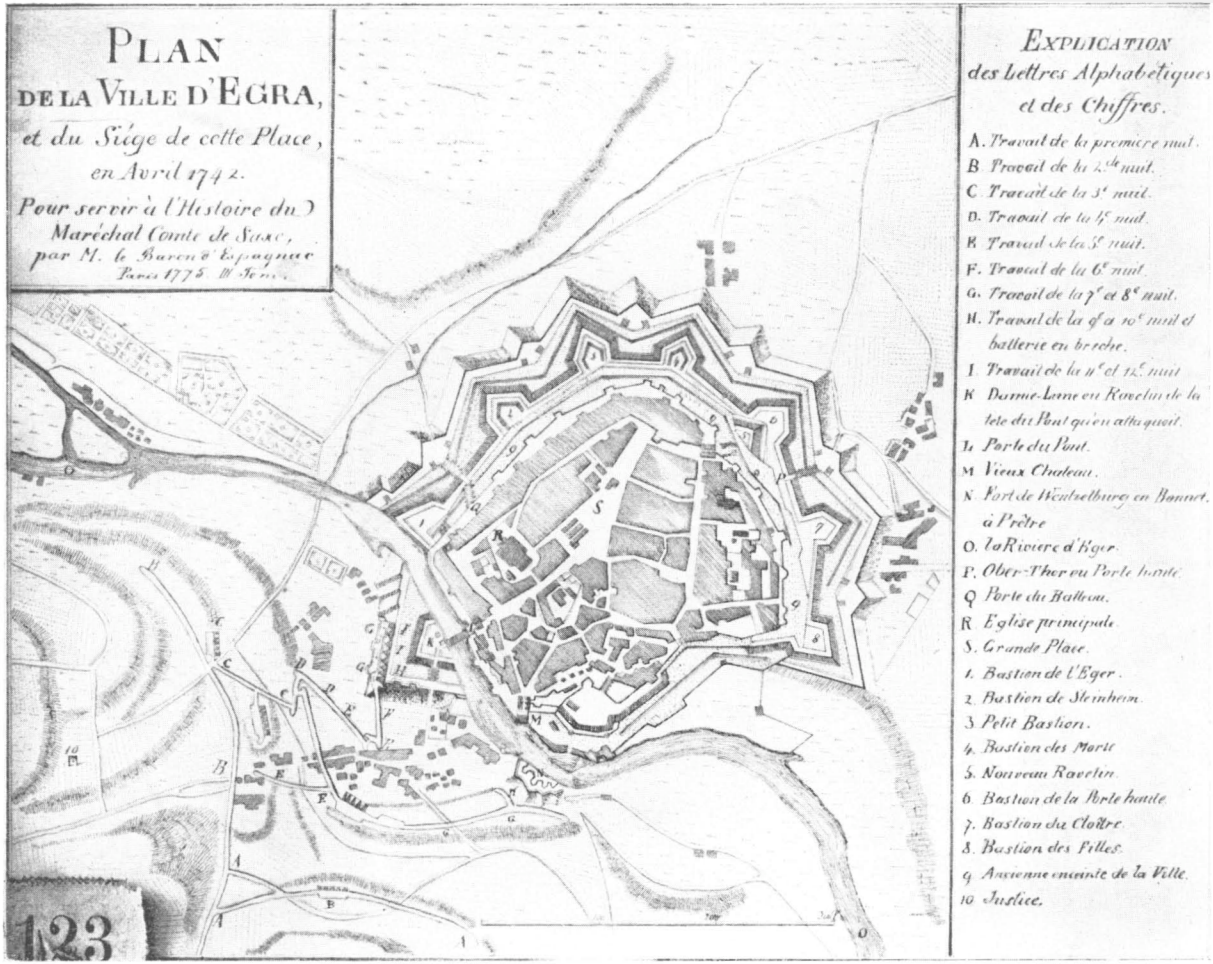

Obr. 39. Plán Chebu z r. 1742 (m. Cheb).

Obr. 40. Město Cheb před sto lety (podle modelu v chebském museu od A. Herolda z r. 1850: Slavík, Cheb 34).

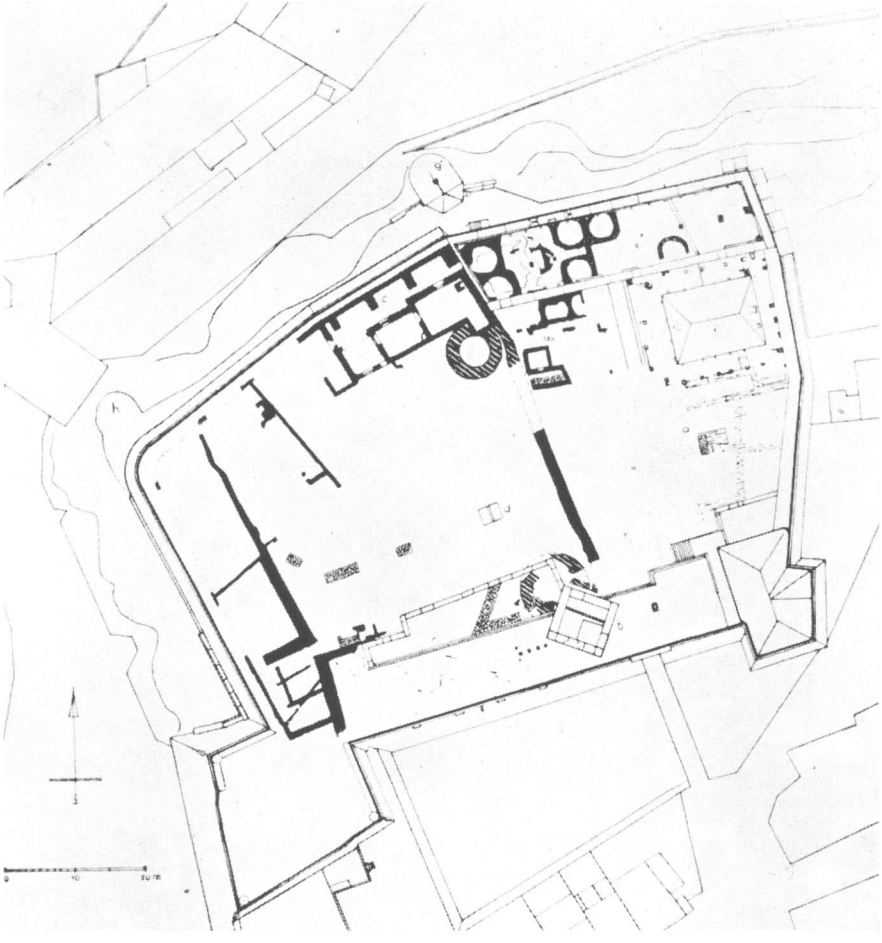

Obr. 41. Celkový plán vykopávek na chebském hradě z let 1911, 1932 a 1933 (podle Schürera, Kaiserpfalz Eger 49 obr. 8).

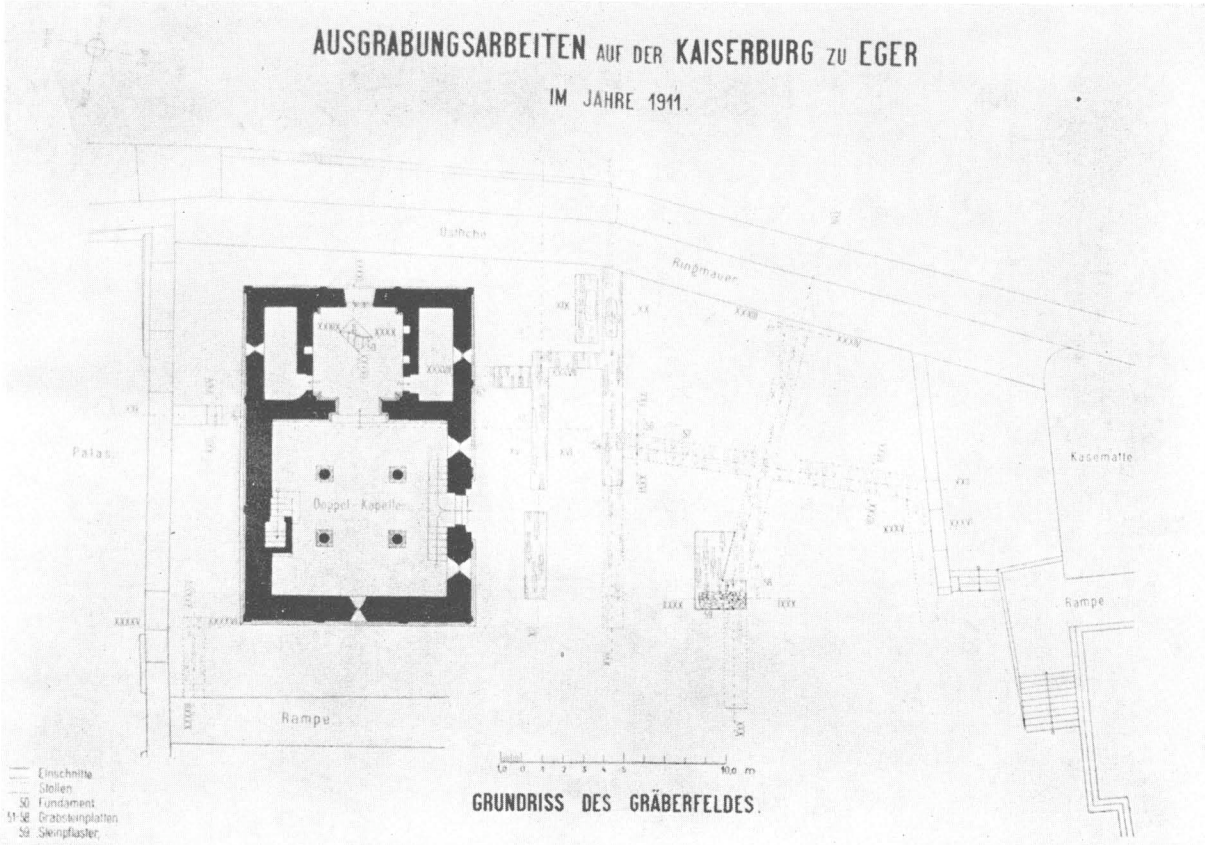

Obr. 42. Plán vykopávek na slovanském pohřebišti v nádvoří chebského hradu v r. 1911 (podle Jonase, Bericht obr. 14).

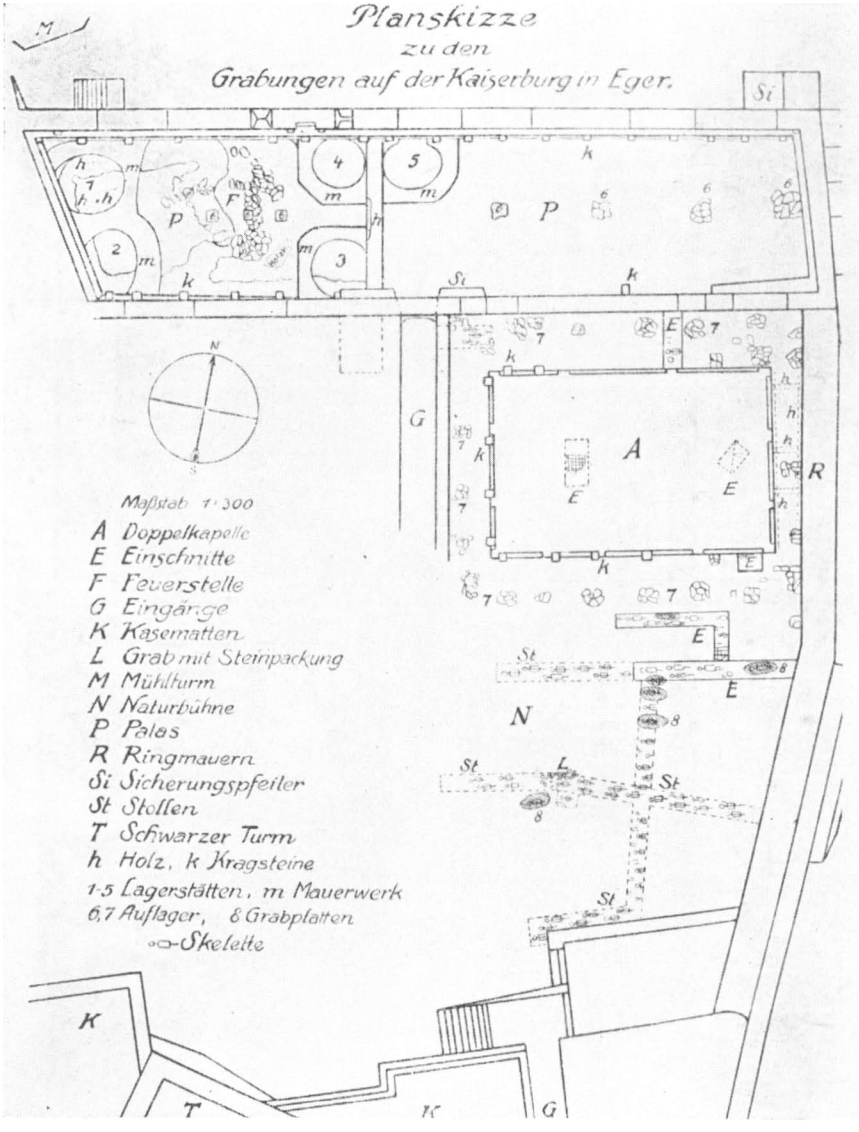

Obr. 45. Plán vykopávek na slovanském pohřebišti v nádvoří chebského hradu v r. 1911 (podle Wilhelma, U. Egerland XV. 105).

Obr. 44. Slovanské pohřebiště na chebském hradě. Hrob č. 33 s žulovou deskou jako příkrovem, a kostry odkryté v jeho okolí (Jonas, Bericht 29—30, obr. 17.)

Obr. 45. Náhrobní desky kamenné, nalezené na slovanském pohřebišti na chebském hradě (Jonas, Bericht 33—34 obr. 19).

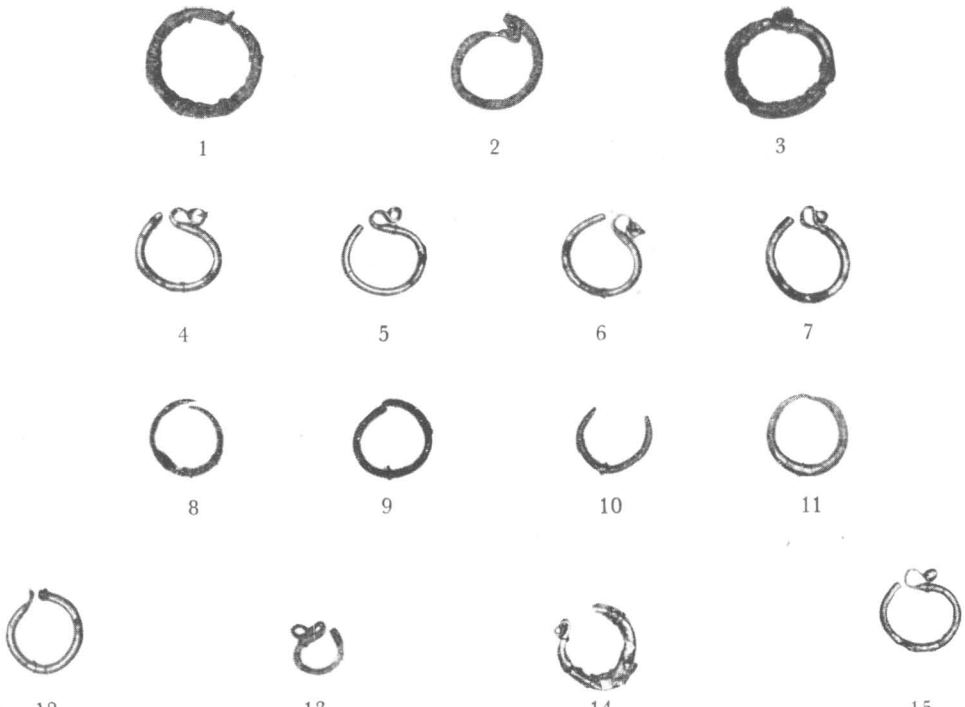

Obr. 46. Slovanské záušnice, nalezené na pohřebišti v nádvoří chebského hradu (něco méně než $^1/_2$ skut. vel.; m. Cheb).

Obr. 47. Střepy ze slovanského sídliště na plošině chebského hradu (m. Cheb).

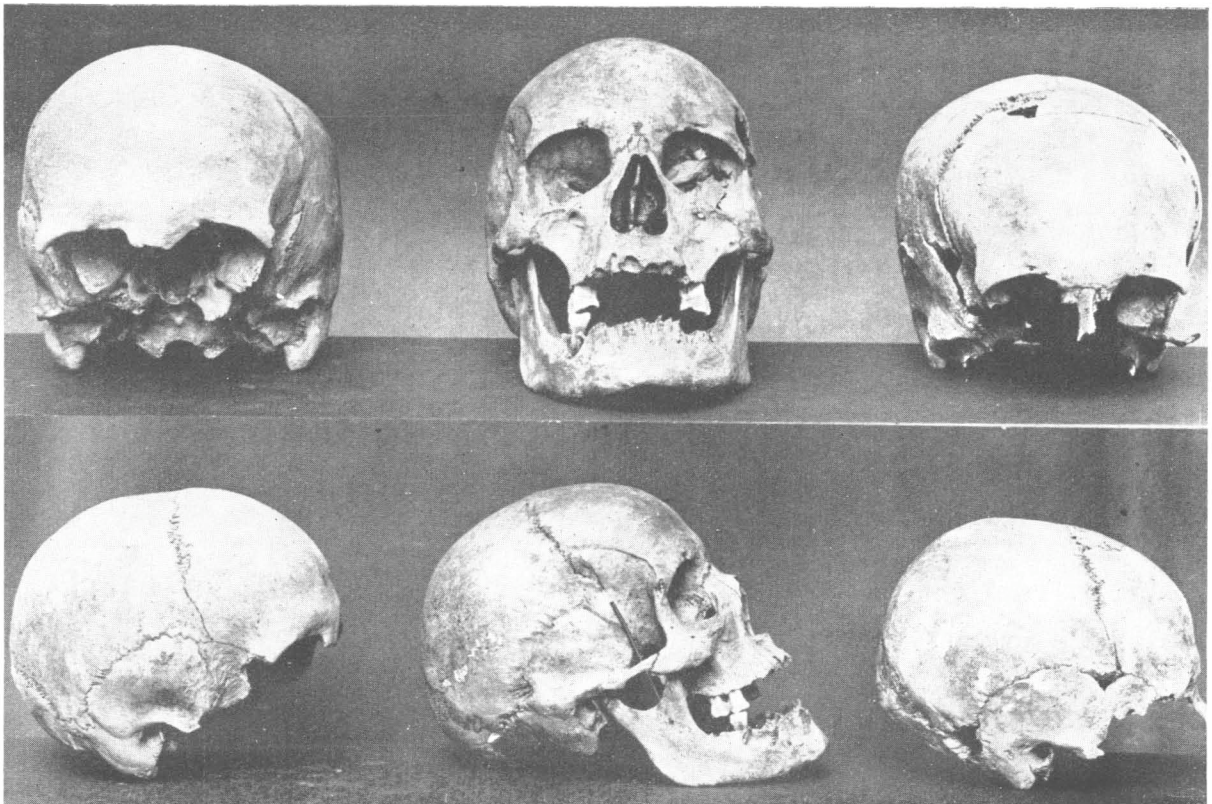

Obr. 48. Lebky ze slovanského pohřebiště na nádvoří chebského hradu (m. Cheb)

napříč hradním nádvořím ve vzdálenosti asi 3 m od západní stěny dvojité kaple a odděloval podle Gnirsova názoru slovanský hřbitov od osady. Také k tomu připojil Schürer poznámku[113], že budí skepsi chybění obvyklého valového násypu nad okrajem příkopu.

Nad oběma kulturními vrstvami z doby slovanského osídlení hradní plošiny zjistil Gnirs především v jihozápadním okolí dvojité kaple ještě třetí vrstvu, obsahující mnoho úlomků stavebního kamene a žulových odštěpků téhož druhu, jako bylo použito k stavbě kaple. Patrně tam šlo o stopy kamenické dílny, v níž byly opracovávány části architektury dvojité kaple.

Gnirs oznámil Schürerovi dopisem, že na této vrstvě zjistil základy velké budovy o délce asi 26 m a šířce 8—9 m, jejíž východní fronta dosahovala až těsně k výše zmíněnému příkopu, jenž dělil slovanské pohřebiště a sídliště. Uvnitř plochy, již budova zaujímala, byla prý slovanská vrstva hradištní uchována jen ještě v jednotlivých hnízdech. Budova prý byla po nedlouhé době rozbourána, aby bylo získáno místo a materiál pro novou budovu z pozdního XII. století. Hned potom byla podle Gnirse na místě zříceniny zřízena kamenická dílna.

Také k této Gnirsově theorii o budově, která patrně měla být hledanou obytnou budovou domnělého Děpoltova hradu z XII. století, se Schürer staví odmítavě. Poukazuje na to, že podle výpovědí jiných očitých svědků Gnirsových vykopávek i podle fotografií je lomové kamení v domnělé základní zdi západní fronty velké budovy, předpokládané Gnirsem, příliš ledabyle kladeno, aby bylo lze uvěřiti, že tato zeď měla vydržeti tlak vysoké stavby, a domnívá se, že tu spíše Gnirs nalezl zbytky ohradní zdi, která buď sama o sobě nebo jako kamenné jádro valového násypu dělila slovanský hřbitov a osadu[114].

Podle zprávy, jíž se Schürerovi dostalo, nalezl prý Gnirs na hradní plošině několik střepů z mladší doby bronzové, jež prý nezvratně dokládají, že chebská hradní plošina byla dávno před

[113] Tamže pozn. 2.
[114] Schürer, l. c. 57.

osadou z doby hradištní osídlena lidem t. zv. mladší lužické kultury, a že je zajímavé, že o dvě léta dříve (tedy asi r. 1931) bylo při kanalisačních pracích na zevním okraji širokého hradního příkopu ,nalezeno rovněž několik střepů z kulturní periody lužické, z čehož lze uzavírati, že se toto osídlení v mladší době bronzové šířilo na jih i mimo hradní teritorium'[115].

Také k tomu je třeba připojiti skeptickou poznámku. Podle určitého svědectví R. Hiersche, který v těch letech jako pomocník svého otce měl přesnou evidenci o všech nálezech z mladší doby bronzové na Chebsku, žádný nález z doby bronzové na hradě ani mimo hrad v městské oblasti chebské učiněn nebyl, neboť jinak by se o něm byli oba Hierschové určitě dověděli. S tímto svědectvím je v podivném souladu, že se nikde ve zprávě, otištěné Schürerem (který byl jinak v podobných údajích velmi přesný), neoznačuje určitěji ani místo ani vrstva (hloubka), v níž byly lužické střepy nalezeny.

To je tedy důvod, pro který se musíme také k tomuto Gnirsovu nálezu na chebském hradě stavěti s náležitou reservou. Jinak je výsledek Gnirsových vykopávek v nádvoří chebského hradu dalším cenným příspěvkem, rozšiřujícím poznatky o slovanském osídlení chebské hradní výspy a tím i chebského hradiště dávno před německou okupací Chebska a založením chebského hradu a města.

Jonasovy vykopávky r. 1911 přinesly důkaz, že na východní části hradní plošiny bylo slovanské pohřebiště, vykopávky města Chebu v roce 1932 a Gnirsovy v roce 1933 ukázaly, že vedle hřbitova byla také slovanská osada. Dosavadní nálezy datují osadu i pohřebiště do X.—XII. století (v. o tom také ještě níže), před středověkou německou okupaci a stavbu německého hradu, jíž bylo další trvání slovanského hřbitova na hradní plošině znemožněno. Slované byli ovšem vypuzeni také ze svých obydlí na hradní plošině i v přilehlé části hradiště, kde se usadili první němečtí obchodníci a řemeslníci a vedle nich židé, kterým přinášel především obchod s otroky v nově obsa-

[115] Schürer, l. c. 56 a d.

zeném území veliké zisky (obr. 38 č. 2, 3). Jak dlouho byli Slované trpěni na ostatní ploše někdejšího hradiště, nevíme. Byli ovšem ze svých obydlí a ze své půdy vyhnáni, jakmile se to hodilo novým německým pánům, a zůstali tam nepochybně jenom ti, kteří vykonávali služebné práce jako nevolníci nebo otroci těchto nových pánů.

Tím máme spolehlivě datován konec slovanského hradiště a pohřebiště na jeho skalní výspě nad řekou. Pro zjištění jejich začátků neposkytly dosavadní vykopávky dosti dokladů. Je ovšem pravděpodobné, že slovanská osada chebská vznikla hned po příchodu kmene do těch končin, t. j. v V. nebo nejpozději v VI. století n. l. Méně určitě můžeme říci, kdy byla původní nehrazená osada proměněna v osadu hrazenou. K tomu došlo pravděpodobně teprve po delší době, kdy již slovanský lid považoval svou půdu za dědictví po předcích a byl odhodlán ji také jako své zděděné vlastnictví proti jiným hájit. Tato potřeba hájit svou půdu začala být naléhavou zpravidla až po uplynutí doby několika generací, když se vzrůstem populace přišel nedostatek půdy a tím i obživy, když začaly na hranicích třenice o pastviny a posléze vpády jedněch do území druhých. Tu začala být pociťována potřeba obranných staveb. Docházelo ke zřizování hradišť na hranicích, ale také uvnitř kmenového území. Není tedy hradiště prvotní, nejstarší formou sídlištní, nýbrž teprve formou pozdější, druhotnou, k níž docházelo teprve v době ohrožení kmene a jeho državy[116]. U Sedličanů, jako vůbec u většiny slovanských kmenů, nemáme toto stadium doloženo historickými zprávami a materiál archeologický, pokud vůbec byl nalezen (namnoze ještě nebyl pro nákladnost systematických vykopávek ani vůbec řádně hledán), k řešení této otázky a přesnému vročení začátku hrazené osady zpravidla nestačí. Tak je tomu až dosud také u slovanské hrazené osady chebské.

Pokud se týká slovanského pohřebiště na plošině chebského

---

[116] Srov. k tomu Šimek, Kdy vznikala hradiště, Z dávných věků I (1946—1947), 127 a d.

hradu, jsme na tom poněkud lépe potud, že dnes víme, že tu šlo již o hřbitov křesťanský, tedy o dobu poměrně pozdní, s níž souhlasí trojí zjištění, učiněné již r. 1911 arch. Jonasem: že nebožtíci byli na hřbitově ukládáni podle křesťanského způsobu s orientací od západu k východu, že jim do hrobu nebyly již přidávány pokrmy a nápoje jako v dobách pohanských, a že na jednom kamenném příkrovu byl dokonce zjištěn primitivně upravený kříž. K tomu bych chtěl právě u tohoto hřbitova upozorniti na okolnost, jíž až dosud nebyla v úvahách o starých slovanských pohřebištích věnována pozornost, jaké si opravdu zaslouží: v oblasti vlivu západní, německé církevní hierarchie, která byla stroze nepřátelská ke všemu pohansky-slovanskému, bylo prostě nemyslitelné, aby kněz vykonal nebo připustil obřadné uložení nebožtíka podle ritu římské církve do půdy znesvěcené tím, že v ní byli dříve pohřbíváni pohané, t. j. lidé propadlí věčnému zatracení. A jakákoliv imunisace takové půdy křesťanským vysvěcením hřbitova byla zde nemožná proto, že ji nebylo možno zbavit mrtvol lidí propadlých peklu. Je tedy myšlenka, že by na chebském hradě mohli být na témž hřbitově vedle sebe pochováni pohané i křesťané, jak soudil na př. Wilhelm[117], podle mého názoru vůbec nemožná. K něčemu takovému snad mohlo dojít v zemích, kde se uplatnil vliv mnohem snášenlivější církve východní (hierarchie řecké, byzantské), nikoli však na západě, ve sféře přímého vlivu hierarchie německé, jejíž asketicky strohé církevní (nebo lépe církevnické) nazírání dostoupilo právě v X.—XII. století, do nichž je náš hřbitov nálezy datován, svého vrcholu.

Slovanský hřbitov na chebské hradní výspě byl tedy jistě jenom křesťanský, a tedy poměrně pozdní. Kde a jak pohřbívali své mrtvé obyvatelé chebské osady dříve, před svým pokřtěním a před založením křesťanského hřbitova na hradní plošině, nevíme. Neznáme dosud ani jediného jejich pohřebiště z doby pohanské. Není ovšem pochyby, že tu platí o Sedli-

[117] Wilhelm, UE XV. 130, Jonas, Bericht 41 pozn. 19.

čanech totéž, co máme doloženo nálezy u jiných českých kmenů: že své mrtvé dříve, v době pohanské, spalovali a jejich popel ukládali pod mohylami[118]. Tento pohřební obřad opustili teprve, když se odklonili od víry svých otců a přijali křesťanství a s ním ovšem také křesťanskou církví předepsaný způsob pochovávání těl nespálených na jednom společném, křesťanským knězem vysvěceném místě, pokud možná při křesťanské svatyni[119].

Byla-li na plošině pozdějšího hradu vybudována taková slovanská svatyně, se ovšem při dosavadních vykopávkách vůbec ani nezjišťovalo. Všichni, kdo na hradě kopali, byli vedeni především myšlenkou najít obecně předpokládaný hrad Vohburků a rozlišit jej od staveb štaufské falce. Že by na hradě bylo třeba se také náležitě vypořádat s otázkou slovanskou, nikoho z nich ani nenapadlo. Proto vyvolalo velké překvapení, když Jonas přišel roku 1911 na slovanské pohřebiště, ale ani potom až do vykopávek Gnirsových v roce 1933 se nikdo nezaměstnával vážněji myšlenkou, že by se mohly na hradě najít také ještě jiné památky po starých slovanských obyvatelích. Spíše naopak. Někteří němečtí autoři, kteří se nemohli spřátelit s tím, že slovanské nálezy na hradě ohrožují myšlenku o starém německém rázu Chebu, do té doby všemožně pěstovanou, začali hledat cesty, jak pověst o německém původu nejstaršího chebského osídlení i pro budoucnost zachránit. Východisko našel archivář Siegl v theorii, že obyčej nosit esovité kroužky mohli převzít Němci od Slovanů, a že tedy na chebském hradním hřbitově také mohou být po-

---

[118] Na to ukazují také již staré názvy *Mohelno* (osada Mugel) a *Mohelná* (potok Mugel), srov. str. 20 a kap. IV č. 59. O slovanských mohylových hřbitovech se žárovými pohřby v. Píč, Starožitnosti III. 1 sl. 9 a d., Niederle, SS, Život Slov. I. 228 a d., Rukověť slovanské archeologie (Praha 1931), 51 a d., Rukověť slov. starožitností (vyd. J. Eisner, Praha 1953), 215 a d., 227 a d.

[119] Srov. na př. hřbitov u kostela na hradišti Budči, na Levém Hradci, na hradišti Praze (na Hradčanech) a j.

chováni Němci[120]. A tato myšlenka byla v pozdějších letech dále posilována hledáním důkazů, že esovité kruhy nejsou vůbec původu slovanského, nýbrž germánského (německého), protože se dříve než u Slovanů vyskytují v řadových hrobech z doby merovejské a karolinské i mimo území prokázaně slovanské[121].

---

[120] Siegl, MVGDB L. 368, srov. k tomu Jonas, l. c. 44 a d. pozn.; Eger u. Egerland 4 praví Siegl opatrněji, ale přece se zřejmou tendencí, že ‚otázku, ke kterému kmeni tito mrtví patřili, je těžko zodpověděti, protože ... přidávání záušnic jak u Slovanů, tak také u Keltů a Germánů prý bylo obvyklé (üblich gewesen sein soll)'.

[121] Hlavně K. Dinklage, Südost-F. V. 167 a d., srov. též jiné práce, cit. str. 51 pozn. 41. Dinklagova akce se opírá o práce Reineckovy (Die Slaven in Nordostbayern, Bayer. Vorgeschichtsfreund VII (1927/28), 17 a d., Slavisch oder Karolingisch?, Prähist. Zeitschr. XIX (1928), 268 a d., Zur Herkunft d. slavischen Schläfenringe, Germania XVIII [1934], 218 a d., Karolingische Keramik aus d. östl. Bayern, tamže XX [1936], 198 a d.), v nichž se již setkáváme s myšlenkou, že hroby s esovitými kruhy a keramikou rázu hradištního mohou býti také německé. Reineckova myšlenka, s německého hlediska pochopitelná, i když nedostatečně doložená, zašla však u Dinklaga daleko za hranice žádoucí vědecké objektivity. Podle jeho argumentace bychom klidně mohli nejenom slovanské hroby bavorské a durinské, nýbrž vůbec všecky slovanské hroby, charakterisované esovitými kroužky a slovanskou hradištní keramikou, prohlásit za germánské a nejvýš po jeho způsobu připustit: byli-li mezi těmi pohřbenými Němci také náhodou Slované, byli to ovšem služební rabové těchto Němců. Akce Dinklagova byla ovšem záměrná a byla podporována oficiálními kruhy třetí říše (Südost-F. V. 158, Mannus XXXIII. 499). Proto také porozumíme způsobu, jímž Dinklage kárá jiné německé prehistoriky, kteří v slovanských otázkách zaujímali stanovisko objektivnější; srov. Dinklage, Südost-F. V. 176 pozn. 168: ostré odsouzení práce Chr. Albrechta Die Slawen in Thüringen, Jahresschr. f. Vorgesch. d. sächs.-thüring. Länder XII. 2 (1925), str. 1 a d.; Mannus XXXIII. 499 pozn. 2a: opět odsudek téže práce Albrechtovy; tamže 482 a 499 pozn. 3: odsudek práce W. Hülle, Westausbreitung u. Wehranlagen der Slawen in Mitteldeutschland, Mannus-Bücherei č. 68, Lipsko 1940 (tato práce byla pro své ‚slovanské' stanovisko vzata s knižního trhu a zabavena); tamže 503 pozn. 86: odmítnutí práce K. Lübeck, Die Slawen des Klosters Fulda, Fuldaer Gesch.-Blätter XXIV (1931), 1 a d.; Zajímavé jsou poslední odstavce chebské stati Dinklagovy (Südost-F. V. 182 a d.): Dinklage v nich

Na to třeba odpovědět, že bylo již i dříve především českými archeology předpokládáno a prokazováno, že velké esovité kruhy (staršího tvaru) nevznikly u Slovanů[122], ale nikomu se dosud nepodařilo vyvrátit skutečnost, že se později užívání esovitých kroužků — třeba snad podle cizích vzorů — ujalo obecně jenom u Slovanů, a to tak, že se v dobách kolem přelomu prvního a druhého tisíciletí, hlavně v X. a XI. století, staly esovité záušnice pro západní Slovany právě tak charakteristickým znakem[123] jako užívání vlnice k výzdobě hliněných nádob. Také vlnicový ornament není slovanského původu — užívali ho již o dlouhá staletí dříve Keltové a j. — a přece se nakonec tento ornament stal jedním z nejtypičtějších znaků slovanské keramiky a slovanské kultury v době hradištní vůbec[124].

Proto mají nálezy obojího druhu na nádvoří chebského hradu mimořádně velký význam. Nedokazují sice stáří slovanské osady chebské v celém jeho rozsahu od prvních začátků této osady (na to dosavadní vykopávky, věnované především obdobím mladším, nestačily), ale dokazují nesporně, že celá hradní plošina byla alespoň v X.

---

připouští, že by malé esovité kroužky, nalezené na pohřebištích v Chebu, u Horních Loman a v Třebni mohly pocházet od Slovanů, kteří prý tam byli v X. století pravděpodobně přivedeni ‚zum Siedlungsausbau', a že by také nádobka z Třebně mohla být původu slovanského; přesto však Dinklage v závěru praví, že v VIII. století zabrali nejúrodnější končiny Chebska němečtí sedláci z Bavor (ač mu jako důkaz pro to zbývá již jen domnělý hrob válečníka z Jindřichova a nádobka z Třísova), kteří si ‚ovšem' později, v X. století, jako vlastníci půdy přibrali na pomoc také Slovany . . .

[122] Píč, Starožitnosti III. 1 sl. 83 a d., Niederle, SS ŽS I. 592 a d., Rukověť slov. arch. 187 a d., Rukověť slov. starož. 255 a d:

[123] To uznává i sám Dinklage, Südost-F. V. 175 (‚slawische Schläfenringe'), 177 a d., 181 a d.; jako bezpodmínečně platné pro střední Německo to prohlásil Hülle, l. c. 45 (v německých hrobech tam dosud zjištěny nebyly).

[124] Více o slovanské keramice a o pokusech prohlásit ji rovněž za německou v. níže v odstavcích o nálezech v Třebni, Jindřichově a Střížově.

XI. a XII. století (až do německého záboru, v. o tom více v kap. V) osazena Slovany, kteří tam zároveň také své mrtvé podle křesťanského ritu pochovávali.

Ve sbírkách městského musea v Chebu je uchováno celkem 15 kovových šperků (kroužků) a tři ženské lebky z pohřebiště, a krabice střepů ze sídliště na hradní plošině.

Z kovových šperků je 11 záušnic (obr. 46 č. 1—7, 12—15), z nich 5 zřejmě totožných se záušnicemi, které vykopal Jonas v roce 1911[125] (č. 2, 12—15); ostatních 6 pochází patrně z vykopávky Gnirsovy z r. 1933[126]. U čtyř záušnic (č. 1—3, 12) je esovité očko ulomeno. Záušnice č. 14 (zevní průměr asi 2.4 cm) je ze zlatého plechu, který byl původně obtepán kolem kroužku z levnějšího kovu. Zlatý obal je nyní rozlomen a vnitřní kroužek odstraněn[127]. Velká záušnice č. 3 (zevní průměr 3.2 cm) byla vyrobena podobně: v dutém stříbrném obalu je jádro (drátek) z levnějšího kovu. Záušnice č. 4—7, 12—15 a kroužek s hrotitými konci č. 11 jsou z čistého stříbra, ostatní záušnice a kroužky jsou ze stříbra se silnou příměsí mědi[128] nebo z bronzu. Z kroužků je č. 8 plochý prstýnek, kroužky s hrotitými konci č. 9—11 sloužily pravděpodobně jako náušnice.

Střepy z doby hradištní, datované výslovně do století X., byly nalezeny na slovanském sídlišti v sousedství pohřebiště jak při vykopávkách na jaře roku 1932, tak také při vykopávkách Gnirsových na podzim 1933[129]. Co se stalo se střepy, nalezenými r. 1932, není známo. Ve sbírce chebského musea je toliko krabice střepů z výkopů Gnirsových, které byly odvezeny do Teplic a odtud v roce 1946 při likvidaci německého památkového úřadu (Amt für Vorgeschichte) státním archeo-

---

[125] V. výše str. 147, Jonas, Bericht 27, 31—32 obr. 18 č. 5—9, Wilhelm, UE XV. 104, 106, Siegl, MVGDB L. 364.

[126] Str. 152, Schürer, Kaiserpfalz 56.

[127] Podle slov Jonasových, l. c. 27 („ein Schläfenring ist aus Gold"), se zdá, že záušnice po vyzdvižení z hrobu byla ještě v původním stavu, jinak by se byl Jonas o jejím porušení jistě zmínil.

[128] Jonas, l. c. 27.

[129] Str. 151 a d., Schürer, l. c. 51, 56.

logickým ústavem v Praze vráceny chebskému museu (obr. 47). Podle svého rázu a výzdoby pocházejí tyto střepy z mladší doby hradištní (X.—XII. století) a z dob ještě mladších[130]. U hradištních střepů dokládá jejich zevní ráz, materiál i výroba a výzdoba jednoduchou i mnohonásobnou vlnicí, vlnicovými pásky a pod. bezpečně jejich slovanský původ[131].

Těmito nálezy je vyvrácen názor německých historiků Chebska, že Cheb a Chebsko[132] byly připojeny k marce nordgavské a osídleny německými kolonisty již kolem roku 1003—1004 nebo ještě dříve[133], a zároveň také domněnka Sieglova, že na chebském hradním hřbitově byli již v XI. století pochováváni tito němečtí kolonisté[134].

Kromě šperků a zlomků nádob se ve sbírce městského musea v Chebu uchovaly tři lidské — ženské — lebky (obr. 48) ze slovanského hřbitova na hradní plošině, o nichž není známo, pocházejí-li z výzkumu Jonasova (jak lze nejspíše předpokládati), ze kterých hrobů atd. Všecky tři lebky mají po obou stranách za ušními otvory zelené zbarvení od záušnic, jež ženy patrně již za živa nosily a s nimiž proto byly také pochovány[135]. Podle lebečních švů lze usuzovati, že tyto ženy zemřely v poměrně mladém až středním věku.

---

130 Kromě nich byla vrácena i část nádoby z mladší doby bronzové.

131 O nálezech na chebském hradě v. též Slavík, Slované na Chebsku 36 a d., Turek, OP XIV. 408 a d.

132 Srov. k tomu také ještě další archeologické nálezy z jiných nalezišť, popsané níže.

133 Str. 60.

134 Str. 170 pozn. 120.

135 Jsou tedy tyto lebky zároveň také důkazem, že starý název ‚záušnice' pro esovité kroužky je správný. Niederle, Rukověť slov. arch. 186 soudil, že název ‚záušnice' nesprávně naznačuje jejich použití, protože ‚splývaly po skráních za uchem i před ním a jistě více napřed'; tamže v pozn. 9 dokládá sám Niederle, že ‚slovo záušnice je staré, a to i ve smyslu šperku za uchem visícího', a cituje doklady z české literatury XV. století.

Pokud se týká stavebních památek, byla až dosud vykopávkami na chebském hradě rozlišena zhruba tři hlavní stavební období: stavby z doby předštaufské, stavby z doby štaufské a stavby z XV. století.

Do prvního období třeba zařadit především dvě okrouhlé románské stavby kamenné (obr. 41), pocházející z doby před stavbami císaře Fridricha Barbarossy[136]. Do stavebního období štaufského patří Černá věž, palác a spodní část dvojité kaple (obr. 49—53), jež byly postaveny v pokročilé době vlády Fridricha Barbarossy, podle Schürera v letech 1180—1190. Horní část dvojité kaple pochází podle Schürera z doby císaře Fridricha II., z let 1215—1225 (obr. 49)[137]. A do třetího období, do let 1475—1490, patří budova západně vedle paláce (t. zv. kuchyňský nebo též Gordonův dům, v němž byli r. 1634 povražděni Valdštejnovi důstojníci Illov, Trčka, Kinský a Neumann), nástavba paláce, ‚Skalní věž' a ‚Mlýnská věž'. V 17. století, v době přeměny hrazeného středověkého města Chebu v pevnost, byly vybudovány kasematy a na západní straně hradního nádvoří nasypán pahorek jako základna pro dělo[138].

Schürer správně soudil, že v 10.—12. století (zač.) ‚bylo na chebském návrší' (včetně hradu) slovanské hradiště. Do následujících let (ještě do první poloviny 12. století) kladl ono uvedené první stavební období hradní, jež nazývá ‚erste deutsche Burganlage'[139]. Tu je i objektivní jinak Schürer zcela pod vlivem staré představy, že předchůdcem Barbarossovy falce musil býti starší hrad Vohburků.

Schürer uvažoval o tom, že na místě dvojité kaple štaufské mohl snad dříve býti slovanský okrouhlý hřbitovní kostelík, a to v místech, kde Jonas pod chorem dolní kaple nalezl

---

[136] Schürer, l. c. 52 a d., 110 a d., obr. 9a, 9b na str. 53 a 55.

[137] Podrobný popis, zhodnocení a datování dvojité kaple podal Schürer také již v práci Die Doppelkapelle der Kaiserpfalz Eger, Cheb 1929 (rozšířený otisk ze Sudetendeutsches Jahrb. 1929).

[138] Schürer, Kaiserpfalz 110 a d.

[139] Tamže.

zbytek základů jakési starší stavby mohutných rozměrů[140], a také u severnější kulaté stavby, jejíž částečně uchované základy byly objeveny r. 1932 (obr. 41), si kladl otázku, nešlo-li tu snad o okrouhlou kapli, podobnou dvoupatrovým okrouhlým kaplím, jež se častěji vyskytují v blízkém Nordgavsku (v Rottendorfu, na hradě Perschenu, Allerburku, v Rodinku)[141], ale u první stavby — pod dvojitou kaplí — nemohl dospěti ke skutečnému řešení této otázky pro příliš neurčitý ráz odkryté (malé) části základů, a u druhé se pro masivní ráz základů (zeď asi 2 m široká, zevní průměr stavby 8.50, vnitřní 4.50 m) rozhodl, že tu šlo o věž a ne o kapli[142]. Později však přece jen opět zakolísal při četbě Wranglovy práce z roku 1933, v níž se dočetl o rozšíření podobných okrouhlých kaplí přes Polsko až do Švédska, a znovu uvažoval, nešlo-li tu přece jen také o věžovitou stavbu kaple[143].

Tato eventualita se zdá pravděpodobnější, už také proto, že dvě obranné věže podobného typu tak blízko vedle sebe na tak relativně malé prostoře by sotva byly myslitelné, a že zejména okrouhlá severní stavba už svou polohou daleko od vstupu do hradní prostory sotva mohla mít skutečný význam obranný. Zdá se proto, že tu přece jen šlo spíše o starý kostelík.

Kdo byl jeho stavitelem? Schürer předpokládal, že to byla součást staršího německého hradu z doby Vohburků. K tomu bych tu poukázal na okolnost, o níž také dosud nebylo dostatečně uvažováno. Němečtí badatelé ovšem s tímto vohburským starším hradem vesměs počítají. Ale doba, kdy Chebsko patřilo k državě Vohburků, nebyla tak dlouhá, jak se obyčejně myslí, a podle mého názoru je možné, že v Chebu vůbec žád-

---

[140] Jonas, l. c. 51, 69 pozn. 1, obr. 7 č. 50, obr. 20, Schürer, l. c. 50, 77 obr. 11 a tamže pozn. 1.

[141] Schürer, l. c. 68 a d.

[142] Tamže 69.

[143] Tamže 77 pozn., kde cituje práci E. Wrangel, Sverige och Polen — En förberedande undersökning om en ny linje i den äldre medeltidens konsthistoria, Särtryck ur tidskrift f. konstvetenskap, XVII, h. III, Lund 1933.

ného vohburského hradu nebylo. Jak vyplývá již z této úvahy a bude podrobněji doloženo také ještě později (v kap. IV a V), došlo k německému záboru starého Chebska a k jeho připojení k marce nordgavské teprve někdy nedlouho před koncem první čtvrtiny 12. století. A již roku 1146, tedy snad již po nějakých 25—30 letech, bylo opět Vohburkům odňato a připojeno k majetku rodu štaufského. Sám Schürer konstatoval[144], že theorie o Chebu jako residenci markrabí z Vohburka[145] postrádá opory v pramenech, a že se markrabí Děpolt nikde nepíše ‚z Chebu', jak by byl jistě činil, kdyby byl měl v Chebu své sídlo. A k tomu bych dodal, že také ani jediná listina markrabí z Vohburka není v Chebu datována. První zmínka o tom, že člen této markrabské rodiny byl skutečně v Chebu, se týká sňatku Adély, dcery Děpolta z Vohburka, s Fridrichem Švábským, pozdějším císařem Barbarossou, roku 1149, t. j. tři léta potom, kdy Chebsko bylo pro Vohburky opět trvale ztraceno. Valdsaská kronika, v níž je tato událost zaznamenána, praví při tom, že sňatek byl konán *‚in opido Eger'*, *‚v osadě Chebu'*, nikoli *in castro Eger* nebo *Egrensi*, jak bychom právem mohli očekávati, kdyby se byl sňatek skutečně konal v předpokládaném hradě vohburském. A tato první zpráva, uvádějící Vohburky v přímý vztah s Chebem, nám zároveň potvrzuje jeho trvalou ztrátu pro Vohburky dodatkem, že ‚ten okrsek' (*districtus ille*) byl dán Fridrichovi věnem[146]. Ať již je tento záznam v kronice kláštera, který byl s Chebem a Cheb-

---

[144] Schürer, l. c. 6 pozn. 9.

[145] Drivok, Ält. Gesch. Eg. 20, 22, Prökl, Eger u. Egerland[2] (Sokolov 1877), 7, P. Wanie, MVGDB LI (1913), 190 a d.

[146] Chron. Waldsass., Oefele, SS rer. boic. I. 56 a b, Gradl, ME I. 22 č. 72: Fridericus primus, filius Friderici ducis Swewie, ... in opido Eger, quod monasterio est confine, cum filia supradicti marchionis, quam sibi desponsaverat, nuptiarum solemnia exegit. Cui pro dote districtus ille monasterio adjacens datus fuit; srov. k tomu Gradl, GE 63, Čelakovský, Ottův SN XII, 111 a d., Děj práv[2] 310, a naproti tomu Doeberl, MMN 81 a d., Siegl, Eger. u. Egerland 12, Schürer, GE 17 a d.

skem tak těsně spjat, správný či nikoli[147], tolik je jisté, že Štaufovci podrželi Cheb a Chebsko i později, když se Fridrich I. dal roku 1153 s Adélou v Kostnici rozvést[148], a že se Cheb a Chebsko nikdy již k državě Vohburků nevrátily.

Z toho je tedy zřejmé, že představa chebských historiků o vohburském hradě jako předchůdci Barbarossovy falce nemá v historických zprávách vůbec žádné opory, a že vyrostla jenom z mylné představy, že Cheb byl již dlouho před Barbarossou — od začátku 11. století nebo ještě dříve — majetkem markrabí nordgavských.

Uvedeme-li tuto představu na správnou míru, vidíme, že je mnohem pravděpodobnější, že okrouhlé románské stavby ze stavebního období před císařskou falcí mohly pocházeti obě nebo alespoň jedna z nich z doby slovanského osídlení hradiště jako nejstarší kamenné stavby na hradní plošině. Tím se vracíme k otázce, byl-li slovanský křesťanský hřbitov při kostele. Okrouhlá budova v severní části hradního nádvoří, jejíž základy před t. zv. Gordonovým (‚kuchyňským') domem byly roku 1932 odkryty, mohla být podle své polohy před pozdější dvojitou kaplí a blízko západního okraje hřbitova zcela dobře slovanskou rotundou podobně, jako se s ní setkáváme na jiných slovanských hradištích, na př. na Budči, v Praze (na Hradčanech), na hradišti Staré Plzni (Hůrce u Plzence) a j. S tím by souhlasila také orientace mrtvých, pochovaných na hřbitově hlavou k západu, t. j. — alespoň v severní části hřbitova — hlavou k rotundě (obr. 41).

Jak dlouho obě okrouhlé románské stavby na plošině pozdějšího štaufského hradu stály, nevíme. První, masivnější, jež stála částečně na místě, kde byla později za Barbarossy postavena Černá věž, musila již v 80. letech 12. století ustoupiti této věži. Druhá stavba (rotunda) v severní části hradního nádvoří byla podle vykopávkových nálezů v 15. století také již

---

[147] Schürer, l. c. 8, soudí, že k sňatku nedošlo vůbec v Chebu, nýbrž ve Vohburku, a pochybuje také o obvěnění Chebskem.

[148] Gradl, ME I. 23 č. 73.

zbourána[149]. Kdy se tak stalo, se nepodařilo zjistit. Byla-li to skutečně kaple, byla patrně zbourána při stavbě dvojité kaple v době štaufské a stavebního materiálu tím získaného bylo snad použito k stavbě této kaple.

První historická zmínka o štaufském hradě (a zároveň o chebském hradě vůbec) pochází teprve z roku 1179, kdy v něm (snad ještě před jeho úplným vybudováním, odtud snad jeho skromnější označení jako ‚dvorce' — *in curia sua apud Egram)* pořádal Fridrich Barbarossa sjezd říšských knížat a rozhodl spor o hranice mezi Čechami a Rakousy[150]. Druhá zpráva z roku 1183 již jej označuje jako skutečný hrad *(apud Egere, castrum imperatoris).* Císař v něm tehdy udělil investituru lubeckému biskupovi Konrádovi[151]. Hrad byl plně vybudován — kromě horní části dvojité kaple, dostavěné později — ještě za života Fridricha Barbarossy a stal se již tehdy i v dobách pozdějších dějištěm důležitých historických událostí[152].

O sto let později dal český král Václav II. postaviti proti tomuto hradu na skále nad druhým břehem Ohře ze strategických důvodů jiný menší hrad a spojil oba mostem. O tom bude podrobněji pojednáno v oddílu historickém (kap. V).

Starý Hroznatov (dříve Starý Kynšperk).

Staré slovanské hradiště bylo pravděpodobně také na dlouhé ostrožně hroznatovské, analogicky položené nad říčkou Muglou (slov. Mohelnou[153]), jako Cheb nad Ohří. Také tu oblévala říčka, v hradištní době méně hluboko zakrojená do dna údolí a bohatší na vodu než dnes, mnohem těsněji úpatí ostrožny. Celkový směr podélné osy ostrožny je od severovýchodu k jiho-

[149] Schürer, Kaiserpfalz 52.
[150] Erben, RB I. 163 č. 367, Gradl, ME I. 28 a d. č. 88.
[151] Gradl, ME I. 32 č. 96, GE 68, Siegl, Eger u. Egerland 12.
[152] V. o tom níže v kap. V.
[153] Str. 169 pozn. 118.

západu. Ostrožna končí nad hlubokým údolím říčky skalní výspou, na níž stojí zámek (středověký hrad) s pověstnou okrouhlou románskou Černou věží nad hradním příkopem, vylámaným ve skále, který odděluje hradní plošinu od ostatního trupu ostrožny (obr. 54, 55).

Bezpečných zbytků starého hradištního opevnění dnes již ovšem není. Podle útvaru terénu mohl být jeden příčný val asi 200 kroků od skalního čela ostrožny na zahradě za dvorem vlevo od první budovy na levém okraji (obr. 55), jejíž vysoká terasa nad cestou mohla vzniknouti z rozvezeného materiálu tohoto — kdysi pravděpodobně velmi mohutného — valu. Na druhý val (směrem od hradu) by mohl ukazovati terén u příčné obloukovité cesty za domem č. p. 142 a také sama tato cesta, uzavírající obloukem osadu na hřbetě ostrožny (za cestou směrem k Loretě, starému klášteru a poutnímu místu na vrchu před začátkem ostrožny, jsou vpravo již jen dvě usedlosti a vlevo proti nim nový dům četnické stanice). Hlavní, podélná osa ostrožny stoupá mírně dále až asi do míst, kde se terén ostrožny na pravé straně silnice šíří nad obloukem údolí Mugly směrem k východu. Byl-li v těch místech — při začátku ostrožny a zároveň na jejím nejvyšším bodě — také kdysi val, přepažující ostrožnu mezi oběma svahy k údolí říčky, dnes již nelze říci. Příčná cesta po široké mezi vlevo od silnice k Loretě i meze vpravo od silnice by ovšem mohly být náznakem, že tu kdysi val mohl být, ale celý terén je příliš důkladně srovnán, aby dovolil nějaký určitější úsudek.

Jako u Chebu je i zde již sama existence starého románského hradu na ostrožně dokladem, že předchůdcem hradu bylo pravděpodobně starší slovanské hradiště.

První historickou zmínku o Starém Kynšperku máme zachovánu ve jméně dvou Jindřichů (otce a syna) z Kinšperka *(de Kiensperg)* jako svědků na listině z 31. května 1217[154]. Z listiny Fridricha II. z 18. listopadu 1219 se dovídáme, že mladší Jindřich z Kinšperka *(de Kinsperg)* a jeho bratři dostali

[154] Gradl, ME I. 48 č. 138, GE 62.

od kláštera waldsaského padesát hřiven náhradou za louky a pole, zaplavené vodou při stavbě klášterního rybníka u Tirschenreutu. Bratří z Kinšperka odevzdali poškozené pozemky králi Fridrichovi (hrad byl královským lénem) a ten je daroval klášteru[155]. Jméno Jindřicha z Kinšperka čteme později na listinách z let 1222 (*de kinsberg*), 1223 a 1224 (*de Kinsperch*)[156]. Patří-li sem také již Berchtold z Künigsperka *(de Künigsperg)*, zapsaný na listině císaře Fridricha Barbarossy z roku 1187[157] a z pozdější doby bratří Jindřich a Wernher z Kinšperka *(de Kinsberc)*, jmenovaní jako svědci na listině z 22. února 1228[158], je nejisté. Zato sem jistě patří Jindřich z Kinšperka *(de Kiensperc)* z roku 1242, jehož jméno je od dob Pröklových mylně spojováno s Kynšperkem nad Ohří[159]. Tento mladší Jindřich se vyskytuje později také ještě jako svědek na listinách z roku 1252 *(de Kinsperg)* a 1257 (dvakrát: *de Kinsberg, de kinsberc)*[160]. Zemřel roku 1260 *(h. de Chiensperch, H. de Chinsperg)*[161]. Hrad Kinšperk byl pak spolu s Vokovem zastaven ‚třem Jindřichům', fojtům z Weidy, Plavna a z Gery, ale již následujícího roku byl zase vyplacen[162] a jako královský hrad se spolu s Chebskem dostal roku 1322 trvale k české koruně jako zástava římského (německého) krále Ludvíka Bavorského českému králi Janu Lucemburskému (když již předtím byl spolu

---

155 Tamže 52 č. 151.

156 Tamže 55 č. 158, 56 č. 161, 58 č. 167.

157 Tamže 35 č. 101. Podle výkladu R. Fischera, UE XXXVI. 92, pochází jméno Starého Kynšperka — *Kinsberg, Kiensberg* — od střhn. slova *kien* = Kiefer, Föhre, česky sosna, borovice, nikoli od slova *kuning*, König (od něhož pochází starý název Kynšperka n. O. *Cuningberch*, srov. str. 137).

158 Gradl, ME I. 62 č. 176.

159 Str. 141 a d.

160 Gradl, ME I. 79 č. 221, 82 č. 229, 83 č. 231.

161 Tamže 87 č. 241; o jeho pohřeb vznikl spor mezi klášterem waldsaským a komendou Německých rytířů v Chebu, o jehož urovnání nás tato listina zpravuje; srov. k tomu Gradl, GE 95.

162 Gradl, ME I. 88 č. 243, GE 91, 95; zástavní suma byla 1000 hřiven stříbra chebské váhy.

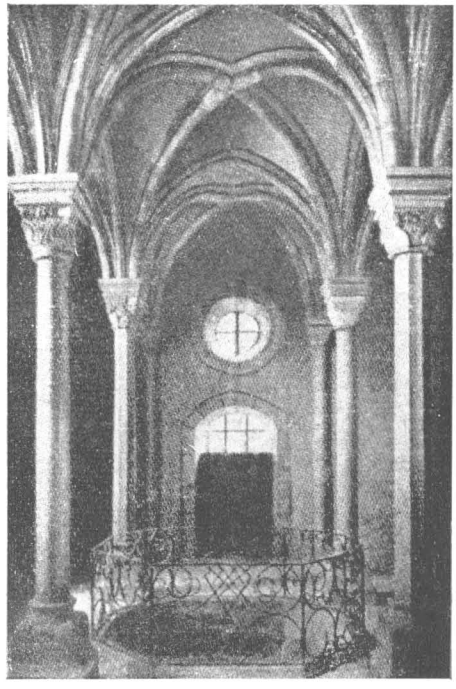

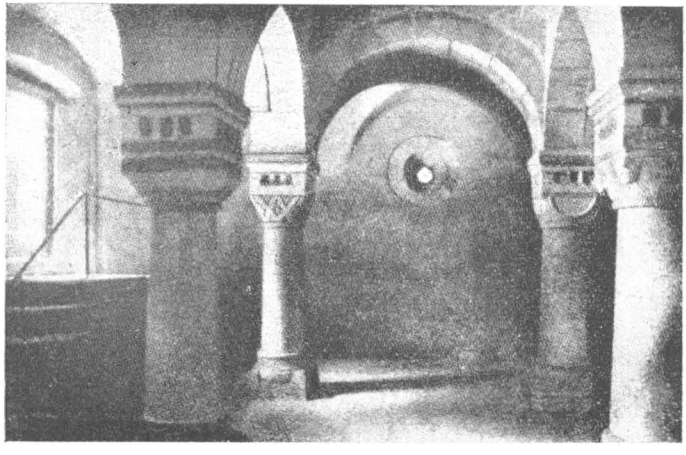

Obr. 49. Cheb. Dvojitá hradní kaple, postavená na slovanském pohřebišti. Horní a spodní část (Slavík, Cheb 30, podle Schürera).

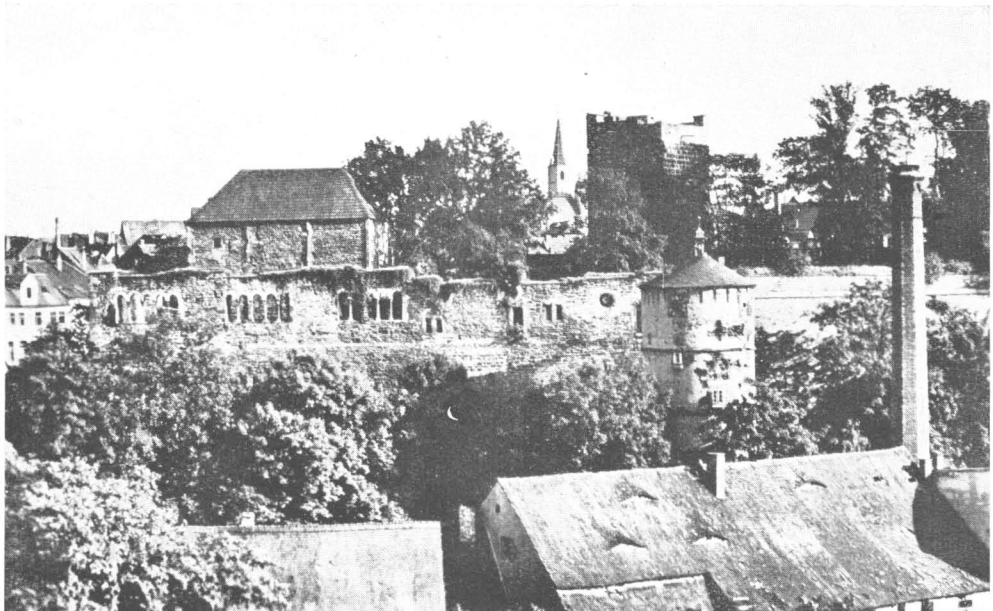

Obr. 50. Čelo chebského hradiště nad pravým břehem Ohře se zbytky štaufského hradu. Pohled od severozápadu (s místa, kde stával hrad krále Václava II).

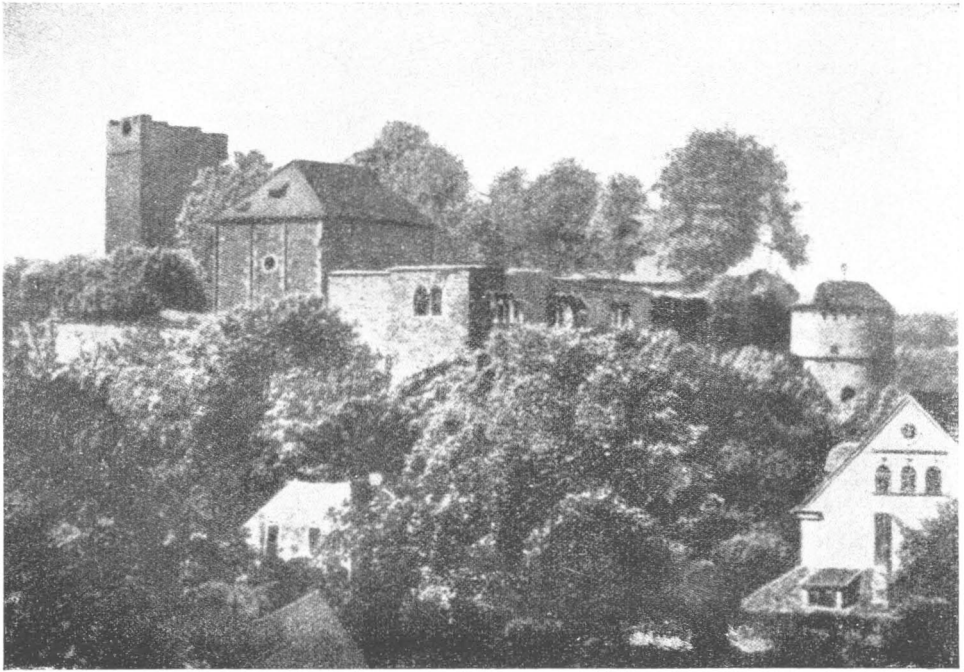

Obr. 51. Chebský hrad. Pohled od severovýchodu: Černá věž, dvojitá kaple, palác a Mlýnská věž.

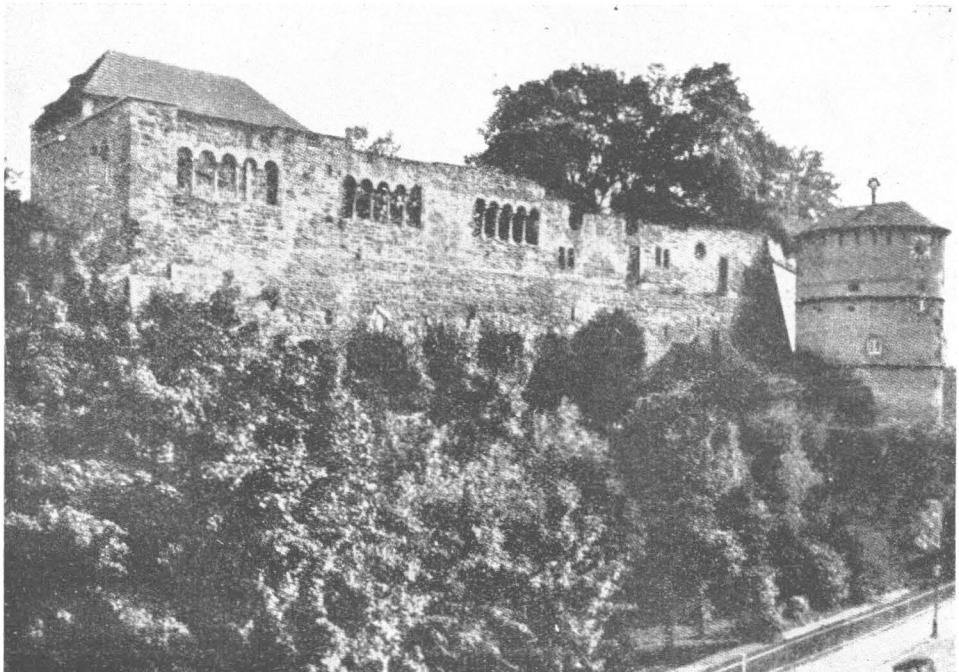

Obr. 52. Chebský hrad. Románské arkády paláce a Mlýnská věž (Slavík, Cheb 26).

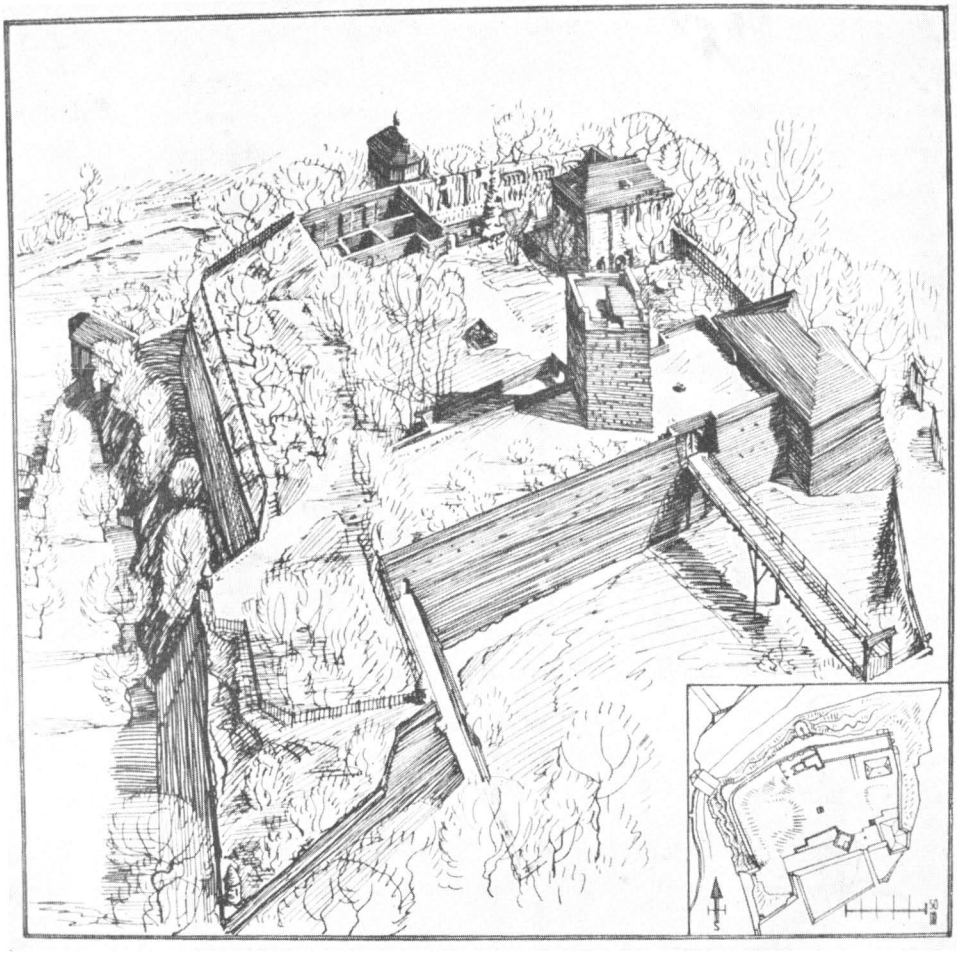

Obr. 33. Zbytky chebského hradu podle stavu z r. 1933 (Schürer, Kaiserpfalz 25 obr. 2).

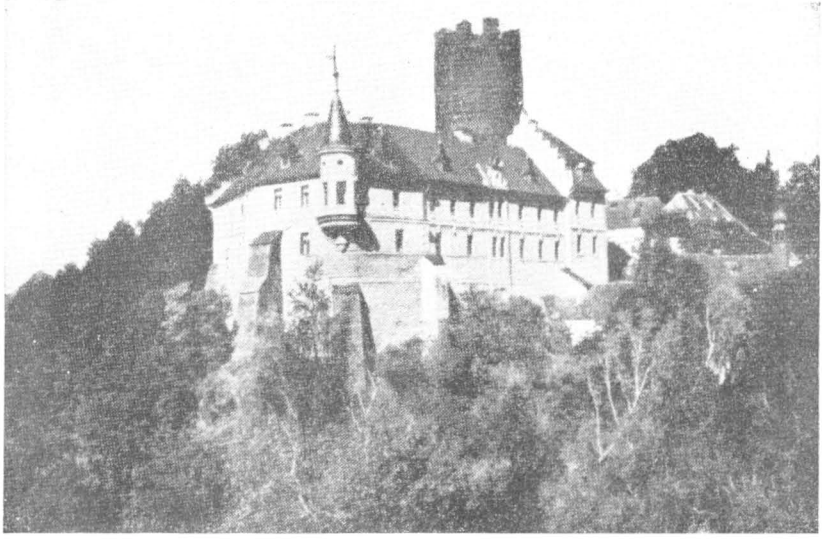

Obr. 34. Starý Hroznatov (Starý Kynšperk). Čelo ostrožny se zámkem; v pozadí Černá věž (Slavík. Cheb 37).

Obr. 55. Starý Hroznatov (Starý Kynšperk). Část ostrožny s hradem. Pohled od severu.

Obr. 56. Stráž. Čedičová stolová hora. Pohled od západu (foto Em. Šimek).

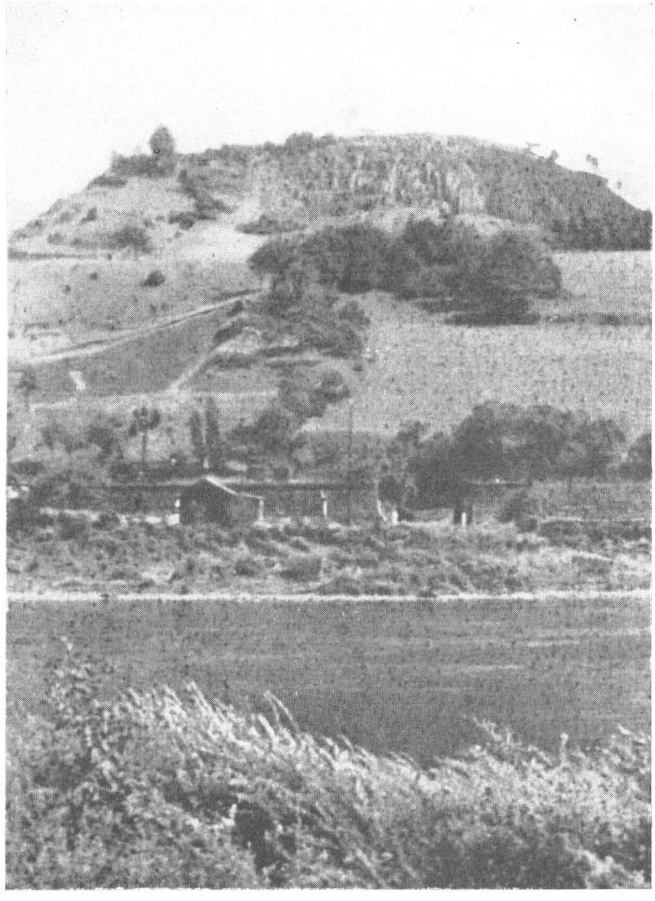

Obr. 57. Stráž. Čelo stolové hory s čedičovými lomy. Pohled od severozápadu: v popředí řeka Ohře (foto Em. Šimek).

Obr. 58. Dolní Lomany. Zlomek nádoby s vlnicí (asi $^1/_3$ skut. vel.: m. Cheb).

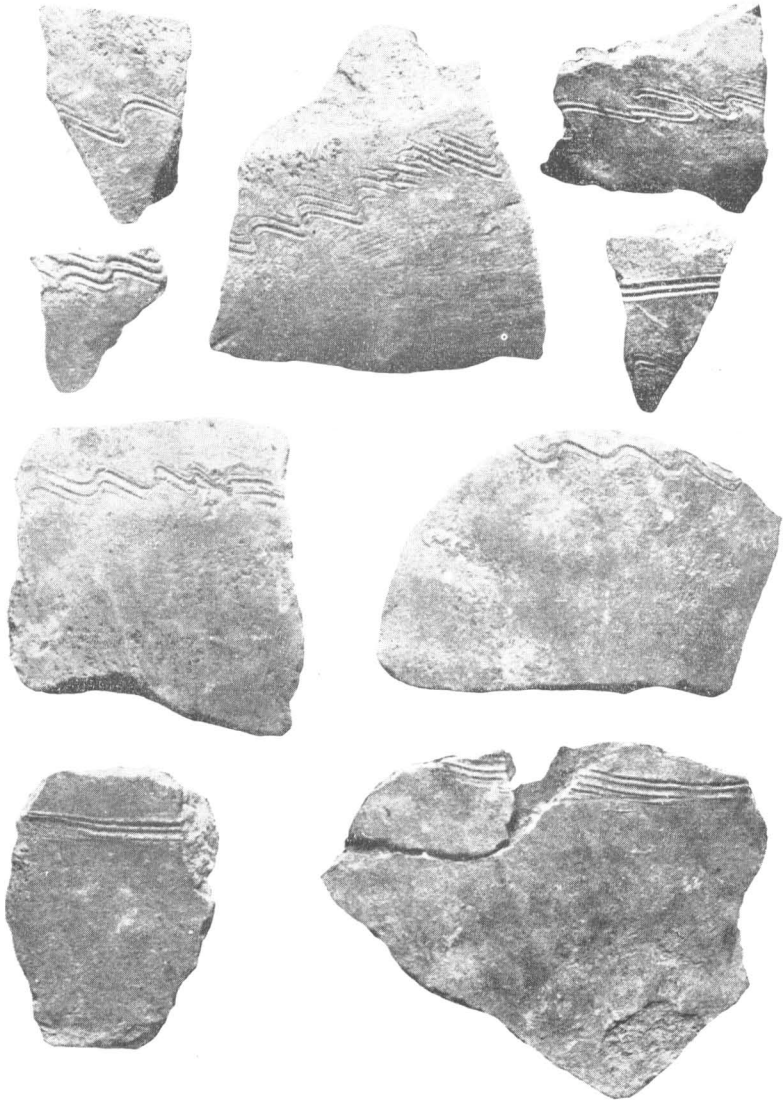

Obr. 59. Dolní Lomany. Střepy ze slovanského sídliště (asi ½ skut. vel.; m. Cheb).

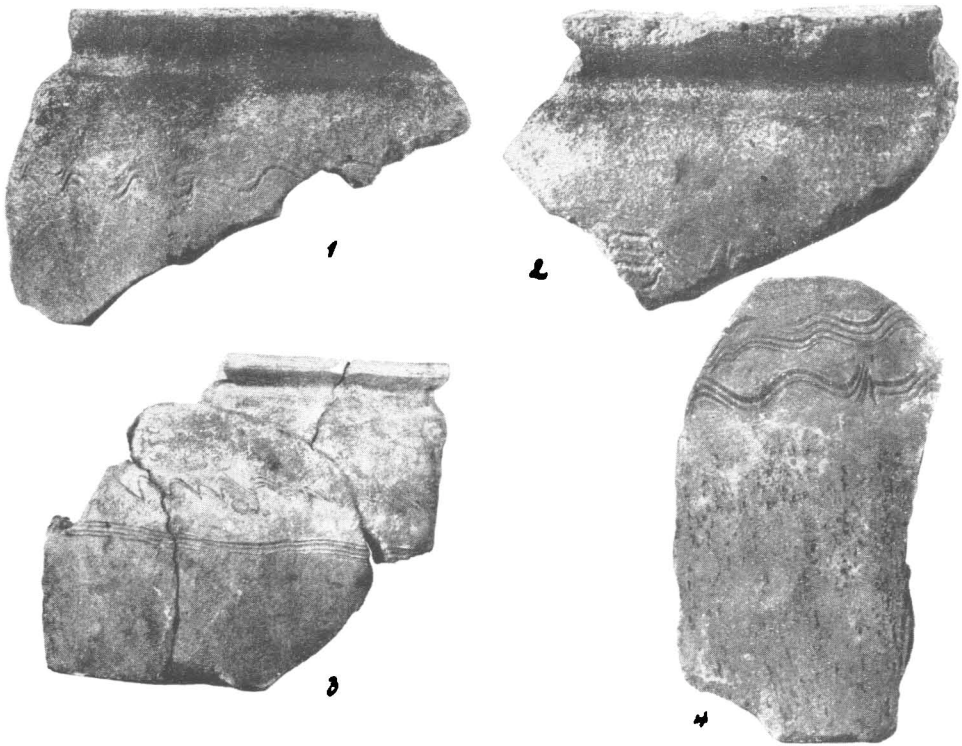

Obr. 60. Dolní Lomany. Střepy ze slovanského sídliště
(č. 1 asi 1/3, č. 2 asi 3/5, č. 3 asi 1/3, č. 4 asi 3/7 skut. vel.; m. Cheb).

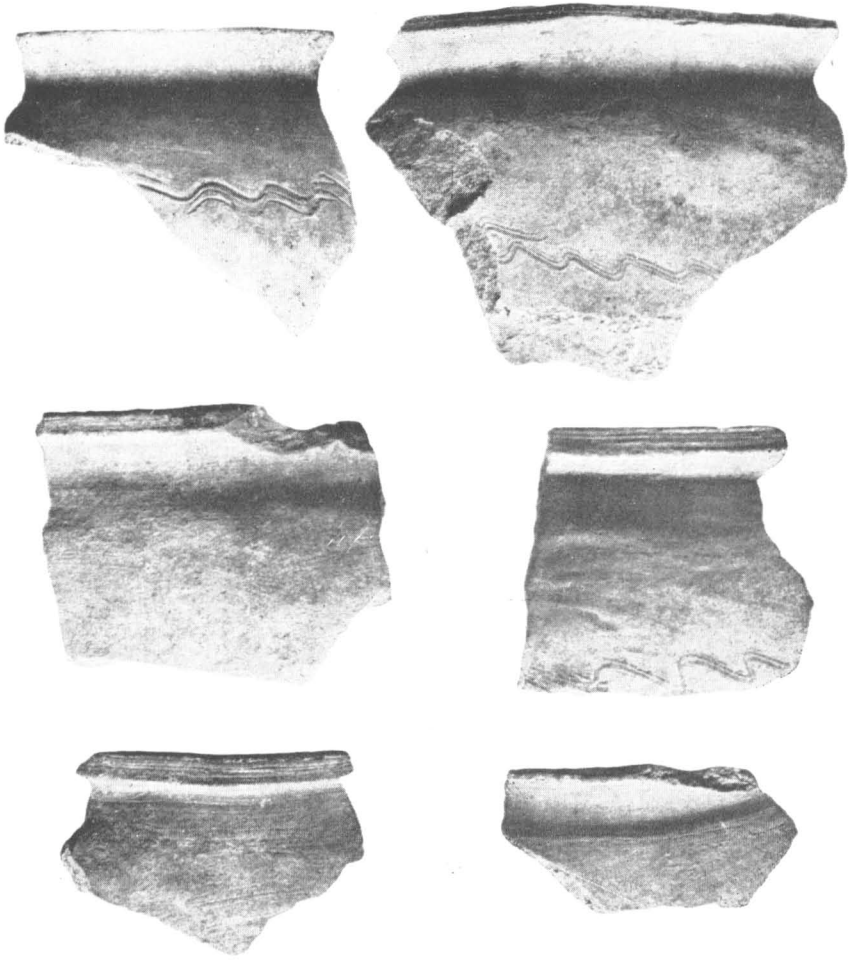

Obr. 61. Dolní Lomany. Střepy ze slovanského sídliště (4/5 sk. vel.; m. Cheb).

Obr. 62. Adolf Czernicki, objevitel staroslovanského pohřebiště v Horních Lomanech.

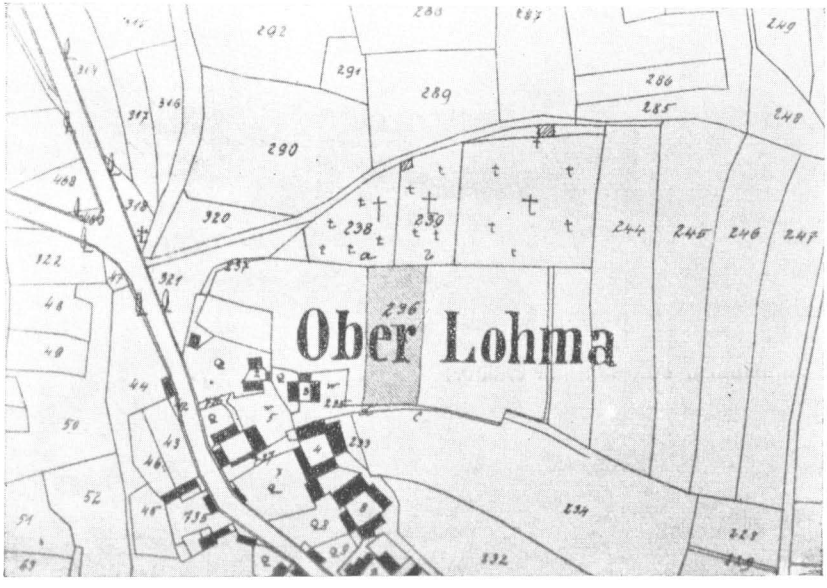

Obr. 63. Horní Lomany, slovanské pohřebiště na parc. č. 236. (A. John, U. Egerland XV. 10).

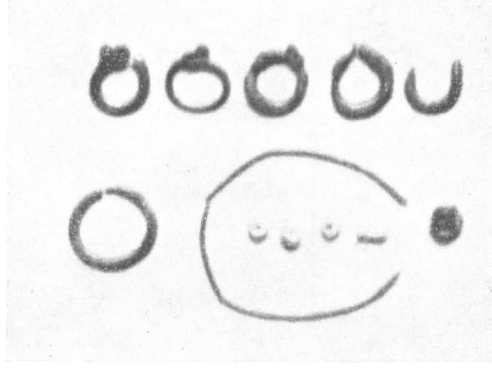

Obr. 64. Horní Lomany, Czernického nálezy na slovanském pohřebišti (m. Frant. Lázně, $^{4}/_{9}$ sk. vel.).

s Chebskem v moci českých králů za Přemysla II. a Václava II.)[163].

O samotné obci Kinšperku, přesněji o církevních desátcích a způsobu jejich vybírání v této obci se dovídáme z listin z 29. dubna 1310 *(Chiensperg)* a z 1. února 1320 *(Kinsperg)*[164].

Jméno (Starý) Hroznatov bylo obci dáno v poslední době podle českého šlechtice Hroznaty, zakladatele a štědrého podporovatele kláštera tepelského, který prý — podle pověsti zaznamenané v Actech kláštera waldsaského[165] — 14. července 1217 zahynul hladem ve věži kinšperského hradu. Tato pověst, jak přesvědčivě ukázal již Gradl, není věrohodná. V ‚Životě blahoslaveného Hroznaty', sepsaném v klášteře tepelském[166], není o Kinšperku ani zmínky, a spor, v němž Hroznata hájil zájmy kláštera tepelského, byl veden o území, jež roku 1196 nebo 1197 v okolí Kynž-vartu (nikoli Kinš-perka) až k Žandovu daroval tomuto klášteru biskup-vévoda Jindřich Břetislav, ale na které si činil nárok také Konrád z Hohenberka. Jindřich z Kinšperka, jehož viní pověst z umučení Hroznaty, neměl v sousedství Kynžvartu a Žandova vůbec nikde společných hranic s tepelským klášterem, a neměl tedy také důvodu k nepřátelství s klášterem a s jeho obhájcem Hroznatou. Ve sporu, který byl ukončen teprve roku 1242[167], nebyl Jindřich z Kinšperka zúčastněnou stranou, nýbrž přísedícím soudu a svědkem narovnání, k němuž toho roku 21. srpna došlo. Měl proto Gradl dojista pravdu, domníval-li se, že ten, kdo Hroznatu zajal a umučil hlady, nebyl Jindřich z Kinšperka, nýbrž Berthold z Hohenberka, majitel hradu Kynžvartu a Žandova, a že v pověsti, zaznamenané v Actech waldsaských, došlo nedopatřením k záměně jmen Kynž-vartu a Kinš-berka, při čemž druhá část této složeniny *-berg* snad vznikla záměnou

[163] Více o tom v. kap. V.

[164] Gradl, ME I. 216 č. 586 a 251 č. 283.

[165] Tamže 263 č. 721.

[166] J. Truhlář, FRB I (1873), 369 a d., zajetí a smrt Hroznatova 380 a d.

[167] Erben, RB I. 504 č. 1066, Gradl, ME I. 71 č. 197.

ze jména Hohen-berg. Brusch(ius) pak ještě dále zaměnil Kinš-berg s Königs-bergem, a tak mu zahynul Hroznata dokonce v Kynšperku nad Ohří[168].

Jiná domnělá hradiště a hradištní polohy.

Na mapách území, jež nás zde zaměstnává, i v literatuře najdeme řadu míst, jež jsou označována jako hradiště, keltské valy, švédské šance a pod. Prohlídkou všech těchto míst, pokud mně byla za dnešních velmi ztížených dopravních poměrů dostupná, jsem zjistil, že jde vesměs o památky z pozdního středověku, tvrze, hrady, nikoli o stará slovanská hradiště v pravém smyslu slova. To platí na př. (postupujeme-li od východu k západu) o t. zv. Burberku u Louky (dř. Permesgrünu) západně od Damic, o Hradišti při ústí Bystřice do Ohře severně od Velichova, o tvrzi (‚keltském valu') u Dalovic[169], o vodní tvrzi (domnělém hradišti Sedlci) u Přemilovic[170], o domnělém hradišti u Těšovic[171], o dvou tvrzích v Částkově[172] a o tvrzích v Nonnengrünu a Mühlgrünu.

Po tvrzi v Starém Sedle, o níž se zmiňuje Gnirs v popisu politického okresu loketského[173], jsem již nenašel žádných zbytků. A rovněž tak jsem marně pátral po hradišti, o němž se zmiňuje Gnirs, že prý je v úhlu při ústí Libavy do Ohře. Prošel jsem důkladně celý terén s obou stran nejdolejšího toku Libavy, ale po hradišti jsem nenašel ani stopy, a dokonce už ne po hradišti, jež by se podobalo hradišti u Tašovic (‚Starému

---

[168] Gradl, ME I. 263 pozn. k č. 721, GE 87.

[169] Str. 57 pozn. 27.

[170] Tamže a 59 pozn. 35.

[171] Gnirs, Karlsbad 150, Bergmann, Sudeta IV. 71.

[172] Bergmann, l. c. 72.

[173] Str. 124.

Lokti')[174]. Totéž platí také o domnělém hradišti v Libavském Údolí, o němž se Gnirs rovněž zmiňuje[175].

Pokud se týká valu v Königswerthu proti tvrzi těšovické, o němž se zmiňuje Bergmann[176], bylo mně nepřízní dopravních poměrů a povětrnosti (nedostatkem benzinu a vytrvalým deštěm) znemožněno jej prohlédnouti a rovněž tak i Starou Šanci (Alte Schantz), zaznamenanou na staré mapě z roku 1790 u Kynžvartu a zvanou dnes též Švédskou šancí[177] (není totéž jako Šance u Mariánských Lázní), takže mi nezbývá, než odložiti prohlídku těchto památek — stejně jako prohlídku památek v oblasti starého Chebska za bavorskými hranicemi, které nám jsou dnes vůbec nepřístupny[178] — do příznivějších let příštích.

Kromě památek na mapách a v literatuře zaznamenaných jsem prohlédl v celém horním Poohří množství poloh, které se

---

[174] Gnirs, Karlsbad 150.

[175] Tamže: ‚Ein zweiter Burgwall liegt im Liebautale selbst.' Snad tu psal Gnirs z doslechu o hradišti nad soutokem obou Libav (v. výše str. 112 a d.), to však není ani v osadě Libavském Údolí, ani v údolí Libavy.

[176] Bergmann, l. c. 72.

[177] A. Dietl, Eine alte Karte der Königswarter Herrschaft aus dem Jahre 1790, UE XXXIII (1929), 119, 121.

[178] Z bavorských lokalit bych se tu zmínil alespoň o domnělém slovanském hradišti na Velkém Waldsteinu ve Smrčinách, srov. L. Zapf, Ein Burgwall auf dem Waldstein im Fichtelgebirge, Beitr. z. Anthr. u. Urgesch. Bayerns VI (1885), 1 a d., tab. I—III, Turek, OP XIV. 417 a d., obr. 10, mapka obr. 19. Podle Zapfova popisu tu nešlo o skutečné slovanské hradiště („val", ve skutečnosti zeď ze žulových kvádrů, z části zřícená, obklopovala spolu se skalním masivem malou plochu o rozloze pouhých 50 × 17.5 m, což obojí už samo o sobě ukazuje, že nemohlo jít o skutečné hradiště), nýbrž o jakýsi horský skalní útulek v pozdní době hradištní, snad v XI. nebo XII. století, kam se slovanští obyvatelé ze sousední končiny uchylovali v době válečného nebezpečí nebo kde snad z téže příčiny i delší dobu žili. Později, když na skalním masivu byl postaven německý kamenný hrad, byla obehnána zdí i plošina při skalách pod hradem, jež dříve sloužila — spolu se skrýšemi ve skalách — za útočiště slovanskému obyvatelstvu, čímž vzniklo malé podhradí jako součást pozdněstředověkého hradu.

mi zdály ‚podezřelé', že na nich mohla být stará hradiště. Zmíním se tu alespoň o několika nejvýznačnějších.

Především jsou to dva vrchy s obou stran řeky Ohře nad soutěskou u Stráže (kap. IV č. 99), které, i když snad nebyly v staré době opevněny, určitě sloužily účelu, který naznačuje již samo jméno osady pod nimi. Nebyla-li to skutečná hradiště, sloužily tyto obě polohy určitě jako stražiště nad říční branou do starého sedličanského území.

Jednou z těchto poloh je čedičová stolová hora jižně od řeky (nad nádražím Korunní — Stráž, obr. 56, 57). Její horní rovná plocha (pole) hruškovitého tvaru, jejíž delší osa (od vjv. k zsz.) měří asi 230 m, kratší (blíže k čedičovému lomu v čele hory) asi 185 m, je tak přímo ideální hradištní polohou, že nejenom nepochybuji, že skutečně sloužila jako stražiště, nýbrž věřím, že také byla trvale osídlena. Dokladů tohoto osídlení jsem ovšem (v osetém poli) nenašel, ale to je úkolem místních kulturních pracovníků, aby se touto otázkou blíže zabývali. Zbytků valového opevnění jsem tam — kromě snad jediného úseku na východě (vsv.), odkud je horní plocha stolové hory snáze přístupná — také nezjistil, ale skalní stěny jsou na jihu, západě a severu z velké části tak strmé, že tam nějakého silnějšího opevnění ani nebylo potřebí. Jedinou vadou této polohy bylo, že na ní není vodních pramenů, ale to byla společná nevýhoda většiny hradišť a osad vysoko položených. Sestup k horskému potůčku byl ovšem poměrně snadný s dlouhé, úzké šíje, jež spojuje stolovou horu na východě (vjv.) s ostatním vyšším pohořím (Grasberg 827 m).

Stráň stolové hory na jižní straně, krytá řídkým jehličnatým lesem, skýtá svojí skalní scenerií velmi romantický pohled. Jehličnatý — smrkový — porost je i na východním (sv.) úbočí. Západní a severozápadní úbočí je silně porušeno a změněno kamenným lomem a haldami nasypaného odpadkového materiálu. Lom na čedič ohrožuje tuto historickou a přírodní památku tak nebezpečně, že by si zasloužila povšimnutí a ochrany úřadů, pověřených ochranou památek.

Hřbet na protější straně nad levým hřbetem Ohře je výběžek

(předhoří) masivu Himmelsteinu (633 m, zřícenina hradu). Jeho horní plocha není sice tak ideální rovinou jako horní plocha protější stolové hory, ale přesto byl také velmi dobrým stražištěm. Je tak ohrazen a rozčleněn mezemi a terasami, že je možné, že i tu bylo kdysi hrazené sídliště. Úrodná lávová prst na něm ovšem lákala pozdější kolonisty k využití každého čtverečního metru půdy a k jejímu ochrannému rozčlenění terasami, že je těžko rozlišiti, co je stará mez (val) a co novější terasa.

Jiná poloha, která svým rázem budí pozornost, je kota 462 severně od Borku a jihozápadně od Louky (dř. Permesgrünu). Je to návrší, sevřené dvěma potoky, z nichž větší přitéká od Vykmanova a za silnicí ze Stráže do Karlových Varů teče pod západní (jz.) strání naší výšiny jihovýchodním směrem do Borku, menší přitéká od Louky (Permesgrünu), teče podle severního svahu výšiny a ústí pod jejím čelem do většího potoka. Trojúhelníkovitá ostrožna mezi oběma potoky je tak obklíčena terasami a mezemi, které ji zároveň také oddělují od ostatního hřbetu, šířícího se směrem k východu, že nápadně připomíná staré hradiště s rozrušenými valy.

Také tu budou mít místní pracovníci vděčnou úlohu všímati si až do příštího systematického výzkumu této polohy a sbírati střepový a jiný nálezový materiál na oraništích, který by pomohl řešit otázku, byla-li na tomto návrší stará osada. Její poloha by souhlasila přibližně asi s polohou zaniklé historické osady Těchomyšle (kap. IV č. 113).

Další velmi zajímavá poloha s našeho stanoviska je rozsáhlá mírně zaoblená pláň u Staré Vsi nedaleko osady Svatoboru (kap. IV č. 103 a 129) jižně od Radošova, starého Radovanova brodu, a východně od Karlových Varů. Pláň je se tří stran ohraničena svahy a je členěna terasami a mezemi. Při svém velkém rozsahu mohla být již i předhistorickým hradištěm lidu popelnicových polí nebo později hradištěm keltským.

Totéž platí také o rozsáhlém mírně zaobleném návrší nad Rolavou západně od Sedlce (u Staré Role, oddělené od návrší hlubokým údolím Rolavy). Návrší je na způsob starého hra-

diště kolkolem uzavřeno mezemi a terasami, které mohou být posledními zbytky po valech, o nichž se tu ještě roku 1878 zmiňoval Fr. Bernau[179].

A totéž platí také o rozsáhlém mírně zaobleném terénu Lomnického vrchu nad Lomnicí a Týnem (△ 489 m) severně od Svatavy (u Sokolova). Na západní a jižní straně jej obtéká potok Lomnice[180]. Vrch se stává ještě zajímavější svou polohou u obou historických osad Lomnice (kap. IV č. 51) a Týna. Jméno *Týn* pochází obecně od starého keltského *dunum*, což znamená výšinné hrazené město. Toto označení by se velmi dobře hodilo na Lomnický vrch, oddělený od Týna jenom hluboko zaříznutým korytem potoka. Poloha samotné dnešní osady Týna neukazuje na nijaký zvlášť velký historický význam. Je také historicky doložena až z r. 1408, tedy z doby značně pozdní[181].

Byl-li Chlum (kap. IV č. 30), pozdější (a dnešní) poutní místo Chlum Sv. Maří, stará slovanská osada na táhlém hřbetu (497 m) severně od Ohře, také kdysi hradištěm, nelze dnes říci. Plocha, jež snad kdysi mohla býti hrazenou osadou, je dnes plně zastavěna a jakákoli stopa starých valů, jestliže tu snad byly, velkými stavebními změnami, jež Chlum jako poutní místo prodělal, zcela setřena. Poloha osady, třeba na hřbetu a z daleka viditelná, nějakou zvlášť význačně hradištní polohou není. Totéž platí o Drsném Chlumu, který je pokračováním hřbetu vlastního Chlumu a na němž byla rovněž (dnes zaniklá) osada[182].

Zbývá mi zmíniti se ještě několika slovy o Podhradu a Všeboři (na Odravě jihovýchodně od Chebu).

Jméno *Podhrad* (kap. IV č. 70: Podagrat, Podgrad > Pograt), u něhož jsem předpokládal, že musí jako původně obecný název ‚podhradí' nutně ukazovati na nějaký výše po-

---

[179] Str. 89.

[180] Str. 40.

[181] R. Fischer, ON Falk. 42, soudí, že ‚Týn byl jistě již v slovanské době hradištěm (Verteidigungsplatz)'.

[182] Fischer, ON Falk. 37.

ložený staroslovanský ‚grad', hradiště nad dnešní osadou, mne zklamalo. Podrobná prohlídka zvýšeného terénu na západní a severozápadní straně od dnešní osady a zámku Podhradu dopadla negativně. Nejen, že tam není ani stopy po hradišti, ale ani sám terén není toho rázu, že by ukazoval na staroslovanské hradiště[183]. Na místě dnešního zámečku byla kdysi zřejmě vodní tvrz, jak ukazují ještě dnes nepatrné zbytky okrouhlého valu. Příkop tvrze byl napájen vodou přímo z Odravy.

Neveliké hradiště mohlo snad být na ostrožní poloze nad Odravou ve Všeboři východně od Podhradu (kap. IV č. 140). Ostrožna se od Odravy šíří trojúhelníkovitě k severu a je se tří stran obklopena širokým, ještě dnes močálovitým údolím Odravy. Bylo-li tu kdysi hradiště (zbytky valů zachovány nejsou), mohlo snad zaujímati plochu od čela ostrožny nade mlýnem až asi po zářez polní cesty, jdoucí ze vsi na severozápad (směrem k Chebu), a ke křížku na hřbetě ostrožny. Rozhodnutí této otázky musí být ponecháno příštímu systematickému výzkumu[184].

---

[183] Srov. k tomu již také Gradl, ME I. 139 pozn. k č. 378.

[184] Pro dnešní politické poměry musí být budoucímu systematickému výzkumu ponecháno také řešení otázky, jak tomu bylo se slovanskými hradišti na někdejším území českých Sedličanů v dnešních Bavořích. Reinecke, Bayer. Vorg.-Freund VII (1927/28), 20, tvrdí, že na bavorském území slovanských hradišť vůbec nebylo, a co za ně dříve bylo považováno, že jsou vesměs opevnění mladšího rázu. Přece však bude potřebí, aby toto stanovisko bylo v budoucnosti znovu přezkoumáno, především systematickým studiem celého někdejšího pohraničního terénu v oblasti Smrčin i jižněji až po Český Les.

Jiná (nehrazená) sídliště a pohřebiště.

Příští systematický výzkum musí být věnován všem prokázaně starým slovanským osadám a jejich okolí. Počet těchto osad je již dnes značný (srovn. kap. IV). Budou-li si místní kulturní pracovníci a zejména učitelstvo bedlivě všímati nálezů v těchto obcích i v jejich okolí (do okolí mohou být podnikány se žactvem vycházky, spojené se sbíráním střepů na polích na jaře před zasetím a na podzim po zorání polí[1]), vzroste jistě brzy počet osad, jejichž staroslovanský původ bude doložen také archeologickými nálezy.

Kromě těch, o nichž jsem se již zmínil, jsou archeologické nálezy z doby staroslovanského osídlení zachovány ještě z těchto nalezišť:

Dolní Lomany, sídliště.

V třicátých letech tohoto století (asi 1933) nalezl zahradník Fischer v Dolních Lomanech (dnes předměstí Frant. Lázní na severní straně města) na své zahradě střepy z doby hradištní, jež jsou nepochybným dokladem velkého stáří slovanské osady Lomanů (kap. IV č. 50). Výzkum naleziště nebyl tehdy podle sdělení R. Hiersche možný, protože se zahradník Fischer obával poškození kultur a znehodnocení svého pozemku.

---

[1] Prosím, aby bylo sbíráno v okolí těchto osad i v osadách samotných vše, co má jen poněkud starožitný ráz (střepy, sklo, kamenné a kostěné nástroje a pod.), a aby nálezy byly zasílány k určení ústavu pro prehistorii a protohistorii při Masarykově universitě v Brně, Grohova 7. Ústav rád každému sdělí, s jakým zdarem se potkalo jeho sbírání. Největší část střepů bude ovšem mladšího původu, ale neumdlévající vytrvalost ve sbírání jistě přinese i mnohý doklad starého osídlení slovanského nebo ještě staršího.

Ze střepů, uložených v archivu města Chebu, je nejstaršího rázu a proto také nejdůležitější zlomek nádoby, reprodukovaný na obr. 58. Je to část velké sudovité, ručně (bez hrnčířského kruhu) uhnětené zásobnice, vyrobené z hrubé zrnité hlíny se šupinkami slídy. Stěna slabě pálené nádoby je 11—15 mm silná. Hrdlo nádoby mělo při okraji podle zachovaného segmentu průměr asi 31 cm. Výška zachovaného kusu nádoby měří 19.3 cm. Celkovou původní výši nádoby nelze ani přibližně zjistit. Mohla činit půl metru i více, ale mohla být ovšem také nižší. Původní barva nádoby byla na povrchu žlutohnědá. Pod mírně zataženým hrdlem velmi starého tvaru je ornamentální pás z dvojí velmi primitivně a nepravidelně ryté a lomené vlnice, široký 5—6 cm. Horní vlnice je dvojitá, dolní jednoduchá.

Zachovaný zlomek nádoby je zajímavý i tím, že se na něm zachovaly stopy po tavení nebo rozpouštění (škvaření) jakési mastné nebo smolnaté látky, jež z nádoby překypěla a uchovala se v přiškvařených zbytcích jak na vnitřní straně nádoby pod okrajem v pruhu širokém 5—6 cm, tak zejména také zevně na okraji a na hrdle nádoby v tlustém černém, porésním příškvarku o tloušťce až asi 8 mm, jímž je část okraje a hrdla nádoby zesílena a zdeformována (obr. 58 vpravo). Příškvarek ukazuje, že šlo o hustou masu, jež při překypění ulpěla zevně na hrdle nádoby a neroztekla se. Působením tuku při tavení rozpouštěné hmoty na otevřeném ohni se zabarvila část zevní stěny a celá vnitřní stěna nádoby do černa.

Přesné zjištění, jaká to byla látka, jejíž zbytky a stopy se nám na nádobě zachovaly, není podle úsudku povolaných odborníků-chemiků dnes již možné. Mohlo jíti o nějakou smolnou látku, promíšenou zeminou (pískem), ale také by tu mohlo jíti o zuhelnatělé zbytky nějakého mastného jídla[2].

---

[2] Podle ústního sdělení profesora brněnské techniky ing. Dr. O. Kallaunera. O methodách chemického zkoušení zbytků pokrmů a pod. na stěnách starých nádob v. stať berlínského profesora Dr. J. Grüsse, Untersuchungen über die frühgeschichtlichen Funde von Premlowitz — Zettlitz, Karlsbader hist. Jahrbuch 1939, str. 129 a d.

Tvar, výroba i výzdoba zachovaného zlomku svědčí nesporně o velmi starém původu nádoby, a to z konce IV. nebo ze začátku V. století n. l. Ráz nádoby, zpracování materiálu i její výzdoba nese všecky znaky primitivní industrie slovanské[3]. Je tedy zachovaný zlomek její zároveň také nejstarším dokladem slovanského osídlení Chebska. Má pro nás neocenitelný význam proto, že se jím nejenom potvrzuje *terminus ante quem,* který nám pro příchod českých Sedličanů do horního Poohří poskytuje historie polabských Srbů[4], nýbrž že se jím tento termín ještě okrouhle o jedno až půl druhého století předstihuje. A zároveň je tento kus nádoby také nejstarším archeologickým dokladem toho, že Dinklagova theorie o pozdním příchodu Slovanů (v druhé polovici X. století) a o větším stáří německého osídlení Chebska (v VIII. století)[5] není správná. Tuto theorii vyvrací ovšem nejenom nález z Dolních Loman (srovn. také, co bude o domnělých archeologických dokladech Dinklagových a Franzových ještě pověděno níže[6]), nýbrž i sám *terminus ante quem,* vyplývající pro přistěhování českých Slovanů do těchto končin z historie srbské.

Ostatní zachované zlomky nádob ze sídliště u Dolních Loman pocházejí ze starší i mladší doby hradištní (obr. 59—61). Jsou vyrobeny z části ještě v ruce, z části již na hrnčířském kruhu. Nejmladšího původu jsou šedohnědé až černavé střepy s profilovaným okrajem hrdla, reprodukované na obr. 61 (jsou vesměs vyrobeny na hrnčířském kruhu, mají tvrdý povrch, ale černý lom, jsou tedy ještě nedokonale vypáleny; jejich povrchové zpracování projevuje již podle mého názoru vliv německého hrnčířství). Téměř všecky zachované střepy jsou zdobeny vlnicovými pásky, některé též horizontálními pásky rýh. Na zlomku nádoby obr. 60 č. 3 je pásek rýh

[3] Téhož názoru je také R. Turek, OP XIV. 426 a d. (datuje nádobu do V. století nebo nejpozději do prvých dob století VI., tamže 427).

[4] Str. 46 a d.

[5] Str. 65.

[6] Srov. také již str. 170 a d.

mírně zvlněn a vlnicový pásek nad ním (s dvojitou až mnohonásobnou vlnicí) je zběžně a nepravidelně, ale značně ostře vryt do povrchu nádoby. Také tento střep nádoby původně světlehnědé (šedohnědé) je na okraji, zevně pod hrdlem a na celé vnitřní ploše černavě zbarven, zřejmě opět působením tuku z látek (jídel), jež byly v hrnci na otevřeném ohni rozpouštěny nebo vařeny. Horní levý okraj nádoby je — patrně žárem ohně — zdeformován. Týž zjev — deformaci ohněm a černé tukové skvrny, tyto častěji — lze pozorovati i na jiných střepech. K střepu obr. 60 č. 2 třeba poznamenati, že ornament v dolním rohu vlevo není gotické písmo, jak by se na první pohled zdálo, nýbrž jenom zdeformovaný nepravidelný vlnicový ornament. Většina zachovaných střepů má dobře vyhlazený povrch a tvrdý vzhled, ale černý lom ukazuje u nich vesměs ještě na slabší způsob pálení na otevřeném ohni[7].

Horní Lomany, kostrové pohřebiště.

Roku 1879 objevil lékárník Adolf Czernicki, balneolog Frant. Lázní (obr. 62), u Horních Loman na polní parcele č. kat. 236 těsně u dnešního hřbitova (jižně od něho, obr. 63) slovanské pohřebiště z doby hradištní[8]. Prokopal na něm do roku 1881 27 hrobů, nedostal se však pro přílišnou zaměstnanost k publikaci svých nálezů.

Podle tří dopisů, jež uveřejnil tehdejší správce chebského musea Alois John[9], a to dvou dopisů samotného Czernického z 8. a 10. února 1901 a dopisu starosty města Frant. Lázní

---

[7] O nálezech z Dolních Loman v. též Turek, OP XIV. 419 a d., 426 a d.

[8] Str. 56, A. John, UE XV. 10 a d., Wilhelm, tamže 104, M. Müller, Die Slavengräber bei Oberlohma u. die Slaven im Egerlande, Egerer Jahrbuch LIII (Cheb 1923), 57 a d., Reinecke, Bayer, Vorg.-Freund VII. 36, Franz, Rechův sborník 78, Dinklage, Südost-F. V. 180 a d., tab. V č. 16, 19, 20.

[9] John, l. c. 10 a d., srov. též Müller, l. c. 57 a d.

G. Wiedermanna z 9. srpna 1908, bylo pohřebiště objeveno při kopání písku pro stavbu t. zv. císařské lázně ve Františkových Lázních. Hroby byly asi 80—90 cm pod ornicí a do hloubky se zužovaly. Kostry, jichž viděl Wiedermann 25 až 30, byly vesměs uloženy nohama k východu, tedy obdobně, jako na pohřebišti chebském. Také na tomto pohřebišti byly pozorovány v hrobech drobné kousky dřevěného uhlí. Wiedermann, který jednoho roku také sám na pohřebišti kopal, nalezl uhlíky v několika hrobech přímo pod hlavou nebožtíků. Kolem hlav nebožtíků byly podle jeho pozorování položeny oblásky asi jako pěst veliké. Wiedermann si při vykopávkách povšiml, že všecky vykopané lebky měly dobře zachovaný chrup bez mezer a zubních kazů. V hrobech byly esovité záušnice a u jedné kostry nalezl Wiedermann různě zbarvené a provrtané skleněné perle. V jednom hrobě byly podle Wiedermanna zbytky zrezavělého železného meče. Czernicki mluví o tom, že v jedné jámě, naplněné popelem a uhlíky, nalezl ‚rzí až na malý kousek kovu rozežraný železný nástroj v podobě nože'. V některých hrobech byly podle Wiedermanna zlomky nádob.

Pokud se týká keramiky, je ve zprávách jakýsi nesoulad. Czernicki o ní mluví ve dvou odstavcích po sobě. V druhém mluví o ‚množství střepů, podobných těm, jež byly nalezeny v prameni v Soosu, spolu s velkým množstvím zvířecích kostí'. Poznámky Czernického připouštějí domněnku, že slovanský hřbitov mohl být náhodou založen na místě staré osady lidu popelnicových polí mladší doby bronzové (viz zmínku o střepech v Soosu, kde šlo podle sdělení R. Hiersche o nálezy z doby bronzové).

Nálezy na pohřebišti byly, jak lze souditi z druhého dopisu Czernického, především značně bohaté na šperky. Bohužel se však Czernickému již před rokem 1901 z velké části roztratily, jednak jeho vlastní štědrostí (píše, že měl takové bohatství esovitých kroužků, že jimi mohl obdarovat řadu Chebanek[10]), jed-

[10] Srov. o tom také Müller, Eg. Jahrb. LIII. 57.

nak tím, že se mu z Vídně nevrátila kolekce, kterou v roce 1885/86 poslal profesoru Hochstättrovi do dvorního musea k posudku, a že se mu i jinak mnohé ztratilo při půjčování k srovnávacím studiím a krádežemi (Czernicki jim říká ‚kleptomanische Anwandlungen') sběratelů. A tak mu v roce 1901 zbývalo již jen několik málo ukázek[11].

Malá část nálezů Czernického se uchovala v městském museu ve Františkových Lázních (obr. 64). Je to především pět malých záušniček o zevním průměru asi 17—20 mm, z nichž dvě (č. 1, 2) jsou stříbrné, plné, tři (č. 3—5) stříbrné duté s bronzovým drátem uvnitř, dále bronzový hraněný kroužek o zevním průměru 26 mm (č. 6) a tři zlomky většího kruhu (záušnice?) ze stříbrného drátu, který měl podle Dinklaga 70 mm v průměru (č. 7)[12]. Kromě těchto sedmi kovových šperků se zachovaly čtyři malé skleněné perle, a to jedna černá se čtyřmi očky (bílé bělmo modrého terče) a tři bílé perličky, a konečně malá trubička z bílého skla[13].

Esovitými kroužky je alespoň část lomanského pohřebiště, prokopaná Czernickým a Wiedermannem, datována do druhé polovice X. nebo do XI. století.

Hornolomanský hřbitov je vedle chebského druhý velký staroslovanský hřbitov v chebské kotlině. Podle výslovného zjištění jeho objevitele Czernického byla jenom část pohřebiště prokopána. Czernicki zjistil jeho pokračování i na opačné — severní — straně dnešního hřbitova (který je zároveň hřbitovem Frant. Lázní) směrem k Žirovicům, kde Czernicki nalezl na poli také esovitou záušnici[14]. To znamená, že někdejší lomanský hřbitov slovanský byl mnohem rozsáhlejší než hřbitov dnešní, který je přímým jeho pokračovatelem.

---

[11] UE XV. 10 a d.

[12] Dinklage, Südost-F. V. 180, tab. V č. 16 (podle Dinklagova vyobrazení je dnes čtvrtý zlomek kruhu s náběhem k esovitému zakončení ztracen).

[13] O nálezech z Horních Loman v. též Slavík, Slované na Ch. 46 a d., Turek, OP XIV. 420 a d.

[14] UE XV. 10, konec druhého dopisu.

Máme tedy v starých slovanských Lomanech doloženu nejen kontinuitu osídlení od doby okrouhle jednoho a půl tisíciletí, nýbrž také kontinuitu pohřbívání na témž hřbitově po celé jedno tisíciletí. Tato kontinuita v užívání téhož hřbitova je zároveň také důkazem, že Slované pochovaní na starém lomanském hřbitově byli již křesťany[15].

Třebeň, kostrové pohřebiště.

Zajímavý a jinak velmi řídký zjev, že se na témž pohřebišti udržela kontinuita pohřbívání od doby jednoho tisíciletí, který jsme zjistili u Horních Loman, máme nálezy doložen také v nedaleké Třebni (východně od Loman, severovýchodně od Frant. Lázní).

Na slovanské pohřebiště přišli dělníci při stavbě márnice na dnešním třebeňském hřbitově v r. 1930/31. Lebky, na něž přišli, bohužel pohodili. Prof. J. Hiersche a jeho syn R. Hiersche, zvěděvše o nálezu, zachránili z něho, co ještě bylo lze. Později odvezli předměty v Třebni získané s celou svou sbírkou do Žirovic. V roce 1946 byla tato sbírka Dr. M. Mladějovskou a dřívějším archivářem Dr. H. Sturmem dopravena do městského archivu v Chebu, kde je nyní uložena. Staré třebeňské pohřebiště zatím ještě odborně zkoumáno nebylo.

Třebeňské nálezy vyvolaly v německé literatuře hlavně v době třetí říše silný ohlas, protože po nálezech v Lomanech a na chebském hradě znovu otřásly theorií o německé minulosti Chebska, dříve tak zdánlivě pevnou. Byli to zase hlavně Dinklage a Franz, kteří se snažili prohlásit také tyto nové nálezy za německé nebo alespoň za nejisté[16]. Jejich pokusy byly ovšem marné. Nálezy, především hliněná nádobka a 19 malých esovitých záušnic, dokládají spolu se starým slovanským jmé-

---

[15] Srov. k tomu str. 168.

[16] V. práce cit. na str. 60 a d. pozn. 41.

nem osady (v. níže kap. IV č. 124) nesporně slovanský původ mrtvých, uložených na třebeňském pohřebišti.

Nádobka (obr. 65 a, b), v hoření části a na boku silně poškozená, je ze slabé pálené hlíny, zrnité a silně promíšené drobnými šupinkami slídy. Barva nádobky je žlutohnědá až šedohnědá. Pod hrdlem je nádobka zdobena šikmo přesekávaným žebérkem. Hrdlo má tvar u nádob z doby hradištní poněkud neobvyklý. Je silně zataženo a má zaoblený, silně rozevřený okraj. Rozměry nádobky jsou: výška 9.8 cm, průměr pod hrdlem (v žebérku) 13.8 cm (okraj hrdla měl průměr ještě o něco větší), průměr dna 8.8 cm. Na dně nádobky jsou patrny otisky dvojí nerovné podložky, které se navzájem kříží a dostaly tím podobu, upomínající poněkud na hrnčířské značky nebo na jakési tahy gotického písma (obr. 65b). Jde však jen a jen o otisky nerovných podložek do měkké ještě hlíny nádobky.

Dinklage se vyslovil, že třebeňská nádobka podle svého nízkého tvaru pochází z oblasti s bavorskou hrnčířskou tradicí[17], ale kromě analogií, které cituje sám Dinklage[18], uvádí Franz také archeologické doklady z jižních Čech a z Lužice, tedy z území, kde o bavorském vlivu nelze mluviti[19]. S Franzem je možno souhlasit v tom, že tvar hrdla nádoby ukazuje na napodobení cizího vzoru. Jinak i sám Franz uznává, že nádobu třebeňskou vyráběl slovanský hrnčíř[20].

Kromě nádobky se uchovalo z třebeňského pohřebiště 21 kovových šperků: 19 malých esovitých záušnic, jeden velký esovitý kroužek a jeden plochý prstýnek, a dva velké skleněné korále s očky (obr. 66, 67).

Malé záušnice mají zevní průměr (nehledíme-li k deformacím) asi 13—16 mm. Jsou pokryty černavou nebo zelenou

---

[17] Dinklage, Südost-F. V. 183.

[18] Tamže.

[19] Franz, UE XLV. 70; k tomu srov. Franz, Beiträge zur Vor- u. Frühgeschichte Böhmens (Praha 1935), tab. 26 č. 37, H. A. Knorr, Die slawische Keramik zwischen Elbe und Oder (Mannus-B. č. 58, Lipsko 1937), tab. 3 d.

[20] Franz, UE XLV. 70.

patinou, podle níž lze souditi, že záušnice jsou buď čistě stříbrné nebo ze stříbra s příměsí mědi[21]. Velký esovitý kroužek je stříbrný a má zevní průměr 37 × 34 mm. Jeho jeden konec je esovitě ukončen, kdežto druhý je zahnut v háček a je zapjat do esovité kličky druhého konce. Ze stříbra je také plochý prstýnek bez esovité ozdoby (obr. 56, v poslední řadě č. 2). Má průměr 18 × 20 mm a je vyroben z roztepaného, 5.5 mm širokého a ke koncům se zúžujícího stříbrného plíšku[22].

Malé esovité záušnice náleží asi do druhé poloviny X. nebo do XI. století. U ostatních třebeňských nálezů není již té jistoty v datování, především proto, že nebyly odborně vykopány, takže nevíme, které předměty byly uloženy pohromadě v jednom hrobě. Nádobka může pocházeti z téže doby jako záušnice, může však býti také starší. Její zvláštní tvar nepřipouští zatím určitějšího datování[23]. Jinak je důležité, že i Dinklage uznává slovanský původ třebeňských nálezů[24] (i když při tom soudí, že tito Slované byli jako Slované chebští a lomanští v X. století zavoláni k vykonávání služebných prací, ‚zum Siedlungsausbau', Němci v Chebsku usedlými). S tím ovšem zase není spokojen Franz a soudí, že rozdíl ve výskytu malých esovitých záušnic v Bavořích a v Chebsku (v Bavořích, jak konstatuje Dinklage, se v té době a v tom tvaru vůbec nevyskytují) by bylo možno vysvětliti tak, že Němci na Chebsku si místy udrželi větší odolnost proti církevnímu tlaku[25] než v Bavořích. Ale tu se Franz dopouští logické chyby: nevyskytují-li se malé záušnice X.—XI. století v zemích osídlených Němci, naproti tomu však na Chebsku a

---

[21] Podle Franze, tamže 69, zkoušel kov záušnic chebský odborník, který zjistil, že jsou z dobrého stříbra.

[22] O nálezech z Třebně v. též Turek, OP XIV. 423 a d., 432 a d.

[23] Dinklage, l. c. 183, ji datuje do doby kolem r. 1000 podle dvou lužických nádob s mincemi, publikovaných Knorrem, l. c. 14 a d., 19.

[24] Dinklage, l. c. 182; podobně soudil ještě v r. 1939 také Franz, Rechův sborník 79.

[25] Franz, UE XLV. 71.

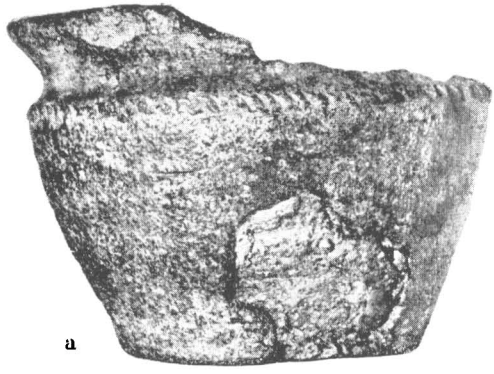

a

b

Obr. 65. Nádobka z Třebně (*a* něco méně než ½, *b* ½ sk. vel.; m. Cheb).

Obr. 66. Záušnice ze slovanského kostrového pohřebiště v Třebni (přibl. skut. vel.; m. Cheb).

Obr. 67. Skleněné korále s očky ze slovanského pohřebiště v Třebni (přibl. skut. vel.; m. Cheb).

Obr. 68. Nádobka ze Střížova (²/₉ skut. vel.; m. Frant. Lázně).

a

b

Obr. 69. Nádobka z Jindřichova (*a* $^1/_3$, *b* $^4/_9$ skut. vel.; m. Cheb).

Obr. 70. Jindřichov, železný meč (skoro $^1/_6$ skut. vel.; m. Cheb).

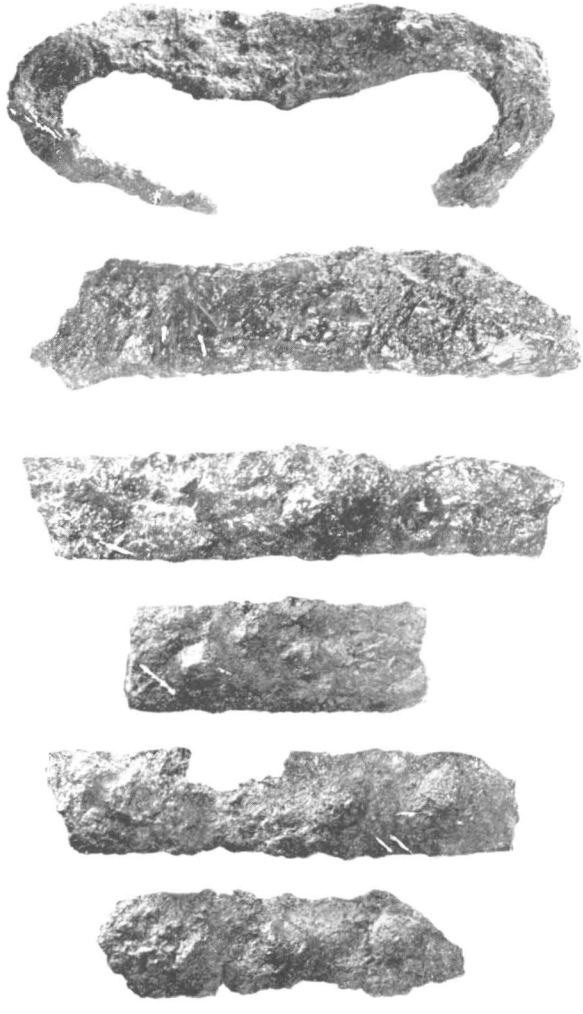

Obr. 71. Jindřichov, nálezy železných předmětů (ocílka, zbytek zavíracího nožíku?, a zlomky železného kování; skoro ve skut. vel.; m. Cheb).

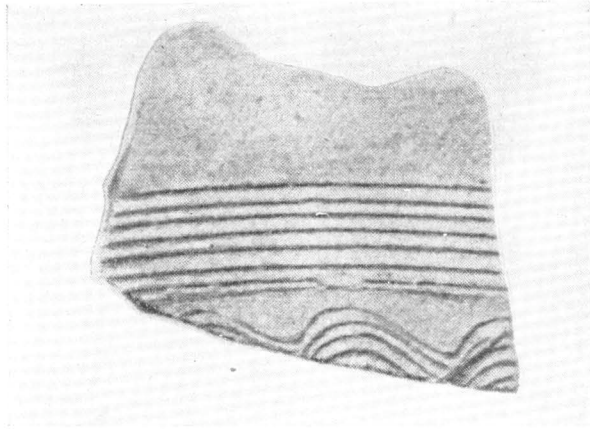

Obr. 72. Dalovice u Karlových Varů, střep ze slovanské nádoby s vlnicí (Karell, Sudeta NF II tab. 19; m. Karl. Vary).

Obr. 73. Vrhlice (krajáč) na mléko z Chebska z poč. 20. století (Mayerhöfer, Unser Egerland XVI. 107 obr. 1).

v ostatních územích osídlených západními Slovany ano, je to zajisté spíše důkazem slovanského původu hrobů s těmito záušnicemi na Chebsku, ale nedokazuje to naprosto nijak, že by v těch hrobech byli bývali pochováni jacísi proti církevním předpisům zvlášť odolní Němci. A dokonce už to není důkazem, že by Slované, jejichž existenci na Chebsku kolem roku 1000 musí Franz přece jenom připustit, byli ‚jedenfalls also' přišli na Chebsko ‚později než Němci'[26].

Pro otázku slovanského původu třebeňského pohřebiště je — podobně jako u pohřebiště lomanského — zvlášť důležité, že také jméno osady je nesporně starého slovanského původu (kap. IV č. 124). Také to připouští Franz uznávaje, že jméno osady bylo poněmčeno (teprve!) ‚před rokem 1200, pravděpodobně kolem 1150'[27], ale i tu se Franz opět dopouští chyby proti logice tím, že z toho vyvozuje, že zněmčení jména na *Treben—dorf* musili provést Němci, a že tedy Němci musili na Chebsku být. To je správné, ale jenom pro dobu kolem roku 1150 nebo po něm. Aby však to slovanské — české — jméno mohlo být poněmčeno, musilo tam dříve být. Že tam skutečně bylo, to dokazují popsané třebeňské nálezy. Ani tyto nálezy, ani poněmčené jméno Treben—dorf však nedokazují, že tam dříve byli Němci a že oni sami hned při založení ‚kolonie slovanských dělníků' toto jméno teprve utvořili jako označení pro ves náčelníka těchto dělníků (‚Dorf des Treb', nebo dokonce podle Franze ‚Behausung der Roder'!)[28]. To je sice s německého stanoviska výklad velmi rafinovaný, ale rafinovanost sama o sobě není ještě důkazem správnosti toho výkladu.

Jasná a přímá pravda, vyplývající z nálezů i ze jména osady, je, že tu byli Slované již někdy v době kolem roku 1000 pochováváni, a že teprve někdy kolem roku 1150 přišli němečtí kolonisté a jméno osady poněmčili. První historický doklad

---

[26] Franz, UE XLV. 71.

[27] Tamže 72; Franz cituje jako doklad Fischera, NK 46.

[28] Franz, l. c. 72.

o tomto poněmčení je zachován teprve z první polovice 14. století (viz kap. IV č. 124).

Kromě nálezů, o nichž tu bylo dosud jednáno, byly dělníky na třebeňském hřbitově za okolností blíže neznámých nalezeny také dva zajímavé velké skleněné korále s očky (obr. 67). Jsou barvy žluté, očka jsou modrá s bílými a modrými kruhy. Větší korál o průměru asi 2.2 cm má pět poněkud nad kruhový ovál vypouklých ok (jedno menší s jedním kruhem a čtyři větší s dvojitými kruhy). Menší korál má čtyři oka s jednoduchými kruhy. Ráz této výzdoby je na obr. 67 dobře patrný, šikmé postavení korálů pro fotografii způsobilo však perspektivické zkreslení, takže vypadají na tomto obraze masivněji než ve skutečnosti[29].

Korále jeví na první pohled nápadnou příbuznost s podobnými pozdnělatenskými nálezy ze Stradonic a j.[30] Analogické nálezy se však vyskytují i v době, o niž nám tu jde[31], a není proto důvodu, proč bychom je neměli rovněž klásti do téže doby jako ostatní nálezy z třebeňského pohřebiště[32]. Šlo tu patrně o velmi starou industrii, jež se udržela až do dob historických[33].

Jako u hřbitova lomanského je také u hřbitova třebeňského kontinuita pohřbívání od X. století až po naše časy důkazem, že staří Slované na hřbitově pochovaní byli již křesťany.

---

[29] Chtěl jsem proto připojiti ještě pohled na oba korále kolmo shora, pro nedostatek fotografického materiálu mi však nebyly žádané fotografie městským archivem v Chebu zaslány.

[30] Píč, Starožitnosti II. 2 tab. VI č. 40, 44 (Stradonice), A. Stocký, Čechy v době železné (Praha 1933), tab. 24 č. 4, 6 (Lochov u Jičína), a jiné.

[31] Srov. menší, ale obdobný korál z pohřebiště u Hor. Loman (obr. 64 dolní řada vpravo); Dinklage, l. c. 182: perle z Oberammergau, Camburgu, Krachenhausenu, Burglengenfeldu-Wiedenu, tamže tab. V. č. 10 (Oberammergau), 19 (H. Lomany, dobrý snímek), Niederle, SS ŽS I. 633 řada 4 č. 6, a j.

[32] Tak soudil zřejmě také Franz, Rechův sborník 79, UE XLV. 70.

[33] Srov. Niederle, l. c. 629 a d.

Střížov a Jindřichov.

Franzova a Dinklagova theorie o starším původu německého osídlení Chebska (t. j. že Němci přišli na Chebsko — podle Dinklaga[34] dokonce asi o dvě století — dříve než Slované) se opírá po stránce archeologické především o nálezy ze Střížova a Jindřichova. Pojednám zde proto o nich společně.

U Střížova (jihovýchodně od Frant. Lázní, kap. IV č. 100) byla v dubnu 1934 při hloubení studny na pozemku stavitele Prosche mezi státní silnicí z Chebu do Frant. Lázní a její odbočkou k t. zv. Salingburgu[35] (dnes ‚Na rozhledně') nalezena dělníky nádobka hradištního typu (obr. 68). Z nádobky se zachovaly asi tři čtvrtiny; dno, část nádoby nad ním a kus na zadní straně nádoby od hora až dolů schází. Zachovaná část nádoby je asi 14 cm vysoká, šířka (zevní průměr) okraje hrdla je 13.3 cm. Nádobka byla vyrobena na hrnčířském kruhu, má okraj hrdla mírně ven vyhnutý a zaoblený (ne hraněný). Zevně je barvy šedohnědé s černavými skvrnami, uvnitř má na povrchu stopy světlé hlíny, povrch sám je uvnitř hnědočerný a blíže ke dnu, jak se zdá, byl poněkud světlejší. Lom nádoby ukazuje dvě vrstvy, zevní slabší světle červenou a vnitřní silnější černou, jež svědčí o slabém pálení. Nádoba je pod hrdlem zdobena ornamentálním pásem ze dvou dvojitých pásků hrubých trojúhelníkovitých vrypů.

Nádoba je uložena ve sbírkách městského musea ve Frant. Lázních.

Nález u Jindřichova (východně od Střížova, na pravém břehu Ohře) byl podle Franze[36] učiněn rovněž roku 1934 v písečníku mlynáře Kasseckerta blízko Ohře. Při kopání štěrku poblíže domku hlídače dráhy se dělníkovi Künzlovi z Tršnice[37]

---

[34] V. výše str. 65.

[35] Podle zápisu v inventárním seznamu měst. musea ve Františkových Lázních.

[36] Franz, Rechův sborník (1939), 76.

[37] Podle sdělení R. Hiersche.

sesula horní vrstva[38] a Künzel v sesypaném materiálu nalezl zrezivělý železný meč, železné křesadlo (ocílku), silně zrezivělý a porušený zavírací nožík (?), čtyři proužky železného kování a hliněnou nádobku. Tím je zároveň také řečeno, že není vůbec jisté, patří-li všecky tyto předměty k sobě a byly-li vůbec v témž horizontu (v téže vrstvě nebo v témž hrobě). Nálezy se dostaly do sbírky prof. J. Hiersche a jsou nyní s touto sbírkou uloženy v archivu města Chebu[39].

Nádobka z tohoto nálezu (obr. 69 a, b) je ze slabě pálené hlíny, lomu zrnitého, bez ucha. Povrch nádoby je drsný (není leštěn), barvy světlehnědé, místy pod hrdlem černavé, vnitřek až na světlejší pruh u dna rovněž většinou barvy černavé. Dva nepravidelné horizontální pásky rýh, vyryté trojzubým hřebenem (nebo dřívkem se zářezy) zdobí výduť nádoby pod hrdlem. Pásky nabyly při nestejnoměrném otáčení nádoby zvlněného tvaru a po jedné straně (obr. 69 a) se k sobě přiblížily do té míry, že utvořily jediný pásek o větším počtu křivolakých rýh. Nepravidelný tvar nádoby (trupu, hrdla i dna) a úprava jejího povrchu i vnitřku by se zdály nasvědčovati tomu, že nádobka byla ještě modelována v ruce, nikoli na hrnčířském kruhu. Proti tomu však svědčí vryp na dně nádobky, který ukazuje, že nádobka byla nasazena na kruhu nebo alespoň na primitivním hrnčířském stolku, jehož hrubé, nerovné prkénko zanechalo své otisky na ploše dna. Rozměry nádobky jsou: výška 11.5 cm, šířka hrdla (jehož hranka je místy olomena) asi 13—13.5 cm, šířka dna 7.5—7.8 cm.

Železný meč se zachovanými zbytky železné pochvy (obr. 70), silně korodovaný rzí, je 61.6 cm dlouhý. Největší šířka břitu (plekna) je 4.8 cm. Osten pro jilec (rukojeť) je 10 cm dlouhý. Meč byl jednobřitý (měl ostří jen po jedné straně). Na zbytku pochvy, 25.5 cm od horního konce meče, je ve rzi zachován kroužek o 7 mm průměru, který byl buď posledním článkem závěsu (řetízku) nebo ozdobou pochvy.

Na obr. 71 jsou reprodukovány ostatní železné předměty,

[38] Franz, l. c.

[39] V přítomné době v chebském museu.

nalezené u Jindřichova: železné křesadlo (ocílka), zbytek železného, silně rzí poškozeného předmětu o třech vrstvách (zavíracího nožíku?) a čtyř kousků (proužků) železného kování se zbytky nýtů nebo hřebů s ozdobnými hlavičkami: na pásku č. 4 je viděti dvě takové hlavičky, na č. 5 a 6 po třech; hlavičky hřebů byly zdobeny řadami reliefních teček, srovn. č. 5 (ozdoba vypadá jako otisk látky). Délka zobrazených předmětů je 7.4, 7.5, 8.2, 4.7, 7.2 a 5.6 cm[40].

Franz i Dinklage připsali, jak již bylo řečeno, oba nálezy ze Střížova i Jindřichova Němcům. Obě nádobky mají podle jejich názoru analogie v nálezech bavorských, nikoli však v českých nebo československých. Na důkaz toho uvádí Dinklage jako analogii pro střížovskou nádobku dvě nádoby z řadových pohřebišť u Theuern (kr. Amberg) a u Burglengenfeldu-Wiedenu[41], ale pouhý pohled na fotografie těchto nádob[42] nás poučí o malé vhodnosti těchto příkladů. A podobně je tomu i u nádobky jindřichovské. Franz i Dinklage citují jako bavorskou analogii pro ni nádobu z Krachenhausenu (kr. Burglengenfeld)[43], Dinklage zdůrazňuje, v čem všem se obě nádoby shodují, ale srovnáme-li jeho vlastní fotografie obou nádob[44], vidíme, že je také tento příklad nevhodný, neboť profil nádob je zcela různý.

U starých slovanských nádob je při vší jejich zdánlivé jednoduchosti přece jenom velká pestrost tvarů, protože výroba slovanských hrnčířů nebyla továrensky šablonovitá jako dnes, nýbrž každá jednotlivá nádoba byla individuálně vytvářena. Nelze proto mechanicky určovati původ nádob jenom podle obrázků, nýbrž je tu třeba přihlížeti vedle celkového tvaru a výzdoby nádob také ke způsobu jejich výroby, zpracování

---

[40] O nálezech z Jindřichova a Střížova v. též Slavík, Slované na Ch. 48 a d., Turek, OP XIV. 422 a d., 428 a d. Za snímky obr. 60, 65, 66, 69—71 vděčím pravěkému oddělení Národ. musea v Praze.

[41] Dinklage, l. c. 163, tab. II č. 2, 5.

[42] V. předch. pozn.

[43] Franz l. c. 78, Dinklage, l. c. 161 a d.

[44] Dinklage, l. c. tab. I č. 3 (Krachenhausen), 5 (Jindřichov).

jejich materiálu, pálení atd.[45]. A se všech těch hledisek je pro toho, kdo je se slovanskou keramikou dostatečně obeznámen, nepochybné, že obě naše nádobky, střížovská i jindřichovská, vyšly z dílny slovanských hrnčířů.

Stati Reineckovy, Dinklagovy (s dobrými obrazy) i Franzovy nám ostatně přinášejí ještě i další poznatek: jak mnohé z toho, co tito autoři v Bavorsku a Durinsku považují za německé a chtějí pomocí toho dokazovati německý původ nálezů z Chebska, pochází naopak od Slovanů a dokazuje pro Bavory i pro Durinsko pravý opak toho, co tito autoři zamýšleli. Pokud se týká keramiky, přistupuje k tomu ještě jeden poznatek: po celá desítiletí bylo s německé strany jako důkazu o nízké kulturní úrovni starých Slovanů užíváno poukazu na primitivnost jejich keramiky, ale v posledních letech jsme se pojednou z úvah těchto autorů dověděli, že ta primitivní keramika nebyla hanbou ani pro staré Germány — Němce, jen když se pomocí ní mohlo tak mnohé území na někdejším západním pomezí, tak mnohá osada, tak mnohý hrob nebo i celé pohřebiště Slovanům upřít a Němcům připsat! A nešlo-li to jinak, bylo lze i velkomyslně uznat, že mnohou tu ‚karolinskou' hliněnou nádobu snad dokonce i vyráběl — ovšem ve službách německých pánů půdy — slovanský hrnčíř, neboť — hrnčířství prý bylo v oněch dobách ‚jedinou ještě dnes prokazatelnou umělecko-řemeslnou dovedností (kunsthandwerkliche Fertigkeit), jíž Slované rozuměli'![46]

Dinklagův hlavní argument pro ‚bavorský' (německý) původ obou našich nádobek ze Střížova a Jindřichova byl jejich domněle hrncovitější tvar než u jiných nepochybně slovanských nádob z našich zemí, které prý mají vyšší, vázovitější tvar. Proti tomu stačí při nádobce ze Střížova ukázati na př. na nádobku z kostrového hrobu u Želenic (Píč, Starožitnosti III. 1 tab. 17 č. 23), která má obdobný celkový profil i zá-

[45] To správně proti Reineckovu článku Slavisch oder Karolingisch? (Präh. Zeitschr. XIX 269 a d.) zdůraznil Hülle, Westausbreitung d. Sl. 44 a d.

[46] Dinklage, Mannus XXXIII (1941), 498.

kladní myšlenku výzdoby, nebo na jinou nádobu z téhož pohřebiště (Píč, l. c. tab. 17 č. 25), která má obdobně utvářený trup (ale hrdlo otevřenější), na nádobku z kostrového hrobu u Tušovic (tamže tab. 13 č. 5), na profily nádob z kostrových hrobů u Vranovic a Boleradic[47], na obdobnou nádobu z Blučiny[48], na profil nádoby ze slovanské mohyly II na Chocholíku u Pňovic (o. Blatná)[49] a j.

A slovanský ráz nádobky z Jindřichova je pokud možná ještě nepochybnější. Jako analogii k jejímu celkovému profilu bych uvedl na př. nádobu z kostrového hrobu u Želenic (Píč, l. c. tab. 16 č. 9), zlomek nádoby ze sídliště u Třeboule (tamže tab. 40 č. 12), nádobku z kostrového hrobu u Libice (u cukrovaru, tamže tab. 9 č. 21, okraj hrdla u této — mladší — nádobky je ovšem hraněný), nádobku z kostrového hrobu u Vitonic[50], nádobku z kostrového hrobu ‚na Golgatě' u Strážnice (ještě o něco nižší)[51] a j. Analogické nálezy zde uvedené ukazují dostatečně, jak mylný byl na př. úsudek Franzův, že proporce nádobky z Jindřichova jsou neslovanské a dokazují její německý původ[52].

K určení stáří obojího nálezu užívají Franz i Dinklage jednak citovaných analogií v bavorských keramických nálezech, jednak — u jindřichovského nálezu — meče, a datují tak nádobku střížovskou do století IX.—X., jindřichovský nález do století VIII.—IX.[53]

---

[47] J. Poulík, Slované na Moravě až do doby říše Velkomoravské, Z dávných věků I (1947-48), 63 obr. 1 č. 4, 5.

[48] J. Poulík, Kultura moravských Slovanů a Avaři, Slavia ant. I (Poznaň 1948), 341 obr. 8 č. 9.

[49] R. Turek, Slov. mohyly u Pňovic, Památky XLII (1939—1946), 113 obr. 8 č. 35, OP XIV. 431.

[50] I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská (Brno 1928), 169 obr. 37 č. 1.

[51] Tamže tab. 12 č. 2.

[52] Franz, Rechův sborník 78; podobně také Dinklage, Südost-F. V. 161 a d.

[53] Franz, l. c. 78, UE XLIV (1940), 78, Dinklage, l. c. 158, 161—163, 165 a d.

K tomu bych poznamenal, že základy datování obou nálezů nejsou tak bezpečné, jak se oba autoři domnívali, jednak proto, že bavorské nálezy jimi citované, jak jsem ukázal, nemají pro datování našich nádobek toho významu, jak oni myslili, jednak také proto, že způsob, jakým došlo k nálezu v štěrkovišti u Jindřichova, nám nedává žádnou záruku, že meč i nádobka opravdu pocházejí z téhož hrobu resp. dostaly se do země v téže době. A tak nám pro datování obou nádobek nezbývají než pomůcky typologické, umožňující ovšem jenom přibližný odhad podle zevních znaků nádobek. Tento odhad by celkem mohl souhlasiti s Franzovým a Dinklagovým datováním obou nálezů[54].

Názor obou autorů, že by tyto nálezy mohly býti důkazem vyššího stáří německého osídlení Chebska, třeba ovšem jako neodůvodněný a limine zamítnouti.

Obě nádobky jsou nesporně slovanského původu a jsou naopak dokladem slovanského osídlení Chebska, nikoli osídlení německého.

Pokud se týká jindřichovského meče, není jeho tvar také nijakým bezpečným dokladem, že byl vyroben v německé dílně a dokonce už ne, že byl uložen do hrobu Němce (šlo-li skutečně o hrob, což není zcela jisté, neboť dělník Künzel podle svého výslovného svědectví v sesutém materiálu nezpozoroval vůbec žádných kostí[55], ač sebral i malé kousky železného kování). Cestou Poohřím přicházeli k nám obchodníci ze západu a s nimi i tak mnohý meč západní provenience[56]. A touže ces-

[54] Turek, OP XIV. 435, datuje nádobu střížovskou do druhé poloviny 8. století, u nálezu z Jindřichova počítá ještě i s počátkem 9. století.

[55] Franz, Rechův sborník 76 (dělník to potvrdil na výslovný dotaz prof. Hiersche).

[56] Jak bylo v západoslovanských oblastech obchodováno s franckými meči, toho dobrým dokladem jsou zákazy kapitularií Heristalského (z r. 779), Thionvillského (805) a Bonnonského (811), aby obchodníci, biskupové, opaté, kněží a strážci kostelní neprodávali ani nedávali zbraní (kap. Bonnonské mluví výslovně o meči) Slovanům a vůbec cizincům; MG Leg. I. 38, 133, 173, Niederle, SS III. 70 a d., Rukověť slov. arch. 147 a d., 153 a d.

tou přicházela k nám i vojska z francké říše. Tak se mohl do Poohří i jinam do Čech dostati i mnohý cizí železný meč sterým způsobem. Jeho nález tedy nemůže být považován sám o sobě za doklad německého osídlení místa, kde byl nalezen, i kdyby bylo jisté, že byl vykován v dílně německého řemeslníka. To však není tak jisté. Neboť o Slovanech je známo, že kromě hrnčířů (viz výše mínění Dinklagovo) byli také dobrými kováři[57], kteří dovedli lehko vykovati meč i podle cizího vzoru. A tak mohl být i mnohý meč zdánlivě cizího původu vykován slovanským kovářem a nošen slovanským bojovníkem.

Podle tvaru meče tedy nelze posuzovati ani národnost jeho někdejšího nositele a dokonce již ne národnost lidu v území, kde byl — ojediněle — meč nalezen. Patřil-li do jednoho nálezového celku s nádobou, má pak rozhodující význam nádoba, neboť s hliněnými a méně dobře pálenými nádobami se pro jejich křehkost sotva obchodovalo do velkých dálek. Jsou tedy takové nádoby mnohem bezpečnějším dokladem národnosti lidu, v jehož území byly nalezeny, než na př. železný meč. A jindřichovská nádobka je nesporně slovanského rázu.

Dolnice, Tršnice, Dalovice.

Podle sdělení R. Hiersche byly na Chebsku zjištěny stopy slovanského osídlení ještě nad záhybem dráhy u Dolnice (pomístný název polohy severovýchodně od Chebu, kap. IV č. 15) a u Tršnice proti Jindřichovu (kap. IV č. 123).

Z oblasti východnější jsou v literatuře dosud kromě nálezů z okolí Lokte (hradiště u Tašovic, v. výše str. 91 a d.) zaznamenány dva nálezy ze slovanské doby hradištní, a to u Píče

[57] Niederle, SS ŽS. III. 1. 209, 222 a d., 231 a d., 234, J. Eisner, Ein Hortfund der älteren Burgwallzeit aus d. Slowakei, Altböhmen und Altmähren I (1941), 153 a d., 162, 170, Základy kovářství v době hradištní v Československu, Slavia ant. I. 367 a d., 388 a d., J. Filip, Pravěké Československo (Praha 1948), 326 a d.

nález hradištní nádobky v kamenném lomu u Gieshüblu[58] (z Píčovy zprávy není zřejmo, jde-li o nález u Kysiblu — Kyselky jižně od Radošova, či o Kysibl u Bochova, který by byl již mimo naši oblast) a u Karella zlomek hradištní nádoby z Dalovic[59] u Karlových Varů (kap. IV č. 9, obr. 72).

Němečtí archeologové přicházejí stále více k poznání, že západní Slované po kulturní stránce nejenom ochotně přijímali, co jim lepšího Němci od západu přinášeli, nýbrž že dokonce i sami měli v leckterém směru vliv i na vývoj řemeslné výroby v pohraničních oblastech se smíšeným osídlením německo-slovanským. Zatím to přiznávají u výroby hrnčířské (srovn. str. 226), i když jejich přiznání má své pozadí především v pohnutce dokázat, že mnohé z toho, co dosud bylo obecně považováno za kulturní majetek starých Slovanů, bylo německé, a že tedy bylo německé také území, kde se nálezy toho druhu vyskytují (v. výše).

Uzavírám tuto kapitolu keramickou ukázkou z prvních let tohoto století, která dokládá, jak se vlivy starého slovanského hrnčířství na Chebsku přes všecko poněmčení tohoto kraje udržely ve tvaru nádob i v jejich výzdobě až do nové doby.

Obrázek, vyňatý z článku Chebana Rudolfa Mayerhöfra o uchovávání smetany na Chebsku[60], reprodukuje typickou naši ‚vrhlici' na mléko i se starým slovanským ornamentem vlnicovým (obr. 73).

---

[58] Píč, Starožitnosti III. 1. 392.

[59] V. Karell, Sudeta NF II (1941/42), tab. 19 při str. 82.

[60] R. Mayerhöfer, Die Rahmgewinnung im Egerlande, UE XVI (1912), str. 107.